

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
PRIVATINĖS TEISĖS INSTITUTAS

JAROSLAVAS KOZLOVSKIS
(MEDIACIJOS PROGRAMA)

MEDIACIJOS LIETUVOS TEISMUOSE TAIKYMO PROBLEMATIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: Prof. dr. Natalija Kaminskiene

Vilnius, 2022

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. TEISMINĖS MEDIACIJOS SAMPRATA BEI TEISINIO REGULIAVIMO RAIDA LIETUVOJE.....	7
1.1. Teisminės mediacijos samprata bei principai.....	7
1.2. Teisminės mediacijos teisinio reguliavimo raida Lietuvos teisės aktuose.....	22
2. TEISMINĖS MEDIACIJOS VEIKSMINGUMĄ LIETUVOJE RIBOJANČIOS KLIŪTYS.....	27
2.1. Priemonės didinančios teisminės mediacijos žinomumą visuomenėje ir jų problematika.....	27
2.2. Pasitikėjimą teisminės mediacijos procesu bei mediatoriumi mažinančios priežastys.....	33
2.3. Teisminės mediacijos inicijavimo teismuose problemos.....	36
2.4. Teisminės mediacijos konfidencialumo bei savanoriškumo problemos.....	41
2.5. Operatyvumo principo užtikrinimo teisminėje mediacijoje kliūtys.....	45
3. TEISMINĖS MEDIACIJOS LIETUVOJE PROBLEMŲ PRAKTINĖS ANALIZĖS REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS.....	50
3.1. Tyrimo metodika ir jos pagrindimas.....	50
3.2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas	51
IŠVADOS.....	66
PASIŪLYMAI.....	68
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	69
ANOTACIJA.....	75
ANNOTATION.....	76
SANTRAUKA.....	77
SUMMARY.....	78
PRIEDAI	79
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ.....	81

ĮVADAS

Temos aktualumas ir problema. Ilgą laiką ginčų sprendimas teismuose buvo laikomas esmine žmogaus teisių bei laisvių apsaugos garantija. Vis dėlto, didelis teismų užimtumas bei siekis, kad asmenys tarpusavio ginčus spręstų taikiai, paskatino įstatymo leidėją įtvirtinti mediaciją – ginčų sprendimo būdą, kuriuo remiantis ginčo šalys abiem priimtina sprendimą priima mediatoriaus pagalba. Šiuo metu mediacijos pagalba ginčai gali būti sprendžiami ne tik iki jiems patenkant į teismą, tačiau ir pradėjus teisminį procesą. Reikia pabrėžti, kad iki 2019 m. sausio 1 d. galiojančiame teisiniame reguliavime įstatymų leidėjas buvo įtvirtinęs tik rekomendacinio pobūdžio nuostatas, skatinančias asmenis naudotis teismine mediacija. Vis dėlto, nuo 2019 m. priimtų Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymo¹ (toliau – LR mediacijos įstatymo) bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso² (toliau – LR CPK) nuostatų pakeitimų ginčai teisminei mediacijai gali būti perduodami teisėjo nurodymu. Ar tai reiškia, kad teismui privalomai nukreipus ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu šalys privalo joje dalyvauti ir dėti visas pastangas, siekiant taikiai išspręsti kilusį ginčą? Nepaisant to, kad šiuo atveju ginčo sprendimas teisminei mediacijai nukreipiamas privalomai, šalys teisminės mediacijos gali atsisakyti tolimesnėse jos stadijose. Tai reiškia, kad eigoje privaloma mediacija tampa nebeprivaloma. Kodėl šalys vengia sutikti su teismo siūlymais spręsti ginčą teisminės mediacijos būdu arba privalomai nukreipus ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu pasitraukia iš jos tolesnėse jos stadijose? Tokius šalių sprendimus gali įtakoti eilė skirtingų priežasčių, tiek subjektyvių, tiek ekonominių, tiek procedūrinių. Visų pirma, visuomenei vis dar trūksta informacijos apie teisminę mediaciją, todėl ji linkusi pasitikėti teismais ir vengti ginčų sprendimo dalyvaujant mediatoriumi. Neabejotina, kad įtakos turi ir žema teisinė kultūra. Daugeliui atrodo, kad kiekvienas kaltas asmuo privalo būti nubaustas, tokiu būdu įvykdant teisingumą. Antra, vengimą rinktis mediaciją įtakoja ir advokatų nenoras bendradarbiauti, kurie, siekdami finansinės naudos, linkę rinktis kitus ginčų sprendimų būdus, todėl silpnesnioji ginčo šalis nepasitikėdama savo teisinėmis žiniomis renkasi teisminį procesą, kuriame ji gali būti atstovaujama advokato. Trečia, tam tikrais atvejais teisminė mediacija gali būti nesuderinama su teisminio proceso operatyvumo principu, kuomet sąmoningai siekiama ilginti ginčo sprendimo procesą. Tai tampa dar viena priežastimi dėl kurios vengiama naudotis teismine mediacija, ypač tuose ginčiuose, kuriuos siekiama išspręsti operatyviai. Ketvirta,

¹ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.

² „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, ETAR, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d., <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr>.

manytina, kad viena svarbių teisminės mediacijos problemų yra ir teismui suteikta galimybė „ginčą užrakinti tarp teismo sienų“. LR CPK 231 str. bei 231¹ str. įstatymo leidėjo naudojamos formuluotės: teismas „taip pat praneša šalims apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu ir pasiūlo šalims šia galimybe pasinaudoti; „Ginčo perdavimą spręsti teisminės mediacijos būdu gali inicijuoti civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija) (...); „Bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija), nustatęs (nustačiusi) didelę taikaus ginčo sprendimo tikimybę, gali perduoti ginčą privalomai spręsti teisminės mediacijos būdu“ leidžia daryti išvadas, kad teismas gali ir nepranešti šalims apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu, gali ir neinicijuoti tokio proceso. Juo labiau, kad įstatymų leidėjas nėra įtvirtinęs privalomo arba bent rekomendacinio sąrašo ginčų, kurie privalomai būtų nukreipiami teisminei mediacijai. Šios bei kitos dar nepaminėtos teisminės mediacijos problemos leidžia daryti išvadą, kad tema yra aktuali bei reikalauja nuodugnaus ištyrimo.

Problemoms ištyrimo lygis. Teisminės mediacijos problemoms tiek Lietuvos, tiek užsienio literatūroje skirta nemažai dėmesio. Vieni autoriai šių problemų analizei skyrę konkrečius mokslinius straipsnius, kiti šias problemas vertina moksliniuose darbuose, kuriuose analizuoja tiek teisminės, tiek neteisminės mediacijos ypatumus. 2015 m. teisminei mediacijai buvo skirta I. Saugardaitės daktaro disertacija³. 2016 m. N. Kaminskienės ir kt. atliktas Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas⁴. 2019 m. S. Molė bei J. Sondaitė atliko teismo mediatorių požiūrio į teisminės mediacijos praktiką tyrimą. Kai kurie teisminės mediacijos aspektai aptarti 2020 m. E. Atutienės daktaro disertacijoje⁵, skirtoje verslo mediacijai bei 2021 m. M. Žukauskaitės-Tatorės daktaro disertacijoje⁶, skirtoje privalomajai mediacijai civiliniuose ginčiuose. Teisminės mediacijos problemoms dėmesio skiriama ir užsienio literatūroje. Kas skatina visuomenę rinktis tradicinį ginčų sprendimo būdą 2018 m. savo moksliniame straipsnyje nagrinėjo E. M. Izmesteva bei I. A. Virchenko⁷. Kokią įtaką teisminei mediacijai turi asmeninės mediatoriaus-teisėjo savybės analizavo B. Riyanto ir kt⁸. Apie besikeičiantį požiūrį į ginčų sprendimą, teisminę mediaciją bei jos iššūkius

³ Ieva Saudargaitė, „Judicial mediation in civil disputes in Lithuania” (doctoral dissertation, Mykolas Romeris university, 2015).

⁴ Natalija Kaminskienė ir kt. „Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas“, *Socialinių mokslų studijos* 8, 1 (2016): 44–62.

⁵ Eglė Atutienė, „Verslo ginčų mediacija: teoriniai pagrindai ir taikymo ypatumai” (daktaro disertacija, Mykolas Romeris universitetas, 2020).

⁶ Miglė Žukauskaitė-Tatorė, „Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos“ (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, 2021).

⁷ Ekaterina M. Izmesteva ir Iulia A. Virchenko, „Mediation during litigation in the modern Russia: analysis of the uncertainties and the perspectives on improvement”, *Actual issues of modern science and society* 3, (2018): 42-47.

⁸ Benny Riyanto, Hapsari Tunjung Sekartaji ir Dewi Nurul Musjtari, „The Repositioning Mediation Court Model in Civil Dispute Resolution with Justice”, *Science* 175, (2018) : 1-7.

2019 m. rašė R. Jean-Francois ir Q. Anderson⁹. Kai kuriuos teisminės medicijos aspektus savo veikaluose aptarę ir Lenkijos mokslininkai tokie kaip D. Kaczmarek¹⁰ I. Sierocka¹¹, A. Rogozińska¹² ir kt.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas. Teisminei mediacijai, jos problemoms mokslinėje literatūroje skirta nemažai dėmesio analizuojant įvairius šio instituto aspektus, todėl negalima teigti, kad tema iš esmės yra nauja. Vis dėlto, besikeičiantis teisinis reguliavimas, mediatorių, teisėjų bei visuomenės požiūris į mediaciją atskleidžia naujus šios temos aspektus, reikalaujančius išsamaus tyrimo. Dėl to, vadovaujantis aktualiu teisiniu reguliavimu, naujausia teismų praktika bei mokslinė literatūra pateikiama autoriaus pozicija dėl iššūkių, su kuriais susiduriama teisminėje mediacijoje, vertinama kodėl ginčo šalys vis dar aktyviai nesinaudoja šiuo ginčų sprendimo būdu, kodėl didelė dalis ginčų, kurie galėtų būti perduodami teisminei mediacijai vis dar lieka teisėjų rankose. Siekiant įvertinti situaciją atliekamas empirinis tyrimas, kuriuo metu atliekama teisminę mediaciją atliekančių subjektų apklausa. Toks tyrimas pasižymi moksliniu naujumu, nes jo metu analizuojami aktualūs empiriniai duomenys, kurie dar nebuvo moksliskai įvertinti iki šiol.

Baigiamojo darbo reikšmė. Teisminės mediacijos problemų identifikavimas leidžia nustatyti esmines kryptis, kurios turėtų būti tobulinamos, siekiant tinkamai įgyvendinti teisminės mediacijos paskirtį ir pasiūlyti galimus šių problemų sprendimo būdus. Dėl šios priežasties darbas įgauna svarbią praktinę reikšmę, nes gauti rezultatai gali būti panaudoti tobulinant teisminės mediacijos teisinį reguliavimą.

Baigiamojo darbo originalumas. Magistro baigiamojo darbo tema yra originali, grindžiama jos moksliniu naujumu. Atlikus kompleksinį tyrimą, identifikuojamos teisminės mediacijos reglamentavimo tobulinimo kryptys.

Tyrimo tikslas – nustatyti esmines teisminės mediacijos problemas, trukdančias efektyviai naudoti teisminę mediaciją sprendžiant šalių ginčus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Pateikti teisminės mediacijos sąvoką bei šio ginčų sprendimo būdo Lietuvoje esminius raidos bruožus.

⁹ Roberge Jean-Francois and Dorcas Quek anderson, „Judicial mediation: From debates to renewal”, *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 19, 3 (2019): 613-651

¹⁰ Damian Kaczmarek, „Mediacja w sprawach administracyjnych, sądowoadministracyjnych i cywilnych – zakres i zasady (analiza porównawcza)“, *Studia Administracyjne* 9, (2017): 119–136.

¹¹ Iwona Sierocka, „Postępowanie mediacyjne w sprawach z zakresu prawa pracy“, *Białostockie Studia Prawnicze* 21, (2016): 203-214.

¹² Agnieszka Rogozinska, „Mediacja w Polskim systemie prawnym”, *Eunomia* 1, 94 (2018): 91-98.

2. Nustatyti esmines kliūtis, trukdančias visuomenei naudotis teismine mediacija.
3. Identifikuoti priežastis, sąlygojančias teisminės mediacijos proceso efektyvumo mažinimą.
4. Ekspertinio interviu pagrindu nustatyti esmines problemas, trukdančias teisminiams mediatoriams ginčus spręsti teisminės mediacijos būdu.

Tyrimo metodika. Magistro baigiamajame darbe naudojami sekantys metodai:

Dokumentų analizės metodas. Šio metodo pagalba analizuojami Lietuvos Respublikos teisės aktai, Lietuvos bei užsienio teismų praktika.

Mokslinės literatūros analizės pagrindu teisminės mediacijos institutas vertinamas remiantis Lietuvos bei užsienio teisės literatūroje pristatomais tyrimų rezultatais.

Lyginamojo metodo pagalba lyginamos teisės aktų, reglamentuojančių teisminę mediaciją, nuostatos, vertinant jų tarpusavio suderinamumo lygį, lyginamos įvairių mokslininkų pozicijos dėl teisminės mediacijos reglamentavimo, šio instituto taikymo problemų.

Sisteminės analizės metodo pagalba tyrimo objektas tiriamas norminių teisės aktų, teismų praktikos ir visos teisės doktrinos kontekste.

Apibendrinimo metodas naudojamas formuluojant išvadas.

Anketinė apklausa, remiantis kuria nustatomos esminės teisminės mediacijos problemos.

Tyrimo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados, santrauka lietuvių bei anglų kalba, anotacija lietuvių ir anglų kalba bei literatūros sąrašas.

Pirmoje baigiamojo darbo dalyje atskleidžiama teisminės mediacijos samprata, paskirtis, esminiai jos principai, reglamentavimo ypatumai.

Antroje magistro baigiamojo darbo dalyje vertinamos esminės teisminės mediacijos problemos, nustatomos šių problemų priežastys, ieškoma jų sprendimo būdų.

Trečioji dalis skirta empiriniam tyrimui. Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje vertinami teismo mediatorių apklausos rezultatai, nustatoma, su kokiomis problemomis teismuose susiduriama taikant teisminės mediacijos institutą, nustatomos šių problemų priežastys, siūlomos pateiktų problemų sprendimo kryptys.

Ginamasis teiginys. Lietuvoje teisminė mediacija susiduria su teisinio reglamentavimo trūkumais, visuomenės priešinimusi bei teisėjų siekiu „užrakinti ginčą“ teismo viduje, kas neleidžia teisminei mediacijai būti taikomai plačiau.

1. TEISMINĖS MEDIACIJOS SAMPRATA BEI TEISINIO REGULIAVIMO RAIDA LIETUVOJE

1.1. Teisminės mediacijos samprata bei principai

Terminas mediacija kilęs iš lotynų kalbos veiksmažodžio *mediare*, kuris reiškia „būti viduje“, o *mediato* reiškia „tarpininkavimą“. Kai kurie mokslininkai šį terminą kildina iš graikiško žodžio *medos*, reiškiančio „tarpininkaujantį, neutralų bei nepriklausantį nei vienai iš šalių“¹³.

Panašiai mediacijos samprata yra apibrėžiama ir mediaciją reglamentuojančiuose teisės aktuose. Remiantis LR mediacijos įstatymo 2 str. 4 d. mediacija laikytina „civilinių ar administracinių ginčų sprendimo procedūra, kurios metu vienas ar keli mediatoriai padeda ginčo šalims taikiai spręsti ginčą“. Tokie pat mediacijos požymiai atsispindi ir 2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų¹⁴ (toliau – Mediacijos direktyva) 3 str., kuriame mediacija laikytina struktūriniu procesu, kai dvi ar daugiau ginčo šalių savanoriškai stengiasi pačios susitarti dėl jų ginčo sprendimo padedant mediatoriui. Šį procesą šalys gali inicijuoti savarankiškai arba jis gali būti pasiūlytas ar nurodytas teismo, arba numatytas teisės aktų nuostatose.

Taigi, bendriausia prasme mediacija yra suvokiama kaip alternatyvus savanoriškas ginčų sprendimo būdas. Kaip nurodoma mokslinėje literatūroje, pateikti vieną bei konkretų mediacijos apibrėžimą sudėtinga. Antai sunkumų kyla dėl to, kad įvairiose pasaulio valstybėse yra naudojama labai daug skirtingų nuolatos besikeičiančių tarpininkavimo formų, pasižyminčių įvairiomis mediacijos technikomis, tikslais ir funkcijomis¹⁵. A. Cybulko manymu, mediaciją tikslingiausia yra apibūdinti per joje dalyvaujančių šalių bei mediatoriaus vaidmenį. Autorė nurodo, kad tokiu būdu mediacijos apibrėžimas buvo formuojamas dar 1988 m. pateiktame Leeson i Johnston veikalė, kuriame rašoma, kad mediacija bendriausia prasme turėtų būti apibrėžiama kaip pagalbinės derybos. Nešališka trečia šalis (mediatorius) padeda vesti derybas šalims, siekiančioms išspręsti savo konfliktą. Šalys yra atsakingos už susitarimo sudarymą, o mediatorius privalo palaikyti procesą šalims priimtinu būdu. Kartais mediatorius turi tik sukurti aplinką deryboms, bet daugeliu atvejų jo vaidmuo siejamas su aktyvia pagalba ieškant susitarimo, siūlant alternatyvius sprendimo būdus, prižiūrint derybas ir

¹³ Jakub Kosowski, „Mediacja w sporach sportowych”, *Iuridica Lublinensia* (2021): 1.

¹⁴ „2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“, EURLEX, žiūrėta 2021 m. liepos 24 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32008L0052>.

¹⁵ Anna Cybulko, „Mediacja cywilna i rola mediatora w ujęciu psychologii społecznej” (rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, 2018), 28.

surašant galutinį sprendimą¹⁶. Taigi, autoriai mediaciją apibūdino per mediatoriaus vaidmenį pabrėžiant, kad vienu atveju jis gali būti pasyvesnis, kitu atveju - aktyvesnis, tačiau neabejotina, kad mediacija be trečiojo nešališko asmens nėra galima.

Teisminės mediacijos sąvoką Lietuvos įstatymų leidėjas įtvirtino LR mediacijos įstatymo 2 str. 9 d., kuriame šį ginčų sprendimo būdą civiliniuose ar administraciniuose ginčiuose apibūdino kaip taikų ginčų sprendimo būdą teisme nagrinėjamoje byloje, kuri padeda išspręsti vienas ar keli mediatoriai. Tai reiškia, kad nuo neteisminės mediacijos teisminė mediacija skiriasi tuo, kad ji gali būti inicijuojama jau prasidėjus teisminiam procesui.

Panašūs teisminės mediacijos apibrėžimai pateikiami ir mokslinėje literatūroje. Pavyzdžiui, N. Kaminskienė teisminę mediaciją įvardija kaip procedūrą, kurioje teismo paskirto ar rekomenduoto neutralaus mediatoriaus pagalba šalys pasiekia jiems priimtina sprendimą teismo nustatytais klausimais¹⁷. Kiek platesnį teisminės mediacijos apibūdinimą rasime M. Žukauskaitės -Tatorės daktaro disertacijoje. Autorė nurodo, kad teisėjo nurodymu gali būti pasitelkiama privalomoji mediacija, kurios dėka gali būti sprendžiamos teismų sistemos efektyvumo problemos. Tokiu būdu dalis bylų nukreipiamos mediatoriams, o teismas savo laiką skiria tiems ginčams, kuriems yra būtinas teismo įsikišimas. Teisminė mediacija neturi aiškiai apibrėžtų ribų, ji gali būti taikoma skirtingų kategorijų bylose, skirtingų instancijų teismuose, jei teismai mano, kad tokiu keliu ginčas bus išspręstas greičiau bei efektyviau¹⁸. Taigi, remiantis autorės pozicija matyti, kad autorė teisminę mediaciją laiko viena iš priemonių, kuri padeda spręsti teismų sistemos problemas, pavyzdžiui, didelio užimtumo problemas.

E. Atutienė apibrėždama teisminę mediaciją atkreipia dėmesį, kad teisminė mediacija neturėtų būti tapatinama su teismo sutaikymo procedūra. Nors ši mediacijos forma ir sietina su teismo procesu – šalys norėdamos inicijuoti teisminę mediaciją turi būti pareiškusios ieškinį teismui, tačiau tai yra savarankiška taikaus pobūdžio ginčų sprendimo procedūra, kuri, priešingai nei privačiai atliekama mediacija, yra labiau formalizuota¹⁹. Tuo tarpu ginčo šalių teisė sudaryti taikos sutartį, kuria baigiamas teisminis procesas, laikytina viena iš ginčo šalių procesinių teisių teismo nagrinėjimo procese²⁰.

¹⁶ Anna Cybulko, *supra note* 15, 29.

¹⁷ Natalija Kaminskienė, „Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis?“, *Socialinis darbas* 9, 1 (2010): 54.

¹⁸ Miglė Žukauskaitė-Tatorė, *supra note* 6, 150.

¹⁹ Eglė Atutienė, *supra note* 5, 123.

²⁰ „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-660-585/2021“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d., <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaiska/tekstas.aspx?id=4ddd0a23-d03d-4fc4-8ed8-1cce89723999>

Nuo teisminės mediacijos sąvokos neatsiejama yra ir teisminės mediacijos paskirtis, kuri pagal Lietuvos Respublikos Teisminės mediacijos taisyklių²¹ 4 p. skirta „užtikrinti konstruktyvų ginčo šalių dialogą ir derybų pažangą, siekiant kuo greičiau mažiausiomis sąnaudomis išspręsti teismui perduotą ginčą ir išsaugoti santykių tarp ginčo šalių tęstinumą bei informacijos konfidencialumą“. Panašiai teisminėse mediacijos paskirtis apibrėžiama ir mokslinėje literatūroje. Teisminės mediacijos aspektus civiliniuose ginčiuose nagrinėjusi I. Saudargaitė pastebi vieną esminių teisminės mediacijos tikslų - padėti ginčo šalims išspręsti taikiai jų ginčą sudarant taikos sutartį²². Neabejotina, kad siekis šalių ginčą išspręsti taikiai laikytinas vienu prioritetinių teisminės mediacijos tikslų, kurio dėka išlaikomas ginčo šalių tarpusavio gerų santykių balansas, pakeliamas jų teisinės kultūros lygis, keliamas didesnis pasitikėjimas teisminės mediacijos institutu. Tačiau, manytina, kad nemažiau svarbiais laikytini jau minėti ir kiti teisminės mediacijos tikslai, tokie kaip teismų užimtumo mažinimas, užtikrinant, kad teismai ypatingą dėmesį skirtų tiems ginčams, kuriuos be teismo pagalbos neįmanoma išspręsti bei siekis, kad ginčas būtų išspręstas kuo mažesnėmis sąnaudomis.

Nepaisant to, kad teisminė mediacija laikytina paprastesne bei greitesne nei teisminis procesas ginčų sprendimo procedūra, ji yra labai formalizuota. Tiek ginčo šalys, tiek mediatoriai teisminės mediacijos metu laikosi teisės aktų reikalavimų bei paiso esminių teisminės mediacijos principų, įtvirtintų teisminę mediaciją reglamentuojančiose teisės aktuose. Išanalizuokime esminius teisminės mediacijos principus.

Savanoriškumo principas

Kaip vienas pirmųjų teisminės mediacijos principų Teisminės mediacijos taisyklėse yra įtvirtintas savanoriškumo principas. Remiantis šių taisyklių 7.1 p. teisminė mediacija galima tik tuo atveju, jei abi šalys duoda savo sutikimą joje dalyvauti. Tai reiškia, kad nei teisėjas, nei kita šalis nei kiti tretieji asmenys neturi teisės nei vienai iš ginčo šalių daryti neteisėto poveikio, siekiant išgauti jo sutikimo mediacijai. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad viena esminių sąlygų, nuo kurios priklauso šalies sutikimas dalyvauti mediacijoje – tinkamas šalies informavimas apie vykstantį procesą²³. Reikia pabrėžti, kad Teisminės mediacijos taisyklių 7.1 p. reikalaujama ginčo šalims suteikti visą išsamią informaciją apie teisminės mediacijos procesą t.y. apie ginčo šalių teises ir

²¹ „Teisminės mediacijos taisyklės, patvirtintos 2005 m. gegužės 20 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-348“, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.teismai.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2007%2F01%2F20070126-15.doc&wdOrigin=BROUSELINK>.

²² Ieva Saudargaitė, *supra note* 3, 226.

²³ Tomasz Strumiłło, „Skierowanie stron do mediacji przez sąd”, *Kwartalnik ADR* 3, 11 (2010): 126.

pareigas, teisminės mediacijos proceso turinį, ginčo šalių priimamo sprendimo teisinės pasekmės. Tai reiškia, kad šalis turi gauti visą išsamią informaciją kokių būdu vykdoma teisminė mediacija, kaip ji gali paveikti jos teises, pareigas bei kokias gali turėti pasekmes. Tik įvertinusi visas šias aplinkybes šalis gali duoti savo sutikimą. Kyla klausimas, kokių būdu šalis turėtų išreikšti savo sutikimą – žodžiu ar raštu? Atsakymo į šį klausimą nei LR mediacijos įstatymo nuostatos nei Teisminės mediacijos taisyklės nepateikia. Šių teisės aktų nuostatos taipogi nenurodo, kad sutikimas teisminei mediacijai privalo būti duodamas raštu. Kaip nurodoma užsienio literatūroje, sutikimas mediacijai privalo būti aiškiai išreikštas. Tokį sutikimą šalys privalo adresuoti ne mediatoriui, tačiau teismui. Jis gali būti duodamas tiek raštu, tiek žodžiu. Kai sutikimas duodamas žodžiu, jis užfiksuojamas protokole. Pažymėtina, kad sutikimas mediacijai negali būti duodamas konkludentiniais veiksmais – įsitraukiant į mediaciją²⁴. Manytina, kad tokia pozicija yra pagrįsta. Sutikdama su teismine mediacija, ginčo šalis aiškiai suvokia kokių būdu ginčas bus sprendžiamas, kokios tokio proceso pasekmės ir pan. Dėl to ginčo šalies sutikimas yra svarbus tiek jai pačiai, tiek kitai šaliai, tiek mediatoriui. Tuo tarpu įsitraukti į mediacijos procesą ginčo šalis gali ir dėl kitos šalies poveikio arba neteisingai suprasdama proceso esmę. Todėl negali būti daroma prielaidų, kad ginčo šalis sutiko su mediacija, turi būti aišku, kad ginčo šalis sąmoningai priėmė tokį sprendimą.

Atkreipkime dėmesį, kad Teisminės mediacijos taisyklių 7.1 p. nuostata, apibrėžianti teisminės mediacijos savanoriškumo principą, akcentuoja tik šalies savanoriškumą pirminiame mediacijos etape - perduodant ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Vis dėlto, nors ši nuostata ir nemini, tačiau savanoriškumo principas galioja bei yra labai svarbus ir tolimesniuose teisminės mediacijos etapuose. Kad šis principas galioja teisminės mediacijos vykdymo etape išvadą galima daryti iš LR mediacijos įstatymo 23 str. 6 d. bei 27 str. 2 d. nuostatų, skelbiančių, kad bet kuriuo metu ginčo šalis turi teisę pasitraukti tiek iš teisminės civilinių ginčų mediacijos, tiek iš teisminės administracinio ginčo mediacijos nenurodant savo pasitraukimo priežasčių. Kyla klausimas ar savanoriškumo principas nėra pažeidžiamas tuo atveju kai medijuoti ginčą privalomai nukreipia teismas? Juk LR CPK 231¹ str. 1 d. skelbiama, kad „Bylą nagrinėjantis teisėjas (teisėjų kolegija), nustatęs (nustačiusi) didelę taikaus ginčo sprendimo tikimybę, gali perduoti ginčą privalomai spręsti teisminės mediacijos būdu“. Manytina, kad šiuo atveju savanoriškumo principas nėra pažeidžiamas, nes kaip pabrėžiama Lietuvos teismų praktikoje, „mediacija yra grindžiama savanoriškumo principu, dėl to asmenys gali bet kada pasitraukti iš mediacijos proceso ir tokiu atveju bus laikoma, kad

²⁴Tomasz Strumiłło, *supra note* 23, 126.

privalomosios mediacijos pareiga yra realizuota ir šalis gali kreiptis į teismą²⁵. Tai reiškia, kad nors teismas privalomai nukreipia ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu, savanoriškumo principas nėra pažeidžiamas, nes dalyvavimas teisminėje mediacijoje nėra privalomas. Todėl, jei dėl kokių nors priežasčių toks ginčo sprendimo būdas šaliai yra nepriimtinas, netinkamas, ji pasitraukia iš teisminės mediacijos laisva valia.

Atkreiptinas dėmesys, kad net laisva valia sutikusi dalyvauti teisminėje mediacijoje bei savanoriškai dalyvavusi mediacijos procese šalis neprivalo sutikti su taikos sutarties sąlygomis, jei ši sutartis, pavyzdžiui, neatitinka jos interesų. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje pabrėžiama, kad „nesant vienos iš šalių valios sudaryti taikos sutartį ir išspręsti ginčą pagal šios sutarties sąlygas, esant ginčui dėl šios sutarties teismo patvirtinimo, tokia šalių sutartis negali būti tvirtinama teismo“²⁶. Tai reiškia, kad savanoriškumo principas galioja ir galutiniame teisminės mediacijos etape, kuomet ginčo šalis gali išreikšti savo laisvą valią ir nepriimti taikos sutarties sąlygų, net ir tuo atveju, jei ši šalis aktyviai dalyvavo derybose dėl taikos sutarties sąlygų.

Apibendrinant galima teigti, kad savanoriškumo principas laikytinas vienu esminių teisminės mediacijos principų, kurio turi būti laikomasi per visą teisminės mediacijos procesą. Šis principas galėtų būti apibūdinamas remiantis trimis pagrindiniais šio principo elementais: 1. Ginčo šalis laisva valia sutinka iškilusį ginčą perduoti spręsti teisminės mediacijos būdu; 2. Ginčo šalis teisminės mediacijos procese dalyvauja savanoriškai ir išlaiko teisę bet kuriuo metu pasitraukti iš mediacijos; 3. Ginčo šalis, nesutikdama su taikos sutarties sąlygomis, turi teisę jos atsisakyti.

Konfidencialumo principas

Konfidencialumas – tai esminis principas skiriantis teisminę mediaciją nuo teismo proceso, kuris dažniausiai vyksta remiantis viešumo principu²⁷. Konfidencialumo principas teisminėje mediacijoje turi dvejopą reikšmę. Pirma, kaip pabrėžiama užsienio literatūroje, konfidencialumo reikalavimas skatina žmones savo konfliktus spręsti mediacijos būdu, nes dažnai ginčo šalys siekia, kad tam tikra informacija, ar tai būtų privati, ar profesinė, nebus vertinama viešai, nebus perduodama kitiems²⁸. Tai reiškia, kad konfidencialumo pagalba šalys gali atskleisti svarbius faktus, kurių

²⁵ „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. E2S-523-864/2020“, ETEISMAI, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 2 d., <https://eteismai.lt/byla/114126996070289/e2S-523-864/2020>.

²⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76-403/2020“, LITEKO, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 4 d., liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd198f93-da75-483b-b7b4-06ac447a3449.

²⁷ Paweł Kłos, „Poufność mediacji w sprawach cywilnych w perspektywie analitycznej teorii normy prawnej Jerzego Landego“, *Studia Iuridica Lublinensia*, 2018: 164.

²⁸ Małgorzata Miszkin-Wojciechowska, „Prawne gwarancje poufności mediacji gospodarczej i cywilnej – ocena regulacji prawa polskiego na tle wybranych rozwiązań w prawie obcym“, *Arbitraż i Mediacja* 2, (2010): 5.

greičiausiai nebūtų atskleidę, jei konfidencialumas nebūtų užtikrintas. Antra, konfidencialumas tai svarbus reikalavimas, kurio turi būti laikomasi visos teisminės mediacijos metu. Įstatymų leidėjas šį reikalavimą yra įtvirtinęs Mediacijos įstatymo 17 str., kuriame pareigą neatskleisti mediacijos metu gautos informacijos įtvirtino ne tik tiesiogiai, tačiau ir netiesiogiai mediacijoje dalyvaujantiems subjektams, tokiems kaip teisėjai, arbitrai ar pan. Toks pats draudimas įtvirtintas ir Teisminės mediacijos taisyklių 7.2 p., kuriame draudžiama mediatoriui, ginčo šalims bei kitiems mediacijoje dalyvavusiems subjektams viešinti mediacijos metu sužinotą informaciją. Mediacijoje gautus duomenis naudoti įrodymais kitame civiliniame procese draudžia ir LR CPK 177 str. 5 d., o LR CPK 189 str. draudžia mediatorių apklausti kaip liudininką. Toks draudimas yra aiškinamas tuo, kad subjektai kituose ginčų sprendimo procesuose negalėtų vadovautis mediacijos metu gautais įrodymais bei atskleistomis aplinkybėmis²⁹. Tokios informacijos šaltiniais gali būti ne tik mediacijos metu gauti dokumentai, bet ir žodiniai šalių pareiškimai arba kitu būdu gauta informacija, kurią draudžiama atskleisti ne tik tretiesiems asmenims bet ir kitai ginčo šaliai. Manytina, kad tai ypač svarbu tais atvejais, kuomet teisminės mediacijos metu šalys negali išspręsti ginčo, sudaryti taikos sutarties ir ginčas toliau sprendžiamas teisme. Tai reiškia, kad įtvirtindamas tokį draudimą įstatymų leidėjas siekė, kad kitame ginčo sprendimo procese viena iš šalių neįgautų nepagrįsto pranašumo bei nebūtų pažeistas rungimosi principas.

Konfidencialumo principas, kaip ir daugelis kitų principų, teisminėje mediacijoje nėra absoliutus. Kokiais atvejais nuo šio principo gali būti nukrypstama? Ar turėtų būti laikoma paslapyje informacija apie ginčo šalies įvykdytą nusikalstamą veiką, apie kurią sužinota teisminės mediacijos metu? LR mediacijos įstatymo 17 str. 1 d. skelbia, kad „ginčo šalys, mediatoriai ir mediacijos paslaugų administratoriai turi laikyti paslapyje visą civilinio ginčo mediacijos ir su ja susijusią informaciją, išskyrus informaciją, kurios reikia siekiant patvirtinti ar įvykdyti mediacijos metu sudarytą taikos sutartį, ir informaciją, kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui (ypač kai reikia užtikrinti vaiko interesus arba užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui)“. Tai reiškia, kad konfidencialumo principas teisminės mediacijos metu turi ribas ir jo gali būti nesilaikoma, jei siekiama patvirtinti ar įvykdyti mediacijos metu sudarytą taikos sutartį ar apginti viešąjį interesą.

Reikia pabrėžti, kad kai kurie mediacijos principai pakinta sprendžiant administracinius ginčus. Antai administracinių ginčų atveju yra būtina konfidencialumo bei viešumo principų sąveika. Tai reiškia, kad šiuo atveju konfidencialumas negalioja visa apimtimi. Tai, kad šie abu principai turėtų

²⁹ Eglė Atutienė, *supra note 5*, 53.

būti derinami, patvirtinama ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijoje dėl alternatyvių ginčų sprendimų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų³⁰. Šio dokumento 75 punkte skelbiama, kad konfidencialumas laikytinas svarbiausiu mediacijos privalumu, vis dėlto, dėl asmenims suteiktų galimybių domėtis viešojo administravimo subjektų veikla, šio principo turėtų būti paisoma tik tiek, kiek yra būtina. Dėl šios priežasties galima teigti, kad administracinių ginčų atveju konfidencialumo principo yra laikomasi, tačiau esminė reikšmė šiuo atveju suteikiama viešumo principui³¹. Manytina, kad tokia pozicija yra teisinga. Visuomenė yra suinteresuota valstybės institucijų veikla, jos objektyvumu, siekiu tenkinti viešuosius, o ne privačius interesus. Dėl to visuomenė turi teisę žinoti ir apie sprendžiamų ginčų baigtį. Viešumo principo laikymasis mediacijos procese laikytinas svarbia garantija, kad valstybės institucijos veiks skaidriai bei savo funkcijas atliks teisės aktų nustatytose ribose.

LR mediacijos įstatymo 17 str. nuostata taipogi leidžia šalims susitarti dėl konfidencialumo ribų. Iš šios nuostatos matyti, kad šalys tarpusavyje gali susitarti kokią informaciją jos turi teisę atskleisti, o kuri turėtų būti laikoma paslapyje. Jei tokio susitarimo nėra, visa civilinio ginčo mediacijos ir su ja susijusi informacija laikoma konfidencialia. Įstatymų leidėjas numato ir kai kurias išimtis. Konfidencialia nelaikoma informacija, „kurios neatskleidimas prieštarautų viešajam interesui (ypač kai reikia užtikrinti vaiko interesus arba užkirsti kelią žalos fizinio asmens sveikatai ar gyvybei atsiradimui)“³².

Pabrėžtina, kad tokia teisė yra suteikta tik ginčo šalims, tuo tarpu mediatoriai turi imperatyvią pareigą visą mediacijos ir su ja susijusią informaciją laikyti paslapyje³³. Doktrinoje laikomasi pozicijos, kad ši mediatorių pareiga yra viena esminių pareigų, kuria yra kuriamas teigiamas santykis tarp šalių ir kuria siekiama pilnai įgyvendinamo taikaus ginčo sprendimo³⁴.

Įstatymų leidėjas numatęs ir konfidencialumo pareigos nevykdymo teises pasekmes. LR mediacijos įstatymo nuostatose atsakomybė numatyta ne tik mediatoriams, bet ir ginčo šalims. Minėto įstatymo 17 str. 3 d. skelbia, kad mediatoriai bei mediacijos paslaugų administratoriai už šios pareigos

³⁰ „Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. rugsėjo 5 d. rekomendacija Rec (2001)9 „Dėl alternatyvių ginčų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų sprendimo priemonių“, žiūrėta 2021 m. gruodžio 5 d., https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2b59.

³¹ Linas Meškys ir Mažvydas Gerdvila, „Ar galima mediacija administraciniame procese Lietuvos Respublikoje?“ *Teisės apžvalga* 1, 12(2015): 135.

³² „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, *supra note* 1, 17 str. 1 d.

³³ Ieva Saudargaitė, *supra note* 3, 153.

³⁴ Jomilė Juškaitė-Vizbarienė „Ar mediatoriui kyla civilinė atsakomybė už ydingą vadovavimą mediacijos procesui?“ *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 117.

pažeidimą atsako Lietuvos Respublikos civilinio kodekso³⁵ (toliau – LR CK) nustatyta tvarka. Šie subjektai gali būti traukiami ir drausminėn atsakomybėn, kuomet mediatoriui pažeidus mediacijos paslaugų teikimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus mediatoriui gali būti taikomas ne tik įspėjimas, tačiau ir tokia drausminė nuobauda kaip pašalinimas iš mediatorių sąrašo. Ginčo šalių atsakomybė už konfidencialumo pareigos pažeidimą skiriasi priklausomai nuo to ar šalys buvo sudariusios susitarimą dėl konfidencialumo ar ne. Jei tokio susitarimo nebuvo, konfidencialumo pareigą pažeidusiai šaliai kyla deliktinė atsakomybė, tuo tarpu nevykdant savo pareigų pagal sutartinę prievolę „numatytą tarpusavio susitarime dėl mediacijos arba atskirame konfidencialumo susitarime, taikoma sutartinė civilinė atsakomybė“³⁶.

Pabrėžtina, kad LR mediacijos įstatymo nuostatos dėl drausminės atsakomybės pažeidus mediacijos teikimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus teisėjams mediatoriams nėra taikomos. Už tokius pažeidimus jie atsako drausmine tvarka, kaip tai numatyta LR teismų įstatyme³⁷, o tokius ginčus nagrinėja Teisėjų etikos ir drausmės komisija.

Apibendrinant darytina išvada, kad konfidencialumo teisminėje mediacijoje užtikrinimas ne tik skatina šalis rinktis mediaciją, ne tik išlieka savotiška garantija, bet ir padidina ginčų išsprendimo tikimybę, sąlygoja tinkamą bei teisingą teisminės mediacijos proceso eigą.

Abipusės pagarbos, tolerancijos, pakantumo, kooperacijos principai

Teisminės mediacijos metu abi šalys stengiasi taikiai išspręsti ginčą, todėl šiame procese nebelieka vietos kaltinimams, ginčams, įžeidimams. Mediacijos proceso metu ginčo šalys turi įsiklausyti į kitą šalį, išgirsti jos poziciją, jos norus, ramiai išdėstyti savo argumentus. Net, jei vienos šalies pozicija neatitinka kitos šalies nuomonės, ji turi susilaikyti nuo kitą šalį įžeidžiančių, žeminančių veikslių ar žodžių, gerbti kitą šalį, mediatorių. Tai reiškia kad teisminės mediacijos procese svarbią reikšmę turi abipusės pagarbos, tolerancijos, pakantumo principas.

Šis principas reikalauja tarpusavio pagarbos ne tik tarp šalių, tačiau ir tarp šalių bei mediatoriaus. „Mediatorius, siekdamas tinkamai atlikti savo pareigas mediacijos procese, privalo gerbti šalis, būti tolerantiškas jų vertybėms, požiūriams, asmeninėms savybėms (net jei jos yra jam asmeniškai nepriimtinos), negali kaltinti, kritikuoti ar teisti šalių. Mediatorius mediacijos procese

³⁵ „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“, ETAR, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d., <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.

³⁶ Eglė Atutienė, *supra note 5*, 153.

³⁷ „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>.

veikia kaip profesionalas, kuris atsiriboja nuo savo asmeninės nuomonės, patirties, požiūrių ar vertybių ir jokių būdu jų neprimeta šalims³⁸.

Nemažiau svarbiu teisminės mediacijos principu laikytinas kooperavimosi principas, reiškiantis, kad teisminės mediacijos metu šalys privalo bendradarbiauti ne tik tarpusavyje, tačiau ir su mediatoriumi.

Tai reiškia, kad šalys vienodai stengiasi, kad būtų pasiektas norimas rezultatas. Jos veikia sąžiningai, nepiktnaudžiauja savo teisėmis, gerbia kitos šalies teises ir veikia bendromis jėgomis. Atsižvelgiant į tai, kad abi šalys savanoriškai nusprendė savo ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu, jos abi vienodai yra suinteresuotos tokia proceso baigtimi, kuri atitiks jų interesus, todėl vienodai stengiasi dėl norimo rezultato. Bendros šalių pastangos lemia greitesnę ginčo baigtį bei greitesnę ir efektyvesnę rezultatą, kuris tenkins abi šalis.

Užsienio literatūroje nurodoma, kad mediacijos metu kooperavimosi principas ne visada gali būti taikomas. Efektyviausiai jis veikia tuo atveju, kai: 1) konfliktas turi būti visiškai išspręstas; 2) abi šalys turi skirtingus tikslus; 3) abi šalys turi panašius tikslus, tačiau skiriasi jų požiūris į tai, kokias priemones taikyti; 4) egzistuoja ilgalaikė abipusė nauda; 5) svarbu yra išlaikyti gerus tarpusavio santykius; 6) šalys sugeba susikoncentruoti ties problema, o ne ties žmonėmis, su kuriais ši problema ar konfliktas yra susiję; 7) šalys mato prasmę skirti savo laiką ir energiją abipusiai naudingų sprendimų paieškai³⁹. Vis dėlto, jei šalys turi mažai laiko ir siekia kuo greičiau išspręsti konfliktą arba kai šalys negali priimti abiem šalims palankaus sprendimo, šalys turi siekti kompromiso arba prisitaikyti⁴⁰. Manytina, kad tokia pozicija nėra pagrįsta. Teisminei mediacijai ginčas nukreipiamas tuo atveju, jei matyti, kad ginčas gali būti išspręstas taikiai, o sprendimas galės patenkinti abiejų šalių interesus. Dėl šios priežasties, manytina, bendradarbiavimo principas yra itin svarbus siekiant šių tikslų. Šiuo atveju pasireiškia ir mediatoriaus vaidmuo, kuris turėtų stengtis padėti šalims išlaikyti pusiausvyrą derybose ir skatinti bendradarbiavimą.

Mediatoriaus nešališkumo, neutralumo principas

Teisminės mediacijos taisyklių 7.4 p. skelbia, kad „Mediatorius gali priimti pasiūlymą pradėti teisminę mediaciją arba tęsti pradėtą teisminę mediaciją tik tuo atveju, jeigu jis informavo ginčo šalis apie jam žinomas aplinkybes, kurios gali kelti abejonių dėl jo nešališkumo, ir jeigu ginčo

³⁸ Natalija Kaminskienė ir kt. *Mediatoriaus vadovas. Mokomasis leidinys* (Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019): 83.

³⁹ Katarzyna Kamińska, *Mediacje w polskim języku migowym* (Poznań, 2018), 32.

⁴⁰ *Ibid.*

šalys sutiko, kad jis vykdytų teisminę mediaciją, o mediatorius yra tikras, kad galės pradėti ir (ar) tęsti teisminės mediacijos procesą nešališkai ir nėra mediatoriaus nusišalinimo pagrindų“. Iš tiesų ši nuostata neapibrėžia mediatoriaus nešališkumo bei neutralumo principų turinio. Ši nuostata įpareigoja mediatorių prieš ginčo sprendimo procesą pranešti apie jam žinomas aplinkybes, galinčias turėti reikšmės jo šališkumui.

Manytina, kad mediatoriaus nešališkumo principas yra susijęs su mediatoriaus bei ginčo šalių tarpusavio santykiais. Antai mediatorius privalo vienodai atstovauti kiekvieną iš šalių, neturi teikti pirmenybės nei vienos ginčo šalies interesams. Be to, ginčo šalių interesai neturėtų būti susiję su asmeniniais mediatoriaus interesais, todėl mediatorius neturėtų būti susijęs nei su vienos, nei su kitos šalies socialine ar profesine aplinka, arba bent jau neturėtų gauti asmeninės naudos iš tų santykių. Panašiai mediatoriaus nešališkumo principas apibrėžiamas ir Europos mediatorių elgesio kodekso⁴¹ 2 str., kuriame skelbiama, kad „Mediatorius visais atvejais turi šalių atžvilgiu veikti nešališkai ir siekti, kad būtų laikomas veikiantis nešališkai, bei būti įsipareigojęs vienodai tarnauti visoms šalims mediacijos procese“.

Tuo tarpu minėtų principų turinys atskleidžiamas kituose šaltiniuose. Pavyzdžiui, dėl mediatoriaus galių bei veiklos ribų sprendžiant ginčus ne kartą pasisakyta Teisėjų etikos ir drausmės komisijos sprendimuose. Viename jų Teisėjų etikos ir drausmės komisija pabrėžė, kad teisėjui mediatoriui keliami pareiga itin atsakingai naudotis jam suteiktomis galiomis ir procese išlaikyti neutralią bei nešališką vaidmenį. Mediatorius neturi teisės spausti šalių tęsti mediaciją ar įkalbėti sudaryti vienos iš jų interesų neatitinkantį susitarimą. Toks neefektyvus mediacijos proceso organizavimas reiškia nešališkumo principo pažeidimą. Teisėjų etikos ir drausmės komisija pabrėžė, kad nešališki bei neutralūs mediatoriai geba įsiklausyti į kiekvieną šalį, pasirinkti tinkamą ir neutralią kalbą, sukurti optimalią ginčo sprendimui atmosferą bei kontrolės rūšį, teisingai valdyti jėgų skirtumus tarp šalių⁴². Tai reiškia, kad mediatorius teisminėje mediacijoje nesprenžia šalių ginčo, nepatiria kokį jos turi priimti sprendimą, jis sukuria tinkamą aplinką tam, kad šalys ginčą išspręstų savarankiškai bei priimtų sprendimą, kuris tenkins abi šalis, o ne atrodys tinkamas mediatoriui.

Iš Teisminės mediacijos taisyklių 7.4 p. matyti, kad ginčo šalims yra suteikiama galimybė įvertinti ar mediatorius yra nešališkas, jos turi teisę pareikšti abejonių dėl mediatoriaus nešališkumo. Jei tokių abejonių šalims kyla, jos turi teisę nesutikti, kad jų ginče tarpininkautų šališkas mediatorius,

⁴¹„Europos mediatorių elgesio kodeksas“, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 14 d., http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/Europos_mediatoriu%C5%B3_elgesio_kodek.pdf.

⁴²„Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2019 m. birželio 10 d. sprendimas Nr. 18 P-3“, TEISMAI, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 10 d., <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/12/tekd-sprendimas-del-r-s-2019-nuasmenintas-4.pdf>.

jos taip pat turi teisę jį pakeisti mediacijos proceso eigoje, nes „atskleidimo pareiga tęsiasi per visą mediacijos procesą“⁴³. Taigi, visą mediacijos procesą mediatorius turi būti nešališkas t.y. teisminės mediacijos metu mediatorius privalo užtikrinti šalims vienodą dalyvavimą procese, nepaisant mediatoriaus asmeninių įsitikinimų, pageidavimų.

Priešingai nei nešališkumo principas, mediatoriaus neutralumo principas doktrinoje siejamas su mediatoriaus asmeniu ir jo turimomis žiniomis⁴⁴. Mediatorius yra neutralus ginčo dalyko ir rastų sprendimų atžvilgiu, klausimas, kaip išspręsti ginčą, priklauso šalims. Neutralumas lemia ir mediatoriaus požiūrį į ginčo esmę, jis nesiūlo šalims savo sprendimų, net jei mano, kad jie yra geresni. Šis principas išreiškiamas pagarba ginčo šalių apsisprendimui, nes mediatorius neprimeta ginčo šalims savo pasaulėžiūros ir vertybių⁴⁵. Kai kuriuose literatūros šaltiniuose galima aptikti teiginių, kad mediatorius negali būti absoliučiai neutraliu, nes absoliutaus neutralumo principas neleistų pasiekti mediacijos tikslų⁴⁶. Manytina, kad tokiai pozicijai iš dalies galima pritarti. Juk mediatorius teisminėje mediacijoje tai ne tik situacijos stebėtojas. Pirmiausia, tai asmuo, kuris paskirtas tam, kad galėtų padėti šalims išspręsti ginčą. Reiškia, kad mediatorius turi teisę išrinkti metodą, būdą, kuris padės pasiekti geriausių rezultatų. Tai reiškia, kad atsakomybė už patį susitarimo procesą tenka mediatoriui, kuris turi sukurti palankią atmosferą konstruktyviam šalių dialogui. Tuo tarpu už tokio susitarimo rezultatą, kaip minėta, atsakingos tik šalys ir mediatorius neturi teisės daryti įtakos tokio susitarimo turiniui. Mediatorius privalo būti aktyviu stebėtoju, nukreipti šalis reikiama linkme, tačiau jokių būdu neįtakoti ginčo šalių priimamo sprendimo. Mediatorius turi užtikrinti, kad teisminei mediacijai iškelti tikslai bus pasiekti.

Apsaugos mechanizmus nuo neutralumo ir nešališkumo pareigų pažeidimo numato minėtas Teisminių taisyklių 7.4 p. bei Europos mediatorių kodekso 2 str., pagal kuriuos mediatorius įpareigojamas atskleisti šalims visą jam žinomą informaciją, kuri leistų šalims suabejoti mediatoriaus nešališkumu bei neutralumu. Taigi, šią pareigą mediatorius įvykdo teisminės mediacijos pradžioje, tačiau paaiškėjus naujoms aplinkybėms, mediatoriaus nušalinimas gali būti įvykdytas bet kuriuo mediacijos proceso metu. Pabrėžtina, kad teisės aktai nenumato mediatoriui pareigos informaciją atskleisti raštu. Tai reiškia, kad mediatorius tai gali padaryti ir žodžiu. Mediatoriaus vadove rašoma, kad tuo atveju, kai mediatorius mato, jog tam tikros aplinkybės galėtų paveikti jo nešališkumą, „jis privalo atvirai papasakoti šalims apie nustatytas aplinkybes ir atsiklausti jų sutikimo teikti ar tęsti

⁴³ „Europos mediatorių elgesio kodeksas“, *supra note* 41, 2 str.

⁴⁴ Eglė Atutienė, *supra note* 5, 67.

⁴⁵ Marek Suchanek, „Mediacja jako metoda rozwiązywania konfliktów społecznych“, *Studia Administracyjne* 10, (2018): 133.

⁴⁶ *Ibid.*

mediacijos paslaugas⁴⁷. Galima teigti, kad reikalavimo informaciją atskleisti raštu nebuvimas parodo, kad mediacijos subjektų tarpusavio santykiai grindžiami pasitikėjimu. Vis dėlto, manytina, kad kilus ginčui, įrodymo apie informacijos atskleidimą nebuvimas galėtų tapti kliūtimi įrodinėjant ar mediatorius tinkamai įvykdė minėtą savo pareigą.

Mediatoriaus kvalifikuotos veiklos principas

Mediatoriaus kvalifikuotos veiklos principas - viena esminių sąlygų, kuri užtikrina aukštą mediacijos proceso kokybę ir didina mediacijos vartotojų pasitikėjimą šiuo institutu.

Šis principas tiesiogiai įtvirtintas Teisminės mediacijos taisyklių 7.6 p., pagal kurią „mediatoriai turi būti tinkamai pasirengę, kompetentingi, veikti efektyviai ir laikytis mediatoriams taikomų veiklos standartų, numatytų Mediacijos įstatyme ir kituose teisės aktuose“. Taigi, pirmiausia, mediatoriai turi būti tinkamai pasirengę mediacijos procesui bei turėti kompetencijų, kurių pagalba mediatoriai galės efektyviai tarpininkauti sprendžiant tarp šalių kilusį ginčą. Tam įstatymų leidėjas yra numatęs eilę mediatoriams keliamų reikalavimų. Remiantis LR mediacijos įstatymo 6 str. 1 d., asmuo, siekiantis tapti mediatoriumi privalo turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, būti išklauses ne trumpesnius kaip 40 akademinų valandų mokymus mediacijos tema, išlaikyti mediatorių kvalifikacinį egzaminą, būti nepriekaištingos reputacijos. Taigi, įstatymų leidėjas kelia aukštus reikalavimus mediatoriui. Net ir turėdamas aukštąjį išsilavinimą, asmuo, siekdamas tapti mediatoriumi, turi išlaikyti kvalifikacinį egzaminą (išskyrus įstatymo nustatytus atvejus), kuriame parodo savo gebėjimus tarpininkauti ir ginčus spręsti taikiai.

Pažymėtina, kad mediatoriaus kvalifikacinio egzamino laikyti neprivalo advokatai, antstoliai bei notariai, turintys trejų metų atitinkamo darbo patirtį. Tokia pareiga netaikoma ir teisėjams, kurių atitinkamo darbo patirtis ne trumpesnė nei treji metai, jei jie išklause įvadinius, ne trumpesnius kaip 16 akademinų valandų, mediacijos mokymus. Laikyti mediatoriaus kvalifikacijos egzamino nereikalaujama ir asmenų, kurie turi socialinių mokslų daktaro laipsnį, jei jie vedė ne trumpesnius kaip 100 akademinų valandų mokymus mediacijos tema⁴⁸. Literatūroje tokia įstatymo leidėjo pozicija yra kritikuojama. Manoma, kad visi asmenys, siekiantys tapti mediatoriais, turėtų laikyti mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą, nes pretendentų turima teisinio darbo patirtis nebūtinai byloja apie tai, kad jie įgijo specifinių mediacijai reikalingų žinių. Pavyzdžiui, N. Kaminskienės bei A. Tvaronavičienės teigimu, „dažniausiai kandidatai egzamino neišlaiko dėl praktinių mediacijos taikymo įgūdžių bei

⁴⁷ Natalija Kaminskienė ir kt. *supra note* 38, 74.

⁴⁸ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, *supra note* 1, 6 str. 2 d.

komunikacijos gebėjimų stokos. Tai signalizuoja apie didelį poreikį į praktinį patyrimą orientuotų mediacijos mokymų, kurių metu dalyviai simuliuotų sudėtingus ginčus ir mokytūsi taikyti mediacijos technikas⁴⁹. Tai reiškia, kad mediatoriui nepakanka turėti teisinio darbo patirties, nepakanka žinoti mediaciją reglamentuojančių teisės aktų. Jis privalo turėti specifinių gebėjimų, kurių pagalba jis gebės sukurti taikiam ginčo sprendimui palankią aplinką, gebės nukreipti ginčo šalis bendradarbiavimui, tarpusavio pagarbai bei bendro sprendimo paieškai. Efektyvi mediatoriaus veikla atsispindi ir Teisminės mediacijos taisyklėse įtvirtiname kvalifikuotos veiklos principu. Neabejotina, kad efektyviai mediatoriaus veiklai turi ne tik žinios, praktiniai gebėjimai tarpininkauti mediacijos procese, bet ir atitinkamos mediatoriaus asmeninės savybės. Tokiomis savybėmis literatūroje laikomos dėmesingumas, atidumas, rūpestingumas; neskubėjimas kritikuoti; pasitikėjimas; savęs kontroliavimas, neagresyvumas, tolerantiškumas, kantrumas; empatiškumas; savęs įsisąmoninimas; ramumas, nepalenkiamumas⁵⁰. Taigi, pastebime, kad išvardintos mediatoriaus savybės leidžia išlaikyti mediatoriui neutralumą ginčo sprendimo metu, išlikti nešališkam bei tinkamai nukreipti šalis teisingo sprendimo priėmimo link.

Taigi, pritartina N. Kaminskienės bei A. Tvaronavičienės pozicijai, kad būti teisėju nereiškia būti mediatoriumi. Teisminėje mediacijoje teisėjas keičia savo vaidmenį. Iš aktyvaus įrodymų vertintojo, kaltų asmenų nustatinėtojo teisminėje mediacijoje teisėjas tampa pasyviu stebėtoju, kuris į ginčą privalo pažvelgti kitu kampu. Teisėjas turi likti nuošalėje, tik nukreipti asmenis teisinga linkme ieškant abipusio sprendimo. Tai reiškia, kad šiuo atveju išmanyti teisės taktų nuostatų bei mokėti jas taikyti teisėjui nepakanka. Teisėjas privalo apsiriboti ištverme, rūpestingumu, atidumu ir tuo pačiu sudaryti visas sąlygas, kad teisėjais savo ginčo sprendime taptų pačios šalys. Dėl to, pritartina pozicijai, kad turima ilgametė teisinio darbo patirtis nebūtinai turi byloti apie tai, kad teisėjas gali tapti puikiu mediatoriumi.

Sąžiningumo principas

Teisminės mediacijos taisyklių 7.7 p. skelbiama, kad „tiek pačios ginčo šalys, tiek mediatorius turi elgtis taip, kad teisminė mediacija vyktų sąžiningai, skaidriai, be apgaulės“. Tai reiškia, kad viso teisminės mediacijos proceso metu tiek iš mediatoriaus, tiek iš šalių reikalaujama sąžiningumo. Manytina, kad sąžiningumas laikytinas sėkmingo mediacijos proceso garantija. Jei šalys sąžiningai stengiasi pasiekti bendrą tikslą, mediacijos procesas vyksta sklandžiau bei operatyviau. Jei

⁴⁹ Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose“, *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*, 2019: 57.

⁵⁰ Natalija Kaminskienė ir kt. *Mediacija: vadovėlis* (Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013), 118.

kuri nors iš šalių vengtų bendradarbiavimo, stengtūsi nusišlępti sprendimui reikšmingą informaciją, derybos užsitęstų arba tinkamas sprendimas nebūtų pasiektas.

Mediacijos sąžiningumo principas glaudžiai yra susijęs su konfidencialumo principu. Kaip pabrėžiama Mediatoriaus vadove, „Siekiant sąžiningumo mediacijoje, svarbu, kad šalys jaustūsi saugios dėl jų pateikiamos informacijos konfidencialumo. Užtikrinus tai, šalys dažniausiai nebeturi ko slępti nuo mediatoriaus, nes jis yra nešališkas ir negali priimti jų atžvilgiu jokių sprendimų“⁵¹. Tai reiškia, kad šalis teisminėje mediacijoje dalyvauti sąžiningai gali tik tuo atveju, jei ji įsitikinusi, kad visa jos atskleista informacija nebus panaudota prieš jos interesus, prieš jos teises. Dėl šios priežasties sąžiningumo principas galioja ne tik šalių atžvilgiu, bet ir mediatoriaus atžvilgiu.

Taigi, sąžiningumo principas svarbus visose teisminės mediacijos stadijose. Pirma, šalys sąžiningai sutinka savo ginčo sprendimą perduoti spręsti teisminės mediacijos būdu, sąžiningai tikėdamos, kad pavyks pasiekti bendrą susitarimą. Antra, sąžiningai bendradarbiaudamos šalys deda visas pastangas siekiant abiem šalims priimtino sprendimo. Trečia, šalys sąžiningai patvirtina jų priimtą bendrą sprendimą, kurį ketina sąžiningai vykdyti. Be abejo, nemažiau svarbu, kaip minėta, ir mediatoriaus sąžiningumas, kuris sąžiningai teisminės mediacijos pradžioje pateikia visą reikšmingą informaciją dėl savo šališkumo, mediacijos proceso metu užtikrina saugią bei sąžiningą aplinką ginčo sprendimui, o pastebėjęs, kad prasmės tęsti mediaciją nėra, apie tai atvirai pasako šalims, neįtikinėdamas jų mediacijos tęsti toliau.

Vis dėlto, praktikoje pasitaiko atvejų, kuomet susiduriama su vienos iš šalių nesąžiningais veiksmais. Todėl siekiant apsaugoti sąžiningas ginčo šalis nuo su mediacija nesąžiningų kitos šalies veiksmų įstatymų leidėjas LR CPK yra įtvirtinęs tam tikrus saugiklius. Remiantis LR CPK 93 str. 4 d. teismas turi teisę nukrypti nuo įprastos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, jei nustatoma, kad:

- 1) šalis neargumentuotai atsisakė pasinaudoti privalomąja mediacija; arba
- 2) prašymą perduoti ginčą spręsti mediacijos būdu pareiškė nesąžiningai; arba
- 3) nesąžiningai naudojos mediacija; arba
- 4) mediacijos metu reiškė nesąžiningus prašymus.

Taigi, tai savotiška sankcija, kuri turėtų paskatinti ginčo šalį dalyvauti mediacijoje ir ginčą spręsti taikiai. Tačiau šios taisyklės taikymas teisminėje mediacijoje yra sudėtingas, nes, kaip teisingai pastebi M. Žukauskaitė – Tatorė, teisėjai turi tik teisę, tačiau ne pareigą remtis šia taisykle. Be to, įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs ir platų vertinamąjį kriterijų – ši procesinė sankcija gali būti skiriama

⁵¹ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra note* 38, 86.

tais atvejais, kuomet ginčo šalis neargumentuotai atsisakė pasinaudoti mediacija. Tai, autorės, manymu didina tikimybę, kad teisėjai netaikys šios sankcijos ginčo šaliai, atsisakiusiai mediacijos, o pastaroji nepajus ir neigiamų pasekmių⁵².

Apibendrinant galima teigti, kad įtvirtindamas teisminės mediacijos institutą įstatymų leidėjas siekė didžiąja dalimi palengvinti teismų darbą sudarant visas teises galimybes tam, kad ginčai, kurie nereikalauja teismų įsikišimo, būtų sprendžiami mediacijos būdu. Siekiant teisminės mediacijos prieinamumo bei efektyvumo turi būti paisoma visų šiam procesui būtinų principų. Nepaisant to, kad šie principai yra įtvirtinti teisminės mediacijos procesą reglamentuojančiuose teisės aktuose, ne visų principų taikymas praktikoje yra užtikrinamas, kas ne tik mažina galimybes ginčo šalims rinktis taikų sprendimo būdą, bet ir mažina teisminės mediacijos efektyvumą. Išanalizavus teisminės mediacijos teisinį reguliavimą bei Lietuvos mokslininkų tyrimus, atliktus šioje srityje, galima identifikuoti sekančias problemas, trukdančias praktikoje efektyviai taikyti teisminę mediaciją:

- 1) Teisminė mediacija nėra privaloma net tais atvejais, kuomet teisėjas privalomai nukreipia ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu, nes teisė atsisakyti teisminės mediacijos galioja visuose šio proceso etapuose.
- 2) Ginčo šaliai, atsisakiusiai dalyvauti teisminės mediacijos procese, LR CPK 93 str. 4 d. įtvirtintos sankcijos taikymas yra sunkiai įgyvendinamas, nes įstatymų leidėjas yra įtvirtinęs platų vertinamąjį kriterijų – neargumentuotą mediacijos atsisakymą. Be to, įstatymų leidėjas nenustato teismui pareigos taikyti šią sankciją, teismas šiuo klausimu turi diskrecijos teisę.
- 3) Įstatymų leidėjas nereikalauja, kad teisėjas, turintis trejų metų darbo patirtį bei išklausęs įvairius mediacijos mokymus, laikytų mediatoriaus kvalifikacinį egzaminą. Tai reiškia, kad teisėjai gali tapti mediatoriais nepatikrinus jų praktinių mediacijos taikymo įgūdžių bei komunikacijos gebėjimų, kas prieštarauja mediatoriaus kvalifikuotos veiklos principui.
- 4) Nenustačius reikalavimo mediatoriui raštu pranešti apie nusišalinimo pagrindus bei atskleisti ginčo šalims būtiną informaciją apie mediatoriaus šališkumą, sudaromos kliūtys įrodinėjimui ar mediatorius tinkamai įvykdė savo pareigą.
- 5) Reikalavimas mediatoriui teisminės mediacijos metu būti absoliučiai neutraliu gali sutrukdyti pasiekti šiam procesui keliamų tikslų, nes mediatorius tai ne tik situacijos stebėtojas. Jis pasirenka ginčo sprendimo metodus, būdus, sukuria palankią atmosferą konstruktyviam šalių dialogui. Tai reiškia, kad atsakomybė už patį susitarimo procesą tenka mediatoriui, tuo tarpu

⁵² Miglė Žukauskaitė-Tatorė, *supra note* 6, 74.

už tokio susitarimo rezultatą atsakingos tik šalys ir mediatorius neturi teisės daryti įtakos tokio susitarimo turiniui.

1.2. Teisminės mediacijos teisinio reguliavimo raida Lietuvoje

Teisminės mediacijos idėja Lietuvos teisėje atsirado ne staiga, ji buvo plėtojama žingsnis po žingsnio tobulinant jos taikymo galimybes bei sąlygas. Pirmieji žingsniai teisminės mediacijos reglamentavime buvo žengti sulyk 2003 m. LR CPK įsigaliojimu. Būtent šiame dokumente įstatymų leidėjas įpareigojo teismą privalomąja tvarka pasirengimo byla nagrinėti stadijoje vykdyti taikinimo procedūrą (CPK 231 str.). Tokiu būdu, kaip teisingai pažymima N. Kaminskienės, įstatymų leidėjas sudarė prielaidas teisėjams įvertinti ar ginčas negali būti išspręstas taikiai, teikti prioritetą, būtent, šalių sutaikinimui, orientuotis į abiejų šalių interesus ir ginčą spręsti ne teisme net ir tuo atveju, jei byla jau buvo iškelta teisme⁵³.

Neužilgo, 2005 m. Teismų taryba (šiuo metu Teisėjų taryba) inicijavo bandomąjį teisminės mediacijos projektą⁵⁴. Šis projektas pradėjo veikti 2005 m. gegužės 20 d. dėka Vilniaus miesto 2-ajame apylinkės teisme parengtų pirmųjų Teisminės mediacijos taisyklių. Tai reiškia, kad siekiant išbandyti kaip veiks teisminė mediacija, siekiant įvertinti esmines pirmąsias problemas, susijusias su teisminės mediacijos taikymu, projektą pradėta bandyti Vilniaus miesto 2-ajame apylinkės teisme. Pritartina literatūroje išreikštai pozicijai, kad tokio projekto svarba yra nepaneigiama. Tai Lietuvoje didžiausias laimėjimas mediacijos srityje, kadangi vis daugiau teisininkų susidomėjo šiuo ginčų sprendimo būdu. Dėl projekto mediacija tapo plačiai žinoma viešojoje erdvėje bei visuomenėje, projektas leido išugdyti naują požiūrį į ginčų sprendimus, suvokiant jų socialinės orientacijos svarbą⁵⁵.

2007 m. sausio 26 d. buvo priimtas nutarimas „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“⁵⁶. Šiuo nutarimu buvo išplėstas teisminės mediacijos taikymo projektas. Nuo šio momento teisminė mediacija galėjo būti taikoma Vilniaus miesto 3-iajame apylinkės teisme, Kaišiadorių rajono apylinkės teisme bei apeliaciniame teisme. Be to, nutarime buvo numatyta, kad teisminę mediaciją gali taikyti ir kiti teismai, kurie yra pasirengę teisminės mediacijos taikymui⁵⁷. Tais pačiais metais buvo priimta nauja Teisminės mediacijos taisyklių redakcija. Teisminės mediacijos taisyklės tapo

⁵³ Natalija Kaminskienė, *supra note* 17, 55.

⁵⁴ Agnė Tvaronavičienė ir Natalija Kaminskienė, *supra note* 49, 53.

⁵⁵ Tadas Milašius, „Mediacija kaip alternatyvus ginčų sprendimo būdas“, *Teisė* 63, (2007): 51.

⁵⁶ „Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 13P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“, žiūrėta 2021 m. liepos 25 d., <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.teismai.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2007%2F01%2F20070126-15.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.

⁵⁷ Natalija Kaminskienė ir kt. *supra note* 50, 248.

pirmuoju dokumentu, kuriame buvo reglamentuotas mediacijos procesas. Ilgą laiką šis dokumentas buvo laikomas kaip vienas išsamiausiai mediacijos procesą Lietuvoje reglamentuojančių teisės aktų. Pabrėžtina, kad minėtos taisyklės įtvirtino ir mediacijos konfidencialumo principą, pagal kurį mediacijos metu sužinotą informaciją buvo draudžiamą teisme naudoti kaip įrodymą⁵⁸. Vis dėlto, Teisminės mediacijos taisyklės kaip vienas esminių teisės aktų, reglamentuojančių teisminę mediaciją buvo taikomos tik iki 2008 m., nes šiais metais liepos 31 d. Lietuvoje įsigaliojo LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas⁵⁹. Nuo šio įstatymo įsigaliojimo Teisminės mediacijos taisyklės buvo taikomos tik tiek, kiek jos neprieštaravo minėto įstatymo nuostatomis. Taigi, kaip pabrėžė J. Lakis, „Lietuva, kad ir gerokai vėluodama, pasekė kaimynių pavyzdžiu kurdamą teises prielaidas šiam labai veiksmingam ginčų ir konfliktų sprendimo būdui“⁶⁰.

LR Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo 2 str. 3 d. civilinių ginčų taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) apibrėžė kaip civilinių ginčų sprendimo procedūrą, kurios metu vienas ar keli civilinių ginčų taikinimo tarpininkai (mediatoriai) padeda civilinio ginčo šalims taikiai spręsti ginčą. Įstatymas taipogi nustatė pagrindines civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo sąlygas ir jo taikymo teises pasekmes ir pabrėžė siekį skatinti taikinamojo tarpininkavimo plėtrą ir užtikrinti jo kokybę⁶¹. Taigi, pastebime, kad tuo metu galiojančiose nuostatose mediacijos sąvoka beveik nepakito iki šiandien, ji išlaikė esminius savo požymius bei atspindi tuos pačius tikslus – padėti taikiai išspręsti ginčą. Reikia pabrėžti, kad minėtu įstatymu Lietuvoje buvo įgyvendinamos Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos „Dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“ nuostatos.

Svarbūs minėto įstatymo pakeitimai buvo padaryti 2011 m. Antai „2011 m. priėmus Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimus, siekta ir detalčiau reglamentuoti galimybę bendrosios kompetencijos teismuose vykdyti teisminę mediaciją – Teisėjų taryba buvo įpareigota parengti ir patvirtinti teisės aktus, reikalingus teisminei civilinių ginčų mediacijai vykdyti. Nors pagal šį nurodymą parengtos Teisminės mediacijos taisyklės buvo priimtos pakoregavus bandomajam teisminės mediacijos projektui patvirtintas Teisminės mediacijos taisykles, tik ši įstatymo nuostata įtvirtino teisinį pagrindą Teisėjų tarybai sureguliuoti teisminės mediacijos tvarką nacionaliniu

⁵⁸ Miglė Žukauskaitė-Tatorė, *supra note* 6, 28.

⁵⁹ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“, ESEIMAS, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 2 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-15uh8wlo8&documentId=TAIS.323020&category=TAP>.

⁶⁰ Juozas Lakis, „Taikinamojo tarpininkavimo Lietuvos viešajame sektoriuje būtinybė“, *Viešoji politika ir administravimas* 34, (2010): 63.

⁶¹ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“, *op.cit.*

mastu“⁶². Taigi, nuo 2003 m. palaipsniui įdiegiant teisminės mediacijos taikymo galimybes, jau po aštuonių metų šis ginčo sprendimo būdas tapo prieinamu visuose Lietuvos teismuose. Teisminė mediacija visuose Lietuvos teismuose galėjo būti taikoma laikantis suvienodintos tvarkos, kas buvo svarbu tobulinant teisminę mediaciją reglamentuojančias nuostatas, užtikrinant efektyvų jų taikymą ir vienodą aiškinimą.

2011 m. esminių pakeitimų sulaukė ir LR CPK nuostatos. Įstatymų leidėjas, siekdamas teisminės mediacijos skatinimo, CPK 231 str. nuostatą papildė trečiu bei ketvirtu sakiniais, šią nuostatą išdėstant sekančiu būdu: „1. Teismas, parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, pasiūlo šalims pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį. Teismas imasi priemonių šalims sutaikyti. Šalių prašymu arba sutikimu, laikantis Teisėjų tarybos nustatytos tvarkos, gali būti vykdomas teisminis taikinamasis tarpininkavimas. Taikinimo tarpininkas negali dalyvauti nagrinėjant bylą iš esmės“⁶³. Taigi, šių nuostatų pakeitimu įstatymų leidėjas įtvirtino ir galimybę šalims pačioms prašyti, kad jų ginčas būtų išspręstas taikant mediaciją, tokiu būdu dar labiau praplėsdamas mediacijos taikymo galimybes.

2017 m. birželio 29 d. priimtas Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo pakeitimo įstatymas Nr. XIII-534⁶⁴, kuriuo įstatymo pavadinimas pakeistas LR Mediacijos įstatymą. Reikia pabrėžti, kad tuo metu teisėjams buvo suteikta teisė tik rekomenduoti šalims pasinaudoti teismine mediacija. Tuo tarpu nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojusi nauja Mediacijos įstatymo redakcija nustato, kad bylą nagrinėjantis teisėjas, nustatęs didelę taikaus ginčo sprendimo tikimybę, gali privalomai perduoti ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu⁶⁵. Taigi, šiuo atveju įstatymų leidėjas įtvirtino galimybę teisėjui pačiam nuspręsti ar kilęs ginčas gali būti sprendžiamas teisminės mediacijos būdu, nepaisant ginčo šalių pozicijos. Paminėtina taipogi, kad 2019 m. įsigaliojo ir nauja Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo redakcija⁶⁶, kurioje nustatyta galimybė administraciniame procese ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Taigi, nuo 2019 m. teisminės mediacijos taikymo galimybės neapsiriboja vien civiliniais ginčais. Įstatymo leidėjo manymu, dėl savo unikalios paskirties teisminės mediacijos būdu gali būti sprendžiami ir viešieji ginčai, tokiu būdu skatinant privačių bei viešųjų subjektų interesų suderinamumą.

⁶² Miglė Žukauskaitė-Tatorė, *supra note* 6, 28.

⁶³ Eglė Atutienė, *supra note* 5, 123.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas“, ESEIMAS, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 14 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>.

⁶⁵ „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“, *supra note* 2, 231¹ str. 1 d.

⁶⁶ „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas“, LRS, žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>.

Manytina, kad tokiu reguliavimu įstatymų leidėjas siekė, kad kuo didesnis ginčų skaičius būtų sprendžiamas taikiai pačių šalių pastangomis ir tuo pačiu būtų mažinamas teismų darbo krūvis. Iš 2020 m. Teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaitos matyti, kad 2020 m. buvo inicijuota 516 teisminės mediacijos procesų civilinėse bylose. Tai 3 procentais mažiau nei 2019 m. (2019 m. – 533 bylos, 2018 m. – 483 bylos, 2017 m. – 540 bylų). Administracinėse bylose buvo inicijuoti 7 mediacijos procesai. Iš jų 2020 m. civilinėse bylose pabaigti 385 mediacijos procesai, administracinėse bylose – 5, civilinėse bylose sudarytos 158 taikos sutartys, administracinėse bylose – 3. Reikia pabrėžti, kad 2020 m. net 152 atvejais ginčo šalys pasinaudojo galimybe pasitraukti iš teisminės mediacijos proceso⁶⁷. Taigi pateikti skaičiai byloja, kad iki šiol teisėjai vangiai naudojami galimybe ginčus nukreipti mediacijai. Teisminės mediacijos komisijos teigimu, tokią problemą galėtų padėti spręsti pačių teisėjų požiūrio į mediaciją keitimas. Manoma, kad teisėjai turėtų aktyviai domėtis mediacijos nauda ne tik ginčo šalims, bet ir teismų sistemai. Teisėjai turėtų dalyvauti mokymuose teisminės mediacijos tema, susipažinti su kitų šalių gerąja praktika (pvz., Norvegijos Karalystės ir kt.)⁶⁸. Pritartina tokiai pozicijai. Teisėjas, kaip savo srities žinovas, turintis patirtį ginčų sprendimuose, matęs kokių neigiamų pasekmių teisminis procesas gali turėtų ginčo šalių tarpusavio santykiams, turėtų išvelgti teisminės mediacijos naudą ir paskatinti ginčo šalis pasinaudoti šiais privalumais.

Apibendrinant darytina išvada, kad teisminė mediacija tai civilinio ar administracinio ginčo sprendimo būdas, kuriame dalyvaujant teismo paskirtam mediatoriumi ginčo šalys bendradarbiaudamos išsprendžia tarp jų kilusį ginčą. Teisminė mediacija tokia, kokia visuomenė gali naudotis sprendama savo ginčus šiandien, „nuėjo ilgą kelią“. 2003 m. kilusi idėja teisminės mediacijos projektą išbandyti viename iš Lietuvos teismų, netrukus sulaukė ypatingo susidomėjimo ir palaipsniui išplito visuose teismuose. Jei žengiant pirmuosius žingsnius teisminės mediacijos link ji turėjo tik rekomendacinį pobūdį, tai su laiku įstatymų leidėjas įpareigojo teismus įvertinti kiekvieną ginčą, laiku pastebėti galimybę jį išspręsti taikiai ir nukreipti jį spręsti teisminės mediacijos būdu. Vis dėlto, iki šiol teismai aktyviai nesinaudoja šia galimybe, todėl teisminei mediacijai yra nukreipiamas nedidelis skaičius ginčų. Be to, ir teisminei mediacijai nukreipti ginčai ne visada pasibaigia taikos sutarties pasirašymu. Ginčo šalys aktyviai naudojami galimybe pasitraukti iš mediacijos proceso. Manytina, kad įtakos tam turi tai, kad teisminė mediacija nėra privaloma net tais atvejais, kuomet teisėjai privalomai nukreipia ginčą mediacijai. Antai ginčo šalis turi teisę išstoti iš mediacijos proceso bet kurioje šio proceso stadijoje. Be to, minėta, kad praktikoje yra sunkiai įgyvendinama galimybė taikyti sankcijas teisminės

⁶⁷ „2020 m. Teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaita“, TEISMAI, žiūrėta 2021 m. gruodžio 7 d., https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/tmk-ataskaita_2020.pdf.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 14.

mediacijos atsisakiusiai šaliai. Išstojimą iš teisminės mediacijos proceso gali lemti ir nepasitikėjimas šiuo procesu, nepasitikėjimas mediatoriumi, ypač tais atvejais, kuomet procesui vadovauja mediacijos praktinių įgūdžių ar komunikacinių gebėjimų neturintys mediatoriai.

2. TEISMINĖS MEDIACIJOS VEIKSMINGUMĄ LIETUVOJE RIBOJANČIOS KLIŪTYS

2.1. Priemonės didinančios teisminės mediacijos žinomumą visuomenėje ir jų problematika

Sėkmingas teisminės mediacijos taikymas bei jos tikslų pasiekimas didele dalimi priklauso nuo to ar visuomenė turi pakankamai informacijos apie mediaciją kaip taikų sprendimo būdą. Ribota informacija apie šį ginčų sprendimo būdą neskatina visuomenės rinktis mediacijos bei didina jos nepasitikėjimą mediacija bei mediatoriumi.

Visuomenės informavimo apie mediaciją pagrindai įtvirtinti Mediacijos įstatymo 3 str. 2 d. 4 p., kuriame skelbiama, kad visuomenę apie mediaciją informuoja Teisingumo ministerija. Apsilankius šios institucijos tinklapyje ir išanalizavus pateiktą informaciją apie mediaciją pastebime, kad čia pateikiama informacija labiau susijusi su mediacijos formalumais t. y. kokie ginčai gali būti sprendžiami mediacijos būdu, galimybės po nesėkmingos mediacijos kreiptis į teismą, atkartojami įstatymuose įtvirtinti mediacijos principai ir pan. Nors Teisingumo ministerijos tinklapyje nepateikiama jokios informacijos, skatinančios rinktis šį ginčų sprendimo būdą, neapibrėžiama kokią naudą (ne tik teisinę, bet ir psichologinę) ginčo šaliai turi mediacijos pasirinkimas ar pan., reikia pabrėžti, kad Teisingumo ministerijos įdirbis viešinant teisminę mediaciją yra labai didelis. 2018-2020 m. Teisingumo ministerija kartu su Nacionaline teismų administracija, VĮ Registrų centru ir Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba įgyvendino projektą „Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtra“. Projekto veiklomis visuomenė buvo informuojama apie galimybę ginčų sprendimui pasirinkti mediaciją būdu. Visuomenė buvo informuojama apie privalomąją mediaciją šeimos ginčiuose, kurios esmė – pabandyti išspręsti tarp ginčo šalių kilusį ginčą taikiai. Šiam tikslui pasiekti buvo parengti straipsniai spaudoje ir portaluose, reklamjuostės, transliuotos radijo laidos, reportažai televizijoje ir kt.⁶⁹. 2020 m. buvo sukurta informacinė priemonė lankstinukai - „230 tūkst. vnt. informacinių lankstinukų platinimas su teismo šaukimais ir jų dalijimas teismuose yra viena iš efektyviausių priemonių informuoti visuomenę, t. y. ginčo šalis, apie galimybę kilusį ginčą išspręsti mediacijos procese ir paskatinti juo pasinaudoti, kad teisminis procesas būtų taikomas tik kaip paskutinė ginčo išsprendimo priemonė“⁷⁰.

2019 m. Teisingumo ministerija išleido pirmąjį Lietuvoje praktinį Mediatoriaus vadovą⁷¹, kuriame ilgalaikę patirtį apie mediaciją turinys leidinio autoriai, pasidalijo savo žiniomis, patarimais

⁶⁹ „Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija“, žiūrėta 2022 m. kovo 6 d., <https://tm.lrv.lt/mediacija>.

⁷⁰ „2020 m. Teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaita“, *supra note* 67.

⁷¹ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra note* 38.

apie mediaciją. Šiame leidinyje atsakymus į rūpinimus klausimus gali rasti ne tik ginčo šalys, tačiau ir medijavimą vykdančys subjektai. Leidinyje aptariama mediacijos samprata, jos principai, privalumai, patariama kada šiuo ginčo sprendimo būdu reikėtų pasinaudoti, kaip tai padaryti, pateikiama daugybė praktinių patarimų mediatoriams, aprašomi dažniausiai mediatoriams užduodami klausimai ir atsakymai į juos ir pan. Tais pačiais metais išleista bei išdalinta nemažai lankstinukų apie teisminę mediaciją – „Išspręsk ginčą taikiai. Rinkis mediaciją“. Šiuose lankstinukuose, kuriuos šiuo metu galime rasti Lietuvos teismų tinklapiuose, glaustai pateikiama informacija apie mediaciją, nurodomi kontaktai, kuriais asmenys gali gauti papildomą juos dominančią informaciją apie mediaciją, trumpai pateikiama informacija apie teisminės mediacijos rezultatus ir pan. Siekiant dar didesnio visuomenės informavimo apie mediaciją Youtube platformoje yra pateiktas trumpas filmukas mediacijos tema. Taigi pastebime, kad Teisingumo ministerijos vaidmuo didinant visuomenės žinomumą apie mediaciją yra labai svarbus. Matome, kad ši institucija siekiant visuomenės informavimo ėmėsi nemažai skirtingų priemonių, bandė visuomenę pasiekti per internetines svetaines, radiją, dalijo lankstinukus ir kt.

Be abejo, vien Teisingumo ministerijos aktyvių veiksmų keliant visuomenės žinomumą apie mediaciją nepakanka. Nemažiau svarbus pačių teismų, advokatų, teisininkų vaidmuo šiuo klausimu. Todėl aptarkime kokių priemonių didinant mediacijos žinomumą visuomenėje imasi ir šie subjektai.

Svarbu, kad švietimas apie būtų vykdomas pakankamai anksti. Neabejotina, kad informavimas apie galimybes rinktis teisminę mediaciją iškilus ginčui yra svarbus bei būtinas, tačiau daugeliu atvejų per vėlus. Iki šio momento ginčo šalis jau turėtų disponuoti pakankama informacija apie mediaciją ir jos privalumus. Dėl to, manytina, visuomenės švietimas šiuo klausimu yra būtinas tiek iki iškilus ginčui, tiek iškilusio ginčo metu. Atsižvelgiant į tai svarbu, kad visuomenės švietimui valstybė panaudotų eilę kompleksinių, suderintų priemonių, pasitelktų įvairias valstybės institucijas, galinčias teikti įvairialypę informaciją apie mediaciją, jos galimybes ir privalumus. Žemiau aptarsime kokie visuomenės švietimo būdai galėtų būti taikomi siekiant padidinti bendrai mediacijos, įskaitant teisminę mediaciją, žinomumą visuomenėje.

Mokymai apie mediaciją mokyklose. Tyrimai rodo, kad mokymai apie mediaciją, jos taikymas tarp bendraamžių mokykloje turi įtakos „klasės mikroklimate gerėjimui, mokyklos mokinių konflikto sprendimo kompetencijos ugdymui(si), mokytojų pasitenkinimui dėl sumažėjusio laiko, reikalingo jų tarpininkavimo pastangoms“⁷². Lietuvoje mokyklose mediacija yra vis dar naujas reiškinys. Siekiant populiarinti mediaciją mokyklose organizacija „Gelbėkit vaikus“ vykdė projektą

⁷²Gražina Čiuladienė, „Bendraamžių mediacija Lietuvos mokykloje (atvejo analizė)“, *Pedagogika* 129, 1 (2018): 221.

„Mediacija mokykloje“, kurio metu buvo parengta ir išbandyta mediatorių mokymo programa. Tyrimo metu dalyvavo vienos mokyklos mokiniai, iš kurių buvo parinkti ir išmokyti mediatoriai. G. Čiuladienė apibendrindama tyrimo rezultatus pažymėjo, kad programa buvo labai prasminga. Mokiniai ryžtingai ėmėsi mediatoriaus vaidmens bendraamžių konfliktuose, išvelgė mediacijos naudingumą ir prasmę⁷³. Reikia pastebėti, kad užsienio valstybių mokyklose mokinių švietimas mediacijos tema vykdomas laikantis gana įdomių mokiniams būdų. Pavyzdžiui, Kopenhagos priemiesčio Herlevo mokykloje mokymai apie konfliktus, jų sprendimo būdus vedami paskutiniaisiais pradinės mokyklos metais. Mokiniai, susidomėję mediatoriaus vaidmeniu, kviečiami į atranką į mediatoriaus mokymus popamokinėje veikloje. Pradinukai informaciją apie mediaciją gauna teatralizuotų pristatymų pagalba⁷⁴. Na, o pavyzdžiui, Amerikos mokyklose mediacijos mokymuose gali dalyvauti aštuonmečiai. Mokiniai, norintys tapti bendraamžių mediatoriais, privalo pasižymėti tam tikromis savybėmis: motyvacija, gera komunikacija, sugebėjimu išklausti, atsakomybe, sąžiningumu, kantrybe, gebėjimu išugdyti kitų mediacijos proceso dalyvių pasitikėjimą⁷⁵. Užsienio literatūroje pabrėžiama, kad moksleivių mediacija yra vykdoma laikantis mediacijai būdingų principų: savanoriškumo, konfidencialumo, mediatoriaus nepriklausomumo, neutralumo ir kt.⁷⁶ Manytina, kad mediacijos mokymas Lietuvos mokyklose taipogi yra būtinas. Mokiniai, susidomėję mediacija bei norėdami tapti mediatoriais, galėtų būti skatinami dalyvauti popamokinėje veikloje, būreliuose. Mediacijos mokymas mokyklose yra reikšmingas įrankis keliant visuomenės teisinės kultūros lygį, keliant visuomenės suvokimo apie mediaciją lygį. Mokiniai pradeda suprasti konfliktų sprendimo būtinumą, išmoksta įsigilinti į konfliktų priežastis, pasekmes, kas, neabejotinai, turėtų teigiamą reikšmę susidūrus su mediacija kitose gyvenimo situacijose.

Visuomenės švietimas per advokatus. Advokatai vaidina labai svarbų vaidmenį šviečiant visuomenę apie mediaciją bei jos naudą. Kaip teisingai pastebėta N. Kaminskienės ir kt., advokatas „geba geriau išvelgti šio proceso galimą naudą ar netikslingumą konkrečaus ginčo atveju, nes puikiai išmano tokių ginčų nagrinėjimo teismuose ypatumus, konkrečaus ginčo aplinkybes, pozicijos stipriąsias ir silpnąsias puses, pažįsta klientą ir gali spręsti, ar jo asmeninės savybės yra tinkamos dalyvavimui tokio tipo procedūroje“⁷⁷. Be to, visuomenė gerbia advokatus, juos vertina, todėl jų

⁷³ Gražina Čiuladienė, *supra note 72*, 230

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ Natalia Czyżowska, „Mediacje w szkole - narzędzie rozwoju uczniów i nauczycieli”, *Kwartalnik naukowy* 2, 34 (2018): 199.

⁷⁶ *Ibid.*, 199-200.

⁷⁷ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra note 4*, 52.

autoritetinga nuomonė dalyvauti mediacijoje gali paskatinti ginčo šalis rinktis šį ginčų sprendimo būdą⁷⁸.

Deja, 2016 m. atliktas Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas parodė, kad advokatai nėra linkę skatinti ginčo šalis naudotis mediacija. Tokių advokatų sprendimą lemia įvairios priežastys, pavyzdžiui, profesionalių mediatorių stoka, advokato pajamų sumažėjimas, nepalankus požiūris į mediacijos procesą ir pan. Atsižvelgiant į tai, kad advokatai patys nėra pozityviai nusiteikę mediacijos atžvilgiu, kyla klausimas ar advokatūrose visuomenė galėtų gauti pakankamai informacijos apie mediaciją, jos taikymo ypatumus ir jos privalumus. Dėl to, manytina, pirmiausia yra būtinas pačių advokatų švietimas šiuo klausimu, jų įtraukimas į mediaciją. Turi būti imamasi priemonių, kurios leistų suvokti advokatams, kuo svarbi mediacija jų veikloje, kuo ji svarbi visuomenei⁷⁹.

Lietuvos teisės doktrinoje siūloma priimti advokato elgesio mediacijoje rekomendacijas, kurių dėka, advokatai gebėtų efektyviai įgyvendinti savo funkcijas mediacijos procese. Be to, siūloma papildyti Advokatų etikos kodeksą⁸⁰ nuostatomis, kuriose būtų atskirtos advokato etiško ir neetiško elgesio mediacijoje sąvokos, padėsiančios advokatams suprasti, kaip turėtų būti derinamas reikalavimas „išlikti lojaliu savo klientui mediacijoje ir tuo pat metu bendradarbiauti su kita šalimi siekiant taikaus ginčo išsprendimo“⁸¹. Manytina, kad tokios priemonės galėtų duoti teigiamų rezultatų. 2014 m. 28 Europos valstybėse atliktas tyrimas parodė, kad egzistuoja glaudus ryšys tarp pareigos informuoti klientą apie mediaciją bei mediacijų skaičiaus. Didesnėje dalyje valstybių tokia pareiga neegzistuoja, o kai kuriose, pavyzdžiui Italijoje, tokios pareigos neįvykdžiusiam advokatui gresia sankcijos. Tyrimo metu nustatyta, kad valstybėse, kuriose tokia pareiga egzistuoja, pastebimas didesnis skaičius ginčų, sprendžiamų mediacijos būdu (Vokietija, Anglija, Italija, Olandija). Italijoje teisininkas privalo raštu informuoti klientą ne tik apie galimybę ginčą spręsti mediacijos būdu, bet ir suteikti visą informaciją apie mediacijos privalumus, finansines lengvatas pasirinkus šį ginčų sprendimo būdą⁸². Taigi, tik paskatinus advokatus plačiau domėtis mediacija, suvokti jos reikšmę, aktyviai dalyvauti joje bei siūlyti ginčo šalims ginčus spręsti tokiu būdu, galime tikėtis, kad advokatai tinkamai vykdys savo pareigas keliant šio ginčo sprendimo žinomumą visuomenėje.

⁷⁸ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra note* 4, 58.

⁷⁹ *Ibid.*, 58.

⁸⁰ „Lietuvos advokatų etikos kodeksas“, LRS, žiūrėta 2021 gruodžio 5 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/9d7e2bd008c511e687e0fbad81d55a7c?jfwid=fhhu5mn1q>.

⁸¹ Natalija Kaminskienė ir kt., *supra note* 4, 58.

⁸² Agnieszka Rudolf i inni, „Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji”, žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d., <http://docplayer.pl/18813209-Raport-koncowy-diagnoza-stanu-stosowania-mediacji-oraz-przyczyn-zbyt-niskiej-w-stosunku-do-oczekiwanej-popularnosci-mediacji.html>.

Autoriaus manymu turėtų būti naudojamos ir kitos priemonės, kurios palengvintų visuomenei galimybes rasti advokatus, kurie pasiruošę suteikti reikiamą informaciją apie mediaciją. Kai kuriose užsienio šalyse, (pavyzdžiui, Lenkijoje) advokatai, norintys prisidėti prie mediacijos plėtros gauna, specialius ženklus su įrašais „Advokatūra draugiška mediacijai“. Tokius ženklus advokatai talpina tiek savo internetinėse svetainėse, tiek iškabina prie advokatūros. Naudodami tokius ženklus advokatai viešai skelbia, kad:

1. Advokatų kontoroje dirbantys teisininkai disponuoja pakankamomis žiniomis apie mediaciją;
2. Į advokatų kontorą besikreipiantys asmenys gaus visą reikiamą informaciją ne tik apie mediacijos procedūrą, bet ir jos naudą;
3. Advokatūros teisininkai suteiks galimybes klientams pasinaudoti mediacija sprendžiant jų ginčą ir aptars visas mediacijos sąlygas ir galimybes jų individualioje situacijoje;
4. Advokatūros teisininkams suteikiamos galimybės nuolat gilinti savo žinias mediacijos tema.

Galima teigti, kad tokia idėja paskatintų advokatus labiau domėtis mediacija, taikyti ją savo praktikoje, pagilinti savo žinias ir kvalifikaciją mediacijos srityje. Be to, labai svarbu, kad tokiu būdu bus keliamas ir mediacijos žinomumas visuomenėje. Atsižvelgiant į tai, kad advokatų veikla visuomenėje yra labai vertinama, jų vieša iniciatyva naudotis mediacija, paskatintų visuomenę pasidomėti šiuo klausimu, atsižvelgti į advokatų poziciją, suvokti jo teikiamą naudą ir jos poreikį.

Teismų vaidmuo. Tiek neteisminės, tiek teisminės mediacijos žinomumui pakelti didelę reikšmę turi teismų naudojami visuomenės informavimo apie mediaciją būdai. Atsižvelgiant į tai, kad reikiamos informacijos asmenys dažniausiai ieško teismuose bei jų internetinėse svetainėse, informacija apie mediaciją turėtų būti laisvai prieinama abiejose minėtose vietose. Darbo autoriaus manymu šiuo atveju teismų galėtų būti naudojami sekantys visuomenės informavimo būdai:

1. Teismų internetinėse svetainėse taip pat ant teismų patalpose esančių informacinių lentų turėtų būti specialios skiltys, skirtos informacijai apie teisminę mediaciją. Čia turėtų būti pateikiama informacija apie tai: kas yra teisminė mediacija, kokiais principais ji grindžiama, kaip ja pasinaudoti, kokie jos privalumai. Apsilankius kai kurių Lietuvos teismų internetinėse svetainėse (Vilniaus apylinkės teismo, Kauno apylinkės teismo ir kt.) matyti, kad informacija apie teisminę mediaciją, jos eigą ir privalumus visuomenei yra prieinama. Manytina, kad teismų internetinėse svetainėse šiuo metu pateikiama informacija apie teisminę mediaciją yra glausta, tačiau pakankama. Visuomenė skiltyje apie teisminę mediaciją gali rasti informacijos ne tik apie tai, kas yra teisminė mediacija, kokiuose

ginčiuose ji gali būti taikoma, tačiau ir apie jos privalumus, principus. Darbo autoriaus manymu teismų internetinėse svetainėse galėtų būti pateikiama daugiau informacijos apie teisėjus mediatorius, ypač apie jų patirtį mediacijoje konkrečios kategorijos ginčiuose. Tokia informacija ne tik suteiktų daugiau informacijos apie mediatorius, bet ir padidintų jais pasitikėjimą.

2. Atskirų patalpų, skirtų teisminei mediacijai, teismuose įrengimas. Svarbu, kad tokios patalpos būtų aprūpintos šiuolaikinėmis technologijomis (kompiuteriais ir pan.), kas suteiktų galimybę teisminei mediacijai taikyti nuotoliniu būdu. Tokių patalpų, kiek yra žinoma darbo autoriui, šiuo metu teismuose nėra, tačiau mediatoriaus galimybė susisiekti su ginčo šalimis nuotoliniu būdu galimai paskatintų šalis rinktis šį ginčų sprendimo būdą. Galėtų kilti klausimas, ar teismo mediatorius negalėtų naudoti savo turimos įrangos – kompiuterio? Be abejo, kad galėtų. Vis dėlto, reikia pabrėžti, kad ginčo medijavimas tai ypatingas ginčo sprendimo būdas, kurio metu svarbu ne tik išklausti ginčo šalį, tačiau ir atpažinti jos kūno kalbos ženklus, atpažinti emocijas tam, kad būtų sukurta tinkama atmosfera ginčo sprendimui, pasirinkti tinkami bendravimo būdai. Dėl šios priežasties rekomenduotina medijavimui skirtas patalpas aprūpinti moderniais didelės raiškos bei didelės įstrižainės kompiuteriais.

3. Teismų internetinėse svetainėse turėtų būti pateikiama ne tik informacija apie tai, kiek ginčų buvo išspręsta teisminės mediacijos būdu, tačiau turėtų būti pateikta ir glausta informacija (nepažeidžiant konfidencialumo principo) apie tai, kokio pobūdžio ginčai buvo sprendžiami teisminės mediacijos dėka, kokie rezultatai buvo pasiekti. Tai leistų visuomenei matyti, kad teisminė mediacija veikia ir pasiekia teigiamų rezultatų, todėl skatintų visuomenę domėtis šiuo ginčo sprendimo būdu ir juo pasinaudoti. Sveikintina, kad Lietuvos teismų internetinėse svetainėse teismine mediacija suinteresuoti asmenys gali rasti visą jiems reikiamą informaciją apie tai, kiek teisminės mediacijos procesų buvo inicijuota civilinėse ar administracinėse bylose, kokio pobūdžio ginčai buvo sprendžiami, dėl kokių priežasčių teisminė mediacija nutrūko, kiek pasiekta taikių susitarimų ir pan. Teismų internetinės svetainės tai vieta, kur visuomenė pirmiausia ieško informacijos, ją analizuoja. Todėl aktualios informacijos apie teisminės mediacijos rezultatus pateikimas čia yra svarbi ir būtina priemonė viešinant teisminę mediaciją bei suteikiant galimybes asmenims rasti atsakymus į juos dominančius klausimus šia tema.

Apibendrinant galima teigti, kad teismų vaidmuo svarbus ne tik informuojant ginčo šalis apie galimybę jų iškilusį ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu, bet ir šviečiant visuomenę šiuo klausimu, kad visuomenė disponuotų pakankama informacija apie šį ginčo sprendimo būdą dar iki peržengiant

teismo slenkstį. Tam teismai turėtų naudoti eilę skirtingų informavimo būdų, ypatingą dėmesį skiriant jų internetinėse svetainėse pateikiamai informacijai, laiku ją atnaujinant.

Mediacija kalėjimuose. Nemažiau svarbia priemone visuomenės žinomumui apie mediaciją pakelti – mediacijos taikymas įkalinimo įstaigose. Mediacijos taikymas tarp nuteistųjų ne tik padidintų šios visuomenės grupės žinias apie mediaciją, tačiau turėtų ir kitų privalumų. Apie tai pranešama 2019 m. Seimo informacijos ir komunikacijos departamento tyrimo skyriaus pateiktoje analitinėje apžvalgoje Nr. 19/64⁸³. Ataskaitoje skelbiama, kad mediacija įkalinimo įstaigoje svarbi kaip baudmės vykdymo elementas ar nuteistojo pasiruošimo gražinimui į laisvę priemonė. Skelbiama, kad mediacijos dėka nuteistasis ne tik įgyja ramybės jausmą dėl padaryto nusikaltimo, bet ir gauna galimybes pasinaudoti priemonėmis, padedančiomis reintegracijai ir stiprinančiomis jo atsakingumą.

Taigi visuomenės požiūris į teisminę mediaciją, visų pirma, priklauso nuo to, kiek žinių visuomenė turi apie šį ginčų sprendimo būdą. Tam, kad visuomenė įsisąmonintų teisminės mediacijos privalumus, ji privalo turėti pakankamai žinių apie tai, kas yra mediacija. Jau minėta, kad tokios informacijos suteikimas iškilus ginčui gali būti per vėlus, dėl to būtina šviesti visuomenę jau mokyklose. Lietuvos mokyklose iki šiol trūksta mokinių švietimo šia tema, tačiau augant mediacijos reikšmei, neabejotina, kad mediacijos reikšmė augs ir mokyklose. Ypatingą reikšmę keliant visuomenės žinomumą apie mediaciją turi advokatų, teisininkų vaidmuo. Atsižvelgiant į tai, kad šių profesijų atstovai visuomenėje yra labai vertinami, valstybė turėtų imtis priemonių, kuriomis paskatintų advokatus siūlyti visuomenei alternatyvų ginčų sprendimo būdą. Viena tokių Lietuvos mokslininkų pasiūlytų priemonių – advokatų elgesio kodekso korekcijos, kita, autoriaus manymu, galima priemonė – advokatūrų žymėjimas specialiais ženklais, bylojančiais apie tai, kad advokatūra yra „draugiška“ mediacijai. Itin svarbu, kad Lietuvos teismų internetinėse svetainėse būtų laiku atnaujinama informacija apie teisminės mediacijos rezultatus, kas leistų visuomenei matyti, kad teisminė mediacija veikia, kad yra pasiekiami jos tikslai. Būtinai ir kalėjimo įstaigose kalinčių asmenų švietimas apie mediaciją, kas teigiamai prisidėtų prie jų reintegracijos.

2.2. Pasitikėjimą teisminės mediacijos procesu bei mediatoriumi mažinančios priežastys

Teisminės mediacijos efektyvumą mažinančios kliūtys yra glaudžiai tarpusavyje susijusios. Teisminė mediacija gali būti neefektyvi dėl daugybės priežasčių, tiek susijusių su ginčo šalimis, tiek

⁸³ „Kalinčių asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“. Seimo informacijos ir komunikacijos departamento tyrimo skyriaus analitinė apžvalga 19/64, LRS, žiūrėta 2021 m. gruodžio 15, https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=15138.

su pačiu mediatoriumi. Taip ir pasitikėjimo teismine mediacija atveju. Ginčo šalys bijo pasitikėti teismine mediacija, nes mažai žino apie šį ginčo sprendimo būdą, nenori ginčo spręsti taikiai, reikalauja teisingumo ir pan. Vis dėlto, kalbant apie pasitikėjimą mediacija, esminis dėmesys doktrinoje tenka mediatoriui, iš kurio ginčo šalys tikisi aukšto lygio gebėjimų padedant šalims taikiai išspręsti ginčą⁸⁴. Juk pasitikėjimas mediatoriumi yra labai svarbu sėkmingam mediacijos rezultatui⁸⁵.

Primintina, kad šiuo metu nustatytas teisinis reguliavimas šiuo klausimu nėra tobulas, nes nepaisant to, kad „teisėjai universitetuose arba tobulinant jų kvalifikaciją daugiausiai yra mokomi teisinių dalykų, o ne psichologinių bendravimo įgūdžių, komunikacijos su skirtingų tipų asmenybėmis ypatumų ar derybų pagrindų, jiems, siekiantiems tapti teismo mediatoriais, vis tiek taikomi mažesni kvalifikaciniai reikalavimai nei kitiems asmenims, norintiems užsiimti mediavimo veikla“⁸⁶. Atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas nustato mažiau reikalavimų teisėjams, siekiantiems tapti teismo mediatoriams, darytina išvada, kad buvimas teisėju (ne mažiau 3 metų) yra pakankama sąlyga norint medijuoti ginčus. Vis dėlto, toks sprendimas susijęs su tam tikra rizika. Iš vienos pusės teisėjo teisinės žinios, jo darbo patirtis sprendžiant ginčus teisme leidžia užtikrinti, kad teisminei mediacijai vadovaus aukšto lygio savo srities profesionalas. Iš kitos pusės, manytina, teisminės mediacijos efektyvumas priklauso nuo to, kaip gerai teisėjas mediatorius išmano psichologiją bei kokiais bendravimo įgūdžiais disponuoja.

Galima teigti, kad teisėjas mediatorius daugiausia atlieka komunikacines funkcijas, susijusias su teisminės mediacijos proceso organizavimu, šiai procedūrai keliamų taisyklių nustatymu ir jų laikymusi, efektyvaus bendravimo su ginčo šalimis įgyvendinimu, patogių sąlygų taikiam ginčo sprendimui sudarymu. Dėl to, kaip akcentuojama užsienio literatūroje, kiekvienas teismo mediatorius, siekiantis, kad teisminei mediacijai perduotas ginčas būtų taikiai išspręstas, privalo:

1. mokėti valdyti krizines situacijas, analizuoti konfliktą, jo struktūrą ir stadijas, greitai ir adekvačiai reaguoti į įvairius pokyčius;
2. gebėti greitai rinkti informaciją iki bendravimo su ginčo šalimis ir jo metu;
3. vykdyti nešališką bendravimą su ginčo šalimis ir kitais konflikto dalyviais, valdyti derybų procesą ir diskusiją;
4. gebėti skirtingais būdais užmegzti kontaktus su šalimis, užtikrinti šalių jėgų pusiausvyrą;

⁸⁴ Agnė Tvaronavičienė, „Mediacijos paskirtis šiuolaikinėje visuomenėje“, *Logos*, liepa – rugpjūtis, 2020; O. Ю. Голуб, „О взаимосвязи медиации и правовой культуры“, 2021 m. gruodžio 20 d., <https://cyberleninka.ru/article/n/o-vzaimosvyazi-mediatsii-i-pravovoy-kultury>.

⁸⁵ Vīgita Vėbraitė, „Notaras mediacijoje: prielaidos, pagrindai ir vaidmuo“, *Notarai ir mediacija – galimybė, iššūkis, menas?* 3 (2021): 10.

⁸⁶ Agnė Tvaronavičienė, *op.cit.*, 203.

5. taikyti skirtingus bendravimo būdus, naudoti skirtingus klausymosi tipus, atsižvelgti į prieštaravimus, naudoti klausimus interesams nustatyti, mokėti atsižvelgti į pasiūlymus ir galimybes juos vykdyti;
6. gebėti neutralizuoti manipuliacijas, susilaikyti nuo agresijos ir įveikti pasipriešinimus;
7. atpažinti ginčo šalių emocines būsenas, gebėti valdyti ginčo šalių emocijas⁸⁷.

Reikia pabrėžti, kad ir patys teismo mediatoriai pastebi, kad ginčo šalys labiau pasitiki tuo mediatoriumi, kuris pasižymi geromis komunikacinėmis bei psichologinėmis savybėmis. Teismo mediatorės K. Serdiukienės teigimu, pasitikėjimas teismo mediatoriumi yra labai svarbus. Ir pasitikėjimą teismo mediatoriumi kelia ne jo įgytos teisinės žinios, bet gyvenimiška bei darbo patirtis, tokios asmeninės savybės kaip paprastumas, nuoširdumas, kantrybė, gebėjimas suvaldyti ginčo šalių emocijas. Dažnai ginčo šalys giliai širdyje nori rasti taikų sprendimą, bet nuoskaudos, baimė ar principai trukdo kalbėtis.⁸⁸ Taigi teismo mediatoriui tenka svarbi užduotis sukuriant tinkamą aplinką taikiam pokalbiui, padedant šalims šį pokalbį pradėti gerbiant viena kitos teises ir išlaikyti tokią poziciją iki teisminės mediacijos pabaigos. Ar tokių dalykų teisėjas gali išmokti savo darbinės praktikos metu sprendžiant ginčus ir vykdant teisingumą? Abejotina. Nepaisant to, kad ir teisėjaujant ir tarpininkaujant teisėjas privalo būti nepriklausomas bei nešališkas, teisminė mediacija ir teisminis procesas negali būti prilyginami, todėl ir teisėjo bei teisėjo mediatoriaus vaidmuo yra skirtingas. Galėtų kilti klausimas, o kaip dėl teisėjų vykdomo šalių sutaikinimo? Juk teisėjai labai dažnai sutaiko šalis ir tvirtina taikos sutartis. Ar toks teisėjų vaidmuo nėra prilyginamas teisėjo mediatoriaus vaidmeniui? Nepaisant to, kad tiek teismo sutaikinimo, tiek teisminės mediacijos tikslas yra sutaikyti ginčo šalis, šie institutai nelaikomi tapačiais. Vykdydamas teisminį sutaikinimą teisėjas negali būti toks lankstus kaip teismo mediatorius. Nagrinėdamas bylą teisėjas privalo laikytis griežtų bylos nagrinėjimo teisme principų, proceso taisyklių, teisėjo etikos normų. Priešingai nei teisminė mediacija teisminis sutaikinimas negali „išeiti iš civilinio proceso rėmų“, yra reglamentuotas griežta tvarka, protokoluojamas, jo metu daromas garso įrašas.

Ar komunikacinių bei kitų teisminei mediacijai būtinų įgūdžių teisėjas gali pasisemti per 16 akademinių valandų įvadinį mokymų mediacijos tema (LR Mediacijos įstatymo 6 str. 2 d.)? Manytina, kad per tokį trumpą mokymų laikotarpį teisėjai gali gauti pakankamai žinių apie mediacijos paskirtį, jos esminius principus, teisės aktų taikymo ypatumus. Tačiau toks laikotarpis nėra pakankamas tam, kad teisėjas išmoktų bendravimo psichologijos, mediacijos specifikos, spėtų

⁸⁷ О. Ю. Голуб, *supra note* 84, 461.

⁸⁸ Kristina Serdiukienė, „Mediacijos metu ir didžiausi priešai pradeda kalbėtis“ (2019), 2021 m. gruodžio 25 d., <https://www.bernardinai.lt/2019-03-19-kristina-serdiukiene-mediacijos-metu-ir-didziausi-priesai-pradeda-kalbetis/>.

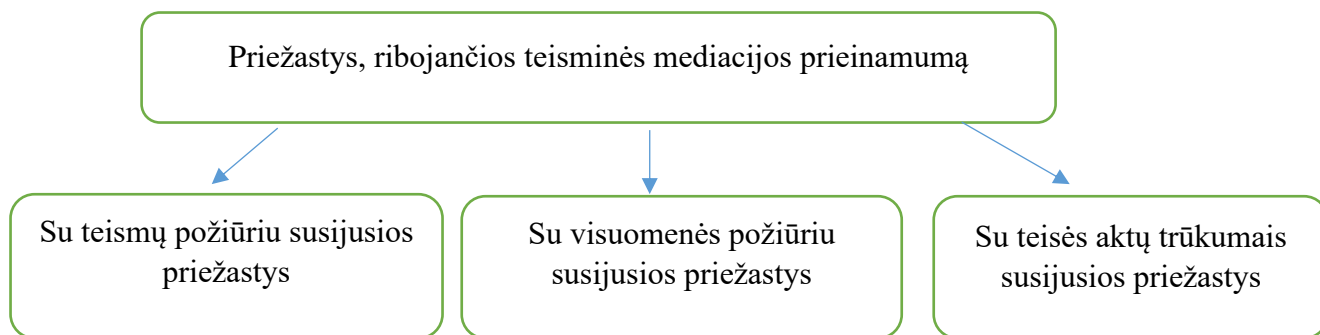
pademonstruoti savo gebėjimus skirtingose praktinėse situacijose, pasisemti praktikos iš savo kolegų, pasidalinti savąja patirtimi. Juk kiekvienas teisminės mediacijos procesas dažniausiai yra skirtingas. Jo metu sprendžiami ne tik skirtingo pobūdžio ginčai, bet ir susitinka labai skirtingi asmenys, su skirtingais požiūriais, charakteriais, todėl kiekvienu atveju būtina taikyti vis kitokius bendravimo įgūdžius, sukurti būtent tam ginčui tinkamą aplinką. Tai ypač aktualu šeimos ginčiuose, kuomet viena iš ginčo šalių yra stipresnė ekonominiu, psichologiniu požiūriu arba darbo ginčų atveju, kuomet kilęs ginčas tarp darbdavio bei darbuotojo.

Apibendrinant galima teigti, kad atsižvelgiant į tai, kad įstatymų leidėjas teisėjams numatęs trumpesnius mediacijos įvadinis mokymus, būtina užtikrinti, kad teisėjams mediatoriams kuo dažniau būtų rengiami kvalifikacijos kėlimo mokymai, kurių metu teisėjai galėtų tobulinti ne tik turimas teisinės žinias, tačiau ir mokytis dalykų, pritaikomų tarpininkaujant teisminėje mediacijoje. Tokių mokymų metu teisėjai galėtų dalyvauti skirtingose praktinėse situacijose, demonstruoti savo gebėjimus, pasisemti praktikos iš savo kolegų, pasidalinti savąja patirtimi. 2021 m. lapkričio mėnesį tokio pobūdžio mokymus organizavo Nacionalinė teismų administracija. Mokymų metu per praktinį aspektą teismo mediatoriai susipažino su aklaviečių mediacijoje įveikimo technika, praktikavo aktyvaus klausymosi, jausmų atspindėjimo, perfrazavimo, neutralizavimo technikas, mokėsi išlaikyti pusiausvyrą emociškai sudėtingose situacijose. Pastebime, kad teismo mediatoriams yra sudaromos sąlygos jų kvalifikacijai kelti, mokymų metu teismo mediatoriai mokosi teismo mediacijai būtinų dalykų. Belieka motyvuoti teismo mediatorius dalyvauti šiuose mokymuose, rengti tokius mokymus dažniau, kad juose galėtų sudalyvauti kuo didesnis skaičius teismo mediatorių.

2.3. Teisminės mediacijos inicijavimo teismuose problemos

Nepaisant įstatymo leidėjo siekio, kad kuo didesnė dalis ginčų būtų sprendžiama taikiai, pastarųjų metų statistiniai duomenys rodo, kad teisminės mediacijos - procesų inicijavimas nėra dažnas⁸⁹. Kyla klausimas kodėl iki šiol šis procesas neįgauna pagreičio, kas stabdo teisminės mediacijos prieinamumą? Teisminės mediacijos prieinamumui bei populiarumui įtakos turi keli veiksniai (žr. 1 pav.). Aptarkime juos.

⁸⁹ 2020 m. buvo inicijuota 516 teisminės mediacijos procesų civilinėse bylose, 2019 m. – 533 bylos, 2018 m. – 483 bylos, 2017 m. – 540 bylų. *Šaltinis*: „2020 m. Teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaita“, *supra note 67*.

1 pav. Priežastys, ribojančios teisminės mediacijos prieinamumą. Šaltinis: sudaryta autoriaus

Remiantis LR CPK 231 str. 1 d. „Teismas, parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, pasiūlo šalims pasiekti priimtina abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį, taip pat praneša šalims apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu ir pasiūlo šalims šia galimybe pasinaudoti“. Tai reiškia, kad teismas neturi pareigos, tik teisę atitinkamą ginčą nukreipti spręsti teisminės mediacijos būdu. Juolab nei LR CPK nei LR mediacijos įstatymas nenumato nei privalomo nei rekomendacinio sąrašo ginčų, kurių atveju teismas turėtų inicijuoti mediacijos procesą. Turėdami diskrecijos teisę šioje srityje, teismai nedažnai yra suinteresuoti šalims pasiūlyti tarp jų kilusį ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu⁹⁰. Apibendrinant doktrinoje pateikiamas priežastis, mažinančias teisėjų suinteresuotumą teismine mediacija, galima išskirti sekancias:

- 1) Teisėjų įsitikinimas, kad jie sugeba sutaikyti šalis ir teismo proceso metu, t.y. teisėjai nemato skirtumo tarp teismo proceso bei teisminės mediacijos⁹¹;
- 2) Nenoras vilkinti bylą, rūpintis mediatoriaus paieška, didinti kolegų, įtrauktų į mediatorių sąrašą, darbo krūvį⁹²;
- 3) Nesugebėjimas tinkamai šalims pristatyti teisminės mediacijos privalumą, naudos ginčo šalių interesams⁹³.

Kartais teisėjams gali atrodyti, kad tarp teismo proceso bei teisminės mediacijos turėtų būti „dedamas lygybės ženklas“, kas leidžia teisėjams manyti, kad ginčo šalis įmanoma sutaikyti ir teismo proceso metu. Nepaisant to, kad tiek teisminis procesas, tiek teisminė mediacija turi bendrą tikslą – „padėti žmonėms išspręsti tuos ginčus, kurių jie negali išspręsti savarankiškai ir kurių

⁹⁰ Pavyzdžiui, 2020 m. I instancija teismuose išnagrinėta 151181 civilinių bylų, tuo tarpu tais pačiais metais teisminės mediacijos procesų inicijuota tik 516 atvejų.

⁹¹ Natalija Kaminskienė, „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“, *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 699.

⁹² *Ibid.*

⁹³ Agnieszka Rudolf i inni, *supra note* 82, 25.

sprendimui reikalinga specialistų pagalba⁹⁴, šie procesai neturėtų būti tapatinami. Priešingai nei teismo proceso metu, teisminės mediacijos atveju nėra vykdomas teisingumas. Šiuo atveju ginčas sprendžiamas pačių šalių bendradarbiavimu, atsižvelgiant į jų interesus. Teisėjas, kaip teisingumo vykdytojas, dažniausiai yra orientuotas į sprendimo priėmimą t.y. teisėjas ginčą išsprendžia remdamasis įstatymais, nesigilinant į tai, ar po sprendimo priėmimo ginčo šalys išlaikys gerus santykius. Tuo tarpu teisminės mediacijos atveju ginčo šalių tarpusavio santykiai yra labai svarbūs. Teismine mediacija bandoma ginčą spręsti taip, kad šalys negrįžtų prie šio ginčo sprendimo į teismo salę.

A. Tvaronavičienė pastebėjo, kad „tam, kad taikaus ginčų sprendimo skatinimo per mediaciją idėja būtų įgyvendinta, būtinas aiškus visuomenės lūkestis ir aiški mediatorių pozicija mediacijos tikslų atžvilgiu. Deja, šiandien šio aiškumo trūksta. Praktikuojantys mediatoriai turi skirtingą suvokimą apie tai, ko yra siekiama mediacijos procesu, o ginčo šalys dažniausiai perima jų teisininkų nuomonę dėl mediacijos kaip pirminio ginčo sprendimo būdo, kurį galima „pabandyti“ prieš tikrąjį ginčo sprendimą teisme, ir nesusimąsto apie tikrąją jo vertę bei prasmę“⁹⁵. Manytina, kad teismai, nematantys skirtumo tarp teisminės mediacijos ir teismo proceso, sąlygoja savotišką teismo proceso bei teisminės mediacijos konkurenciją. Nors, taip neturėtų būti. Kaip teisingai pastebi N. Kaminskienė, teisminis procesas bei mediacija neturėtų būti priešiniai vienas su kitu, atvirkščiai, šie procesai turėtų vienas kitą papildyti, o asmuo turėtų pasirinkti, koku būdu jis norėtų spręsti savo ginčą⁹⁶. Kaip ši problema turėtų būti sprendžiama? Manytina, kad teismų teigiamo požiūrio į teisminę mediaciją formavimuisi įtakos turėtų keitimasis patirtimi, mokymai apie skirtingą teisėjų bei mediatorių vaidmenį, apie tai, kad jų kompetencija viena kitą papildo, tačiau jokių būdu nekonkuruoja tarpusavyje. Deja, tačiau iš Teisminės mediacijos komisijos 2020 m. veiklos ataskaitos matyti, kad teisėjų mediatorių mokymai rengiami ne dažnai. Komisija ataskaitoje pažymėjo, kad jos iniciatyva bus siekiama, kad tiek įvadiniai teisėjų mediatorių kursai, tiek jau esamų teisėjų mediatorių kvalifikacijos kėlimo kursai būtų rengiami kasmet. 2021 m. vyko vieneri įvadiniai mokymai teisėjams, pretenduojantiems tapti mediatoriais bei vieneri kvalifikacijos kėlimo mokymai ir vienas darbinis susitikimas – teisėjams, kurie yra mediatoriai⁹⁷. Manytina, kad tokios priemonės neabejotinai prisideda prie palankesnio teisėjų mediatorių požiūrio į mediaciją. Mokymų metu teisėjai pagilina savo žinias apie teisminę mediaciją, apsieičia patirtimi su kolegomis, gauna atsakymus į klausimus,

⁹⁴ Natalija Kaminskienė, *supra note* 38, 24.

⁹⁵ Agnė Tvaronavičienė, *supra note* 84, 192.

⁹⁶ Natalija Kaminskienė, *supra note* 38, 24.

⁹⁷ „Lietuvos teismai“, 2022 m. sausio 2 d., <https://www.teismai.lt/lt/mokymai-pagal-teiseju-kurie-yra-mediatoriai-kvalifikacijos-kelimo-programa-mediacijos-proceso-valdymas-praktiniai-psichologiniai-aspektai/9373>.

kurie vis dar trukdo efektyviai siūlyti ginčo šalims naudotis teismine mediacija ir kt. Galima teigti, kad darbinių susitikimų metu galėtų dalyvauti ne tik teisėjai, bet ir mediatoriai, kurie nėra teisėjais, advokatai, prokurorai. Tokiu būdu įgyta patirtimi galėtų pasidalinti platesnis subjektų ratas, kartu galėtų būti sprendžiami iškilę neaiškumai ir klausimai.

Nemažiau svarbia priežastimi, mažinančia teisminės mediacijos prieinamumą Lietuvoje – teismų nesugebėjimas ginčo šalims tinkamai pristatyti teisminės mediacijos privalumą. LR CPK 231 str. nustato, kad teisėjas gali pasiūlyti ginčo šalims ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu. Tą jis padaro teismo posėdžio metu. Manytina, kad tokia tvarka turėtų būti keičiama. Juk ginčo šalys privalo suprasti mediacijos esmę ir duoti sutikimą ar atsisakymą dalyvauti teisminėje mediacijoje sąmoningai suprasdami savo sprendimo pasekmes. Tam jie turėtų suprasti kas yra teisminė mediacija, kaip ji vykdoma, kokias pareigas turės viena ir kita ginčo šalis, koks bus teismo mediatoriaus vaidmuo. Tai reiškia, kad apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu turi būti ne tik informuota arba pasiūlyta jį rinktis. Teisminė mediacija ginčo šalims turėtų būti išsamiai pristatoma, suteikiant galimybę joms užduoti rūpimus klausimus, išsakyti abejones ir pan. Juk didelė dalis visuomenės apie teisminę mediaciją pirmą kartą išgirsta tik teisme. Todėl šiuo metu galiojantis ginčo šalių supažindinimo su teismine mediacija modelis neatitinka tokių reikalavimų. Šiai problemai išspręsti turėtų būti pasitelkiamos dvi priemonės: pirma, teismuose turėtų būti paskirtas asmuo, atsakingas už teisminės mediacijos organizavimą; antra, pirmojo informacinio susitikimo su šiuo asmeniu įvedimas, kurio metu šis asmuo suteiktų visą būtiną informaciją apie teisminę mediaciją, jos sąlygas, taisykles, įtaką ginčo šalių teisėms, pareigoms ir pan. Manytina, kad tokia priemonė galėtų būti įtvirtinta Teisminės mediacijos taisyklių nuostatose. Toks susitikimas turėtų būti šalims nemokamas t. y. apmokamas valstybės. Ir tik po šio susitikimo šalys turėtų pateikti savo sprendimą dėl sutikimo ar atsisakymo dalyvauti teisminėje mediacijoje. Manytina, kad tokia priemonė prisidėtų prie teisminės mediacijos prieinamumo, nes daugeliu atvejų šalys atsisako ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu vien dėl to, kad neturi pakankamai informacijos apie šį ginčo sprendimo būdą. Paminėtina, kad tokios priemonės egzistuoja kai kuriose Europos valstybėse. Pavyzdžiui, privalomas pirmasis susitikimas su mediatoriumi įstatymo leidėjo įtvirtintas Slovėnijos teisės aktuose⁹⁸.

Galėtų kilti klausimas, kodėl tokiame susitikime negalėtų dalyvauti teisėjas? Tokios galimybės teisėjas neturi dėl didelio jam tenkančio darbo krūvio. Pagal Lietuvos teismų 2020 m. rezultatų ataskaitą matyti, kad apylinkės teismuose per dieną vienam teisėjui vidutiniškai tenka po 1,55

⁹⁸ Agnieszka Rudolf i inni, *supra note* 82, 21.

bylos⁹⁹. Tai nemažas darbo krūvis, todėl teisėjui sudėtinga yra užsiimti ginčų administravimu dėl laiko stokos. Pritartina N. Kaminskiėnės pozicijai, kad teisėjai nelinkę ginčų nukreipti teisminei mediacijai ir dėl to, kad nenori vilkinti bylų, nenori rūpintis mediatoriaus paieška, nenori didinti kolegų, įtrauktų į mediatorių sąrašą darbo krūvio¹⁰⁰. Jei, kaip minėta, teismuose būtų paskirtas už teisminės mediacijos organizacinius klausimus atsakingas asmuo, manytina, teisėjai drąsiau skirtų ginčus teisminei mediacijai. Organizaciniais ginčų administravimo klausimais užsiimantis asmuo būtų atsakingas už pirmo informacinio susitikimo organizavimą, už mediatorių paieškas, užsiimtų kita ginčų administravimui būtina veikla.

Itin didelę reikšmę teisminės mediacijos prieinamumui turi ir pačių ginčo šalių požiūris į teisminę mediaciją. Sutiktina su A. Tvaronavičienės pozicija, kad visuomenė konfliktus linkusi spręsti gana emocionali, o teismas visuomenei – būdas atkeršyti, kovos ringas, į kurį ateinama dėvint psichologines kaukes, apsiginklavus įrodymais, argumentais, pasirengus įrodinėti savo teismą ir siekti pergalės. Autorė nurodo, kad „teismo procesus dažniausiai lydi neigiamos emocijos. Žmonės teisme susitinka pikti, įskaudinti, norėdami įveikti kitą pusę, nugalėti, o ne susitarti. Teisėjai turi pareigą bandyti šalis sutaukyti, tačiau juos varžo daugybė formalumų, taisyklių, draudimų. Dėl to laiko nuoširdžiam pokalbiui, ramiam problemos išklausymui, diskusijai, net jei juose analizuojami ne tik teisiniai klausimai, dažnai nelieka. Kita medalio pusė: visuomenė per mažai žino, kas yra mediacija, ir kuo šis procesas gali jiems pagelbėti“¹⁰¹. Tai reiškia, kad nepriklausomai nuo to, kokiais mediacijos įgūdžiais pasižymi mediatorius, kokį požiūrį jis turi į mediaciją, jei ginčo šalis nesuvoks mediacijos reikšmės ir pati nenorės taikiai išspręsti ginčo, mediatoriaus pastangos įtikinėti ginčo šalis dalyvauti teisminėje mediacijoje gali būti bevaisės.

Pabrėžtina, kad teisminės mediacijos būdu ginčo šalys privalo ginčą bendromis pastangomis, ieškant bendrų sprendimų. Minėta, kad mediatorius neprivalo bei neturi teisės spręsti šalių ginčo, jo paskirtis sudaryti sąlygas, atmosferą taikiam ginčo sprendimui, todėl šiuo atveju ginčo šalių vaidmuo yra itin svarbus. Tai reiškia, kad ginčo sprendimas teisminės mediacijos būdu reikalauja pačių ginčo šalių įdirbio, jų pastangų, kas, be abejo, gali tapti viena iš priežasčių, kad ginčo šalys nenorės ginčo spręsti savarankiškai, bet sieks, kad už jas tai padarytų trečias asmuo t.y. teismas.

⁹⁹ „Lietuvos teismai veiklos rezultatai (2020)“, žiūrėta 2022 m. kovo 14 d., <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/teismai2021-g.pdf>.

¹⁰⁰ Natalija Kaminskiėnė, *supra note* 91, 699.

¹⁰¹ Agnė Tvaronavičienė, „Nugalėjo tikėjimas bendravimu“, 2022 m. sausio 10 d., https://www.bernardinai.lt/2015-12-28-agne-tvaronaviciene-nugalejo-tikejimas-bendravimu/?fbclid=IwAR3FJC3FtOrOm5Vn2cID33sbgLbEgr9MGXYIBKvcGnbAz91tmmac8yKXX_o.

Apibendrinant galima teigti, kad teisminės mediacijos prieinamumas galėtų būti didinamas pasitelkiant sekančias priemones:

1. Teismuose paskirti asmenį, atsakingą už ginčų administravimą. Šiuo metu tokio asmens teismuose nėra, todėl visi organizaciniai klausimai tenka teisėjams, kurie dėl laiko stokos negali užsiimti šiais klausimais, todėl nelinkę ginčų nukreipti teisminei mediacijai. Tuo tarpu paskyrus minėtą asmenį, teisėjai drąsiau ginčus nukreiptų teisminei mediacijai, nes jiems netektų užsiimti teismo mediatorių paieška ar kitais organizaciniais klausimais.

2. Teisminės mediacijos taisyklėse turėtų būti įtvirtintas reikalavimas rengti pirmąjį informacinį susitikimą, kurio metu už ginčų administravimą atsakingas asmuo suteiktų visą būtiną informaciją apie teisminę mediaciją, jos sąlygas, taisykles, įtaką ginčo šalių teisėms, pareigoms, įsitikintų ar ginčas gali būti išspręstas taikiai ir pan. Toks susitikimas turėtų būti apmokamas valstybės. Ir tik po šio susitikimo šalys turėtų pateikti savo sprendimą dėl sutikimo ar atsisakymo dalyvauti teisminėje mediacijoje.

2.4. Teisminės mediacijos konfidencialumo bei savanoriškumo problemos

Teisminės mediacijos metu ginčo šalys atskleidžia nemažai emocinių išgyvenimų, „asmeninio gyvenimo ar komercinės veiklos detalių, kurias šalys norėtų laikyti paslapyje“¹⁰². Siekiant paskatinti ginčo šalis naudotis teismine mediacija bei ja pasitikėti, įstatymų leidėjas mediaciją reglamentuojančiuose teisės aktuose yra įtvirtinęs teisminės mediacijos konfidencialumo principą, griežtai apibrėžęs galimas šio principo išimtis bei nustatęs konfidencialumo principo pažeidimo teises pasekmes tiek teisėjui mediatoriui, tiek ginčo šalims. Svarbu pabrėžti, kad Lietuvos teisės aktai numato itin svarbią konfidencialumo principo teisminėje mediacijoje garantiją, kuri atsispindi Teisminės mediacijos taisyklių 32 p., skelbiančiame, kad „Teisminės mediacijos metu ginčo šalims pasiekus taikų susitarimą ir pasirašius taikos sutartį, ją CPK nustatyta tvarka tvirtina civilinę bylą nagrinėjantis teisėjas (...)“. Šioje nuostatoje yra įtvirtintas reikalavimas tarp ginčo šalių pasiektą susitarimą užfiksuoti rašytinėje taikos sutartyje. Taigi kilus klausimui, ar taikos sutartyje abi šalys išreiškė savo valią, ar abi šalys sutiko su visomis taikos sutartyje įtvirtintomis sąlygomis ar pan. teismui, tvirtinančiam sutartį, neprireikia papildomų įrodymų t.y. neprireikia apklausti ginčo šalių ar teismo mediatoriaus. Tokiu būdu, galima teigti, apsaugoma nuo konfidencialumo principo pažeidimo. Vis dėlto, nepaisant to, kad įstatymų leidėjas griežtai apibrėžęs konfidencialumo principo išimtis, šio principo užtikrinimas teisminėje mediacijoje kai kuriais atvejais yra problemiškas.

¹⁰² Natalija Kaminskienė, *supra note* 38, 62.

Kaip teisingai pastebėta N. Kaminskienės, konfidencialumo principas teisminėje mediacijoje nėra absoliutus. Antai taikos sutartis, teikiama tvirtinti teismui, nueina labai ilgą kelią, kol pasiekia teisėją. Visų pirma, kai kurių ginčų pobūdis gali sąlygoti poreikį su sutarties turiniu supažindinti teisminėje mediacijoje nedalyvavusius asmenis, pavyzdžiui, kredito instituciją, vaiko teisių apsaugos specialistus ir kt. Su taikos sutarties turiniu yra supažindinamas ir kitas teismo personalas, pavyzdžiui, teisėjo padėjėjai, sekretoriai, nes, pirmiausia, sutartis pateikiama raštinei ar įkeliant dokumentą į Lietuvos teismų elektroninių paslaugų portalą.¹⁰³ Atsižvelgiant į tai, kad mediacijos metu ginčo šalių sudaryta taikos sutartis ginčo šalims turi įstatymo galią¹⁰⁴, todėl geranoriškai sutarties nevykdant, tenka kreiptis į antstolį, kuris taip pat susipažįsta su taikos sutarties turiniu¹⁰⁵. Taikos sutarties viešas tekstas neturėtų būti suprantamas kaip prielaida pažeisti konfidencialumo principą. Aplinkybė, kad su taikos sutarties tekstu yra galima bei kai kurioms institucijoms būtina susipažinti, tiesiog parodo, kad konfidencialumo principas teisminėje mediacijoje nėra absoliutus ir yra būdingas pačioms ginčo šalių deryboms, jų metu atskleidžiamai informacijai, bet ne taikos sutarties turiniui.

Teisminės mediacijos konfidencialumo principas glaudžiai susijęs su savanoriškumo principu. Minėta, kad ginčo šalis, išreikšdama savo laisvą valią, iš teisminės mediacijos gali pasitraukti bet kuriuo metu, kol nesudaryta taikos sutartis. Iš kitos pusės, ginčo šaliai išstojus iš teisminės mediacijos prieš pat sutarties sudarymą, gali kilti abejonių dėl ginčo šalies sąžiningumo. Tokiu atveju, nustatčius ginčo šalies nesąžiningumą, įstatymų leidėjas suteikęs galimybę teismui LR CPK 93 str. 4 d. nustatyta tvarka nukrypti nuo įprastos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės. Tačiau kyla klausimas, kaip toli teismas gali pažengti, ieškant atsakymo ar ginčo šalis tikrai nebuvo sąžininga? Juk teisminės mediacijos eiga nėra įrašinėjama ar protokoluojama, mediatoriaus apklausti teismas neturi teisės, šalys neturi teisės atskleisti mediacijos metu sužinotos informacijos. Jei teismui būtų suteikta galimybė remtis teisminės mediacijos metu pateikta informacija, be abejo, tai palengvintų teismui galimybes nustatyti ginčo šalies nesąžiningumą, tačiau tokiu būdu būtų padaroma intervencija į konfidencialumo principą. Dėl šios priežasties, manytina, iš vienos pusės konfidencialumo principas tai svarbi teisminės mediacijos efektyvumo garantija, iš kitos pusės – kliūtis taikyti sankciją nesąžiningai ginčo šaliai ir atgrasyti kitus subjektus nuo nesąžiningo naudojimosi teismine mediacija.

Manytina, kad siekiant išvengti LR CPK 93 str. 4 d. nuostatos taikymo problemų, galima būtų pritaikyti vieną iš sekančių būdų: 1) LR mediacijos įstatyme įtvirtinti nuostatą, pagal kurią toli

¹⁰³ Natalija Kaminskienė, *supra note* 38, 64.

¹⁰⁴ „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“, *supra note* 1, 16 str. 2 d.

¹⁰⁵ Natalija Kaminskienė, *supra note* 38, 64.

pažengus derybų procesui teisminėje mediacijoje, būtų draudžiama iš jos išstoti. Be abejo, kas laikytina toli pažengusiu derybų procesu, savo praktikoje turėtų išaiškinti LAT. Atsižvelgiant į tai, kad ginčo šalys turi teisę derėtis, bendradarbiauti tarpusavyje bei dėti visas pastangas, kad būtų pasiektas susitarimas, toli pažengusiomis derybomis galima būtų laikyti tokias, kuriomis priartėta prie taikos sutarties sudarymo. Tokia nuostata įpareigotų ginčo šalis gerai apgalvoti jų sprendimą dalyvauti teisminėje mediacijoje, nepradėti šio proceso „šiai pabandyti“, o žiūrėti į teisminę mediaciją atsakingiau; arba 2) LAT praktikoje turėtų būti suvienodinta ir išaiškinta, kokiais kriterijais remiantis turėtų būti nustatoma, kada teisminėje mediacijoje ginčo šalis nebuvo sąžininga, pavyzdžiui, vengė atvykti į derybas, nedėjo pastangų gauti iš kitų valstybės institucijų ginčo išsprendimui būtinų dokumentų ir pan.

Problemų kiltų ir tais atvejais, kuomet viena iš ginčo šalių siektų ginčyti sudarytą taikos sutartį, argumentuodama, kad šią sutartį ji sudarė dėl apgaulės, dėl grasinimo ar kitų aplinkybių, kurios galėjo paveikti ginčo šalies valią. Kuo remiantis teismas galėtų nustatyti tokių aplinkybių buvimą, neteisėtą poveikį ginčo šaliai? Ar tokiu atveju būtų būtina ir pagrįsta intervencija į konfidencialumo principą, jei teismo mediatoriaus ar kitos ginčo šalies apklausa būtų vienintelis įrodymas? Manytina, kad šioje vietoje galėtume pateikti kelis pavyzdžius iš Jungtinių Amerikos valstijų teismų praktikos. Pavyzdžiui, vienoje iš nagrinėtų bylų Jungtinių Amerikos valstijų teismas nusprendė nukrypti nuo konfidencialumo principo, apklausdamas mediatorių ir vieną iš šalių (nepaisant įstatymo nustatyto draudimo). Teismas konstatavo, kad ginčo šalies argumentai dėl prievartos pasirašyti taikos sutartį buvo nukreipti ne tiek prieš taikos sutartį ar mediacijos procesą, kiek prieš mediatorių ir jo, kaip profesionalo, reputaciją¹⁰⁶. Kitoje byloje *Olam* prieš *Congress Mortgage Company*, viena iš ginčo šalių prieštaravo taikos sutarties patvirtinimui, argumentuodama, kad taikos sutartį sudarė dėl klaidos. Ginčo šalis reikalavo apklausti mediatorių. Mediatoriaus apklausai neprieštaravo ir kita ginčo šalis, tačiau, prieš priimdamas sprendimą apklausti mediatorių, teismas atliko išsamią analizę, nagrinėdamas, ar bylos aplinkybės pateisina mediacijos konfidencialumo principo pažeidimą. Teismas bandė rasti pusiausvyrą tarp konfidencialumo principo bei teisinės valstybės principo. Vis dėlto, nusprendė pažeisti konfidencialumo taisyklę ir išklausti mediatorių, nes tai buvo pagrindinis ir vienintelis turimas įrodymas.¹⁰⁷ Iš to, kas pasakyta, seka išvada, kad susidūrus tokioms vertybėms kaip konfidencialumas teisminėje mediacijoje bei ginčo šalies teisių apsauga, jų užtikrinimas, teismas

¹⁰⁶ Allen v. Leal 27 F. Supp. 2d 945 (United States District Court, S.D. Texas, Houston Division, 1998), iš *Zatwierdzenie i stwierdzenie wykonalności ugody w kontekście zasady poufności mediacji: zeszyty naukowe*, Maria Kierska ir Tomasz Marek (Nr. 57-2, 2014), 77.

¹⁰⁷ *Olam v. Congress Mortgage Company*, 68 F. Supp. 2d 1110 (United States District Court for the Northern District of California, 1999), iš *Ibidem*.

turėtų vertinti, kuriai vertybei teikti prioritetą. Manytina, kad tokiu atveju pažeisti konfidencialumo principą teismas galėtų remiantis viešojo intereso apsauga. Vertimas sudaryti taikos sutartį, apgaulė ar kitas ginčo šalies teisių pažeidimas susijęs su viešojo intereso apsauga. Tokia konfidencialumo principo išimtis yra numatyta LR mediacijos įstatymo 17 str. 1 d., todėl teismas turėtų ja pasinaudoti. Būtina pabrėžti, kad tuo atveju, jei ginčo šalies teisių apsauga galėtų būti užtikrinta nepažeidžiant konfidencialumo principo, teismas turėtų pasinaudoti pastarąja galimybe. Tai reiškia, kad ginčo šalies ar mediatoriaus apklausa galėtų būti vykdoma tik tuo atveju, jei tai būtų vienintelis įrodymas.

Atsižvelgiant į tai, kas pasakyta, galima teigti, kad teismai turėtų labai atsargiai naudotis įstatymo suteiktomis konfidencialumo principo išimtimis, nes pernelyg plati teismų laisvė gali turėti neigiamos įtakos teisminės mediacijos, kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdo, plėtrai, kuri ir buvo sukurta tam, kad atsakomybė už pasiektą susitarimą tektų pačios ginčo šalims.

Teisės doktrinoje, apibrėžiant tiek neteisminės, tiek teisminės mediacijos sąvokas akcentuojamas savanoriškumo principas. Minėta, kad savanoriškumo principas ginčo šalių atžvilgiu galioja viso teisminės mediacijos proceso metu, t. y. 1) šalys savanoriškai įstoja į teisminės mediacijos procesą; 2) savanoriškai iš jo išstoja, nepaisant to, kad ginčas medijuoti buvo privalomai nukreiptas teisėjo; 3) savanoriškai pasirašo taikos sutartį ar atsisako ją pasirašyti.

Svarbu, kad savanoriškumo principas turėtų būti užtikrinamas viso teisminės mediacijos proceso metu, tame tarpe nustatant taikos sutarties turinį bei laisva valia ją pasirašant. Tai reiškia, kad teismo mediatorius tik padeda ginčo šalims savarankiškai spręsti ginčą, jis neprimeta joms savo pozicijos ar jam priimtino sprendimo. Pažeidžiant savanoriškumo principą, teisėjo mediatorius vaidmuo prarastų prasmę, nes jis taptų ne mediatoriumi, bet arbitru. Savo sprendimo primetimas ginčo šalims gali lemti vienos iš šalies arba abiejų šalių atsisakymą jį tvirtinti ir pasitraukimą iš teisminės mediacijos. Ginčo šalys privalo jausti, kad ginčo sprendimas ir jo rezultatas priklausys nuo jų valios. Tačiau ar ginčo šalių valia apibrėžti taikos sutarties turinį yra absoliuti? Tokia pozicija būtų klaidinga. Savanoriškumo principas teisminėje mediacijoje apibrėžiant taikos sutarties turinį taipogi nėra absoliutus. Net, jei taikos sutartis sudaryta laisva ginčo šalių valia, teismas tokios sutarties nepatvirtins, jei:

1. Taikos sutartis prieštarauja imperatyviosiems įstatymų nuostatomis ir viešajam interesui¹⁰⁸,

¹⁰⁸ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-247/2010“, ETEISMAI, žiūrėta 2022 m. sausio 16 d., <https://eteismai.lt/byla/266002232102415/3K-3-247/2010>.

2. Taikos sutartimi pažeidžiamos vienos iš ginčo šalių arba trečiųjų asmenų teisės ir teisėti interesai¹⁰⁹.

Tai reiškia, kad teisės aktai numato ginčo šalių savanoriškumo teisminėje mediacijoje kontrolę sudarant taikos sutartį. Šiuo atveju savanoriškumo ribos nustatomos ne šalies sprendimui sudaryti sutartį ar jos nesudaryti, bet taikos sutarties turiniui. Tokie apribojimai numatyti siekiant užtikrinti viešąjį interesą, sutarties nuostatų atitikimą teisei, kitų asmenų teises bei teisėtus interesus. Manytina, kad tokia įstatymo leidėjo pozicija yra teisinga, nes jis padeda užtikrinti, kad teisiniai santykiai būtų paremti teisėtais sandoriais bei būtų užtikrintas teisingumo, sąžiningumo ir teisingumo principas. Abejotina, kad laisvos valios apribojimas sudarant taikos sutartį gali būti laikomas kliūtimi teisminei mediacijai, nes tiek taikos sutartis, tiek ir teismo priimamas sprendimas negali prieštarauti imperatyvioms įstatymo normos ar pažeisti kitų asmenų teises ar teisėtus interesus.

Apibendrinant darytina išvada, kad nei konfidencialumo principas, nei savanoriškumo principas teisminėje mediacijoje nelaikytini absoliučiais. Tačiau intervencija į šiuos principus galima tik išimtiniais atvejais. Antai kiekvienu konkrečiu atveju teismas turi vertinti ar vertybė, kurią jis ketina apginti pateisina mediacijos konfidencialumo principo pažeidimą. Be to, teisėjo mediatoriaus ar ginčo šalies apklausa gali būti vykdoma tik tuo atveju, jei tai jei tai būtų vienintelis įrodymas. Pabrėžtina, kad teismai privalo labai atsargiai naudotis įstatymo suteiktomis konfidencialumo principo išimtimis, nes pernelyg plati teismų laisvė gali turėti neigiamos įtakos teisminės mediacijos plėtrai. Aplinkybė, kad konfidencialios informacijos atskleidimas bus laikomas norma, bet ne išimtimi, tiesiog neskatins ginčo šalių rinktis teisminės mediacijos. Tuo tarpu intervencija į savanoriškumo principą galima tik taikos sutarties turinio atitikimo imperatyvioms teisės normoms klausimu.

2.5. Operatyvumo principo užtikrinimo teisminėje mediacijoje kliūtys

Vienas iš Teisminės mediacijos taisyklių 6 str. įtvirtintų teisminės mediacijos siekių – teisminės mediacijos procedūros operatyvumas. Šiam tikslui pasiekti, tiek anksčiau galiojusioje Teisminės mediacijos taisyklių redakcijoje¹¹⁰, tiek šiuo metu galiojančioje redakcijoje numatyti tam tikri saugikliai.

¹⁰⁹ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2014“, ETEISMAI, žiūrėta 2021 m. sausio 16 d., <https://eteismai.lt/byla/119545824810439/3K-3-62/2014>.

¹¹⁰ Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 13P-122-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 13707.

Remiantis anksčiau galiojusia Teisminės mediacijos taisyklių redakcija „galėjo būti organizuojamos kelios mediacijos sesijos, tačiau bendra teisminės mediacijos sesijų trukmė – iki 4 valandų. Mediatorius abiejų šalių prašymu arba sutikimu galėjo pratęsti mediacijos trukmę, jeigu nusprendavo, kad tai gali sudaryti sąlygas pasiekti taikų susitarimą ir pratęsiant mediacijos trukmę nebus vilkinamas bylos nagrinėjimas“¹¹¹. Galiojantys teisės aktai taip pat numato taisykles, kuriomis siekiama užtikrinti teisminės mediacijos operatyvumą ir bandymų išvengti bylos nagrinėjimo vilkinimo. Teisminės mediacijos taisyklių 23 p. skelbiama, teisminės mediacijos procesas privalo būti organizuojamas tokiu būdu, kad būtų baigtas iki teismo nustatyto kito bylos posėdžio laiko (teisminės mediacijos termino pabaigos). Nustatytas teisinis reguliavimas Lietuvos teisės doktrinoje yra vertinamas teigiamai. Antai D. Averkienės teigimu, tokia taisyklė atitinka bylos nagrinėjimo per įmanomai trumpiausius terminus reikalavimus, nes: 1) tiek mediatorius, tiek ginčo šalys iš anksto žino teisminės mediacijos pabaigos terminą, 2) išvengiama galimybių vilkinti procesą, nepaisant to, kad yra numatyta galimybė pratęsti mediacijos procesą (Teisminės mediacijos taisyklių 25 p.)¹¹². Iš dalies sutiktina su tokia pozicija. Iš vienos pusės galimybė pratęsti teisminės mediacijos terminą yra būtina, nes teisminės mediacijos pagalba yra sprendžiami įvairaus sudėtingumo ginčai, ilgus metus trunkantys ginčai tarp asmenų, ekonominiai ginčai ir pan., todėl tokių ginčų išsprendimą būtų sudėtinga sieti su konkrečiais terminais. Reikia turėti omenyje ir tai, kad net ir paprastų ginčų atveju, ne visada spėjama teisminę mediaciją užbaigti laiku, pavyzdžiui, dėl poreikio gauti papildomus dokumentus ar pan.

Iš kitos pusės, galimybė pratęsti teisminės mediacijos terminą gali tapti puikia galimybe vilkinti teisminės mediacijos procesą. Tą yra pastebėję ir teismo mediatoriai. Antai Šiaulių apylinkės teismo pirmininkė mediatorė Rasa Milvydaitė sako: „Kaip mediatorė pastebiu, kad ginčo šalys į mediacijos procesą kartais žiūri formaliai arba neretai siekdamos tik bylos proceso vilkinimo. Jau pirmosios mediacijos sesijos metu tenka pastebėti, kad tėvas nesiekia kompromiso ginče dėl vaiko gerovės vienu ar kitu klausimu, tačiau mediacijos procesą naudoja kaip priemonę asmeniniams konfliktams su mama gilinti“¹¹³. Teisminės mediacijos vilkinimo priežastys gali būti labai įvairios ir gali priklausyti nuo individualaus ginčo. Pavyzdžiui, vaikų ar sutuoktinio išlaikymo priteisimo atveju teisminės mediacijos vilkinimas nėra palankus ieškovui, todėl jis nėra suinteresuotas teisminės mediacijos vilkinimu. Tuo tarpu atsakovas galėtų laiku nepateikti reikiamų dokumentų, vis atidėti

¹¹¹ Dalia Averkienė, „Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2015), 134.

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ Rasa Milvydaitė, „Teisėja: prasmė yra taikoje, o ne ginče“ (2021), žiūrėta 2022 m. kovo 16 d., <https://www.skrastas.lt/gyvenimo-spalvos/teiseja-prasme-yra-taikoje-o-ne-gince>.

susitikimus, tačiau neatsisakyti teisminės mediacijos ir sudaryti įvaizdį, kad jis susidomėjęs derybomis, kad siekia bendradarbiavimo ir pan.

Vilniaus miesto apylinkės teismo teisėjas, teismo pirmininko pavaduotojas J. Maciejewski nurodo, kad teisminė mediacija kai kurioms ginčo šalims puikus įrankis, siekiant vilkinti laiką, per kurį ginčo šalis renka kitą ginčo šalį kompromituojančią informaciją, užsiima įrodymų, kuriuos ketina sėkmingai panaudoti teisminiame procese, paieška. Teisėjas nurodo, kad būna atvejų, kuomet teisminė mediacija trunka ir devynis mėnesius, ir dvejus metus, kai galiausiai ginčas būna išsprendžiamas teisme. Teisėjas pabrėžia, kad būna atvejų, kuomet ginčo šalis naudoja labai gudrią taktiką, įtikindama kitą ginčo šalį bei teismo mediatorių, kad ji siekia taikaus ginčo išsprendimo: „ginčo šalis pabrėžia, kad nori sudaryti taikos sutartį, susitikimo metu, atrodo, sutinka su taikos sutarties sąlygomis, tačiau kitądien pareiškia norinti jas pakeist. Ir tokiu būdu pratęsia teisminę mediaciją derėdamasi net dėl keliolikos eurų. Galiausiai atsisako teisminės mediacijos“¹¹⁴.

Minėta, kad siekiant išvengti tokio piktnaudžiavimo, įstatymų leidėjas LR CPK 93 str. 4 d. numatęs teismui galimybę nukrypti nuo įprastos bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklės, jei nustatoma, kad ginčo šalis nesąžiningai pasinaudojo (ar nepasinaudojo) teismine mediacija. Pavyzdžiui, byloje Nr. e2-248-1004/2019 Šiaulių apylinkės teismas, priimdamas sprendimą konstatavo, kad „Nenustatyta šalių piktnaudžiavimo procesinėmis teisėmis. Tačiau ieškovės pasitraukimą be pateisinamų motyvų iš teisminės mediacijos proceso teismas vertina, kaip būtinybę paskirstyti šalių bylinėjimosi išlaidas pagal LR CPK 93 str. 4 d.“¹¹⁵. Vis dėlto, teismų praktikoje tokių sprendimų nėra gausu. Pirmiausia dėl to, kad šios nuostatos taikymas praktikoje yra problemiškas bei neprivalomas t.y. teismas šiuo klausimu turi diskrecijos teisę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas minėtos nuostatos turinį, yra pabrėžęs, kad ši norma negali būti aiškinama plečiamai. Jei teismas priima sprendimą nukrypti nuo bendrųjų bylinėjimosi išlaidų paskirstymo taisyklių, jis privalo pagrįsti savo poziciją t. y. aiškiai nurodyti, koks šalies procesinis elgesys šios normos taikymo prasme laikytinas netinkamu ir pateikti aplinkybes, kurios pagrįstų ginčo šalies elgesio netinkamumą¹¹⁶.

Kyla klausimas kokių būdu teismas galėtų pagrįsti savo poziciją, nusprendęs taikyti LR CPK 93 str. 4 d. už tai, kad ginčo šalis nesąžiningai naudojosi teismine mediacija t. y. kuo remiantis teismas galėtų padaryti tokią išvadą? Teisminės mediacijos taisyklių 22 p. skelbiama, kad „teisminės

¹¹⁴ Informacija gauta individualaus pokalbio metu.

¹¹⁵ „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. birželio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-248-1004/2019“, ETEISMAI, žiūrėta 2022 m. sausio 9 d., <https://eteismai.lt/byla/272771652473146/e2-248-1004/2019>.

¹¹⁶ „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-469/2020“, LITEKO, žiūrėta 2022 m. sausio 10 d., http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/paieska.aspx?card_id=B6C8684F-1240-45AB-B5D3-FFFFFDA00865.

mediacijos procesas nėra protokuojamas ir nėra daromas garso įrašas“. Teisinis reguliavimas nenumato jokių galimybių teismui prašyti mediatoriaus paaiškinimų kaip elgėsi šalys mediacijos metu, ar jos komunikavo, ar galėjo laisvai pasisakyti. Galiausiai teismas neturi jokių galimybių įsitikinti ar mediatorius tinkamai atliko savo vaidmenį, ar jis buvo nešališkas, ar ginčo šalys turėjo lygiavertes galimybes pasisakyti ar pan. Dėl to ir ginčo šalies nesąžiningumas gali būti sudėtingai įrodomas.

Taigi mediacija gali tapti puikia galimybe siekiant vilkinti teismo procesą, nes įstatymo leidėjo LR CK 93 str. 4 d. įtvirtintos poveikio priemonės už ginčo šalies nesąžiningumą teisminės mediacijos metu yra sudėtingai pritaikomos praktikoje.

Kita vertus, kalbėdami apie tai, kad ginčo šalys gali tyčia vilkinti teismo procesą pasinaudoję teismine mediacija, turime pastebėti ir priešingą situaciją, kuomet procesas vilkinamas nesuteikiant galimybės ginčo šalims pasinaudoti teismine mediacija net esant jų prašymui. Tokią situaciją iliustruoja 2020 m. spalio 1 d. Vilniaus apygardos teismo priimta nutartis Nr. E2S-1445-232/2020. Iš bylos matyti, kad ieškovė į teismą kreipėsi 2019 m. balandžio 16 d. Po mėnesio atsakovas pateikė prašymą ginčą perduoti spręsti teisminės mediacijos būdu. Su tokiu prašymu sutiko ir ieškovė. Vis dėlto, ginčas nebuvo perduotas spręsti teisminės mediacijos būdu, kadangi nebuvo gauta mediatoriaus sutikimo medijuoti ginčą ir byla buvo skirta nagrinėti 2020 m vasario 3 d. Prieš tai, sausio mėnesį atsakovas vėl buvo pateikęs prašymą medijuoti ginčą. Pritarimą šiam prašymui išreiškė ir ieškovė. „2020-02-03 įvyko teismo posėdis, kuriame atsakovas prašė ginčą perduoti spręsti teisminės mediacijos būdu, o ieškovė tokiam siūlymui neprieštaravo. 2020-03-04 pasikeitė teisėjas. 2020-03-06 nutartimi civilinė byla skirta nagrinėti 2020-04-08 parengiamajame teismo posėdyje. 2020-04-07 nutartimi teismo posėdis atidėtas 2020-05-20. 2020-05-19 ieškovė pateikė prašymą atidėti bylos nagrinėjimą, informuodama apie tai, kad (-) jai gimė sūnus, kad ligoninėje bus iki 2020 -05-20 bei, kad toliau pati atstovaus savo interesus ir aktyviai dalyvaus bylos nagrinėjime. 2020-05-20 teismas tenkino ieškovės prašymą atidėti bylos nagrinėjimą, bylą atidedant 2020-07-20. 2020-06-29 atsakovas pateikė prašymą ginčą perduoti spręsti teisminės mediacijos būdu. Ieškovė tam neprieštaravo”¹¹⁷. Ginčas teisme buvo išspręstas tik 2020 m. spalio 1 d. Pastebime, kad teisminis procesas užsitęsė beveik pusantrų metų. Atsakovas per visą civilinės bylos nagrinėjimą teikė prašymus ginčą perduoti spręsti teisminės mediacijos būdu, ieškovė tokį siūlymą palaikė, tačiau ginčo šalims nebuvo suteikta galimybė pasinaudoti teismine mediacija. Neabejotina, kad ginčas būtų išspręstas operatyviau, jei

¹¹⁷ „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1445-232/2020“, ETEISMAI, žiūrėta 2022 m. sausio 7 d., <https://e-teismai.lt/byla/262470899632839/e2S-1445-232/2020>.

šalims būtų suteikta galimybė ginčą spręsti taikiai teisminėje mediacijoje, kadangi abi ginčo šalys buvo tuo suinteresuotos. Tačiau tokį situacijos išsidėstymą, manytina, lėmė teismo, teisėjo mediatoriaus pozityvaus požiūrio į mediaciją stoka, o gal teismo įsitikinimas, kad pačiam pavyks sutaikyti šalis.

Manytina, kad teisminės mediacijos operatyvumui įtakos gali turėti ir ilgai trunkanti teismo mediatorių paieška. Dėl didelių darbo krūvių teismo mediatoriai ne visada sutinka medijuoti ginčus, todėl užtrunka, kol randamas teismo mediatorius, galintis imtis ginčo sprendimo. Paminėtina ir tai, kad kai kurios ginčo šalys teisminės mediacijos metu pageidauja turėti atstovus, advokatus, todėl teisminės mediacijos laikas turi būti derinamas su šiais subjektais. Dėl jų didelio užimtumo ši procedūra taipogi užtrunka.

Apibendrinant galima teigti, kad teisminės mediacijos operatyvumą riboja nesąžiningos ginčo šalies siekis vilkinti procesą. Nepaisant to, kad teisminę mediaciją reglamentuojantys teisės aktai numato taisykles proceso operatyvumui užtikrinti, jų taikymas nėra veiksmingas. Praktikoje nuostata, kad teismas, nustatęs ginčo šalies nesąžiningumą gali paskirstyti šalių bylinėjimosi išlaidas, yra sunkiai įgyvendinama, nes ginčo šalies nesąžiningumas yra sunkiai įrodomas, ypač tais atvejais, kuomet siekiama užtikrinti konfidencialumo principą. Paminėtina ir tai, kad nepaisant to, jog svarbiu teisminės mediacijos siekiu įvardijamas operatyvumas, šis principas pažeidžiamas nesuteikiant galimybės ginčo šalims teismine mediacija pasinaudoti.

3. TEISMINĖS MEDIACIJOS LIETUVOJE PROBLEMŲ PRAKTINĖS ANALIZĖS REZULTATAI IR JŲ APTARIMAS

3.1. Tyrimo metodika ir jos pagrindimas

Magistro baigiamojo darbo tikslas yra nustatyti esmines teisminės mediacijos problemas, trukdančias efektyviai naudoti teisminę mediaciją sprendžiant šalių ginčus. Siekiant šio tikslo, darbe atliekama teismo mediatorių anketinė apklausa. Tyrimas vykdytas nuo 2022 m. vasario 25 d. iki kovo 10 d. Tyrimui skirta anketa patalpinta tinklapyje www.apklausa.lt, o jos nuoroda išsiųsta teismo mediatoriams elektroniniu paštu. Iš viso išsiųsta 70 anketų, iš jų su atsakymais grįžo 25. Tyrime dalyvavo 25 teismo mediatoriai iš skirtingų Lietuvos regionų: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Marijampolės, Šalčininkų ir kt. Vykdamas teismo mediatorių apklausą, taikyti geografinės įvairovės kriterijai. Tokiu būdu tyrimui atrinkti teismo mediatoriai, savo veiklą vykdančios skirtingose Lietuvos vietose.

Teismo mediatorių pozicija dėl teisminės mediacijos problemų yra labai vertinga, nes teismo mediatoriai tiesiogiai susiduria su šiomis problemomis, suvokia jų priežastis ir gali pasiūlyti jų sprendimo būdus.

Anketoje pateikti 9 klausimai:

1. *Kokia Jūsų darbo patirtis teisminėje mediacijoje?* Respondentų patirties teisminėje mediacijoje nustatymas yra svarbus, nes didesnę patirtį teisminėje mediacijoje turintis respondentas gali atpažinti teisminės mediacijos problemas ir pasiūlyti jų sprendimo būdus.

2. *Kaip manote, ar šiuo metu teisminė mediacija susiduria su problemomis?* Šiuo klausimu siekiama identifikuoti ar teismo mediatoriai pastebi teisminės mediacijos problemas, ar yra su jomis susidūrę.

3. *Kokios, Jūsų manymu, problemos mažina teisminės mediacijos efektyvumą?* Šio klausimo dėka galima nustatyti esmines grupes problemų, trukdančių efektyviai naudoti teisminę mediaciją sprendžiant tarp asmenų kilusius ginčus.

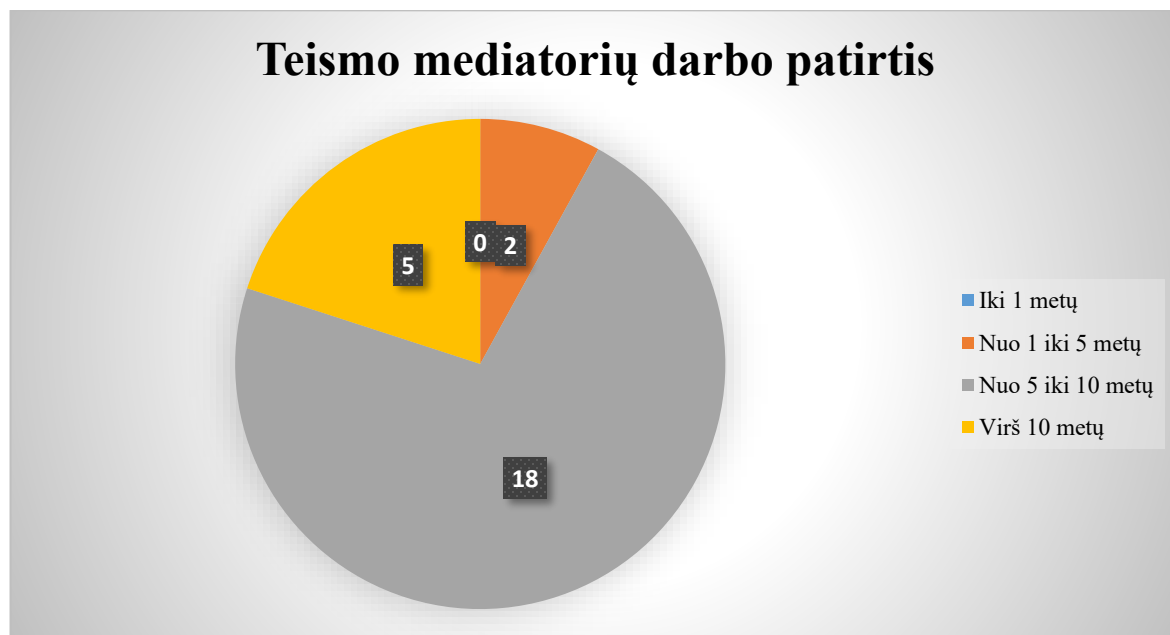
4. Anketoje nuo ketvirto iki aštunto klausimo teismo mediatoriai turi pateikti savo poziciją dėl to, *kokios priežastys mažina teisminės mediacijos žinomumą, prieinamumą, operatyvumą, pasitikėjimą mediacija* bei pateikti savo pastebėjimus *dėl konfidencialumo ir savanoriškumo principų pažeidimo teisminės mediacijos metu.*

5. Devintas anketos klausimas: *„Kokios priemonės, Jūsų manymu, turėtų būti taikomos siekiant išspręsti teisminėje mediacijoje vyraujančias problemas?* skirtas teismo mediatorių

rekomendacijoms. Atsižvelgiant į teismo mediatorių pateiktas teisminės mediacijos problemas, jų pozicija dėl teisminės mediacijos proceso tobulinimo yra labai reikšminga. Tiesiogiai susiduriantys su šiuo institutu, neabejotina, kad teismo mediatoriai žino, kokias reformos kryptis teisminėje mediacijoje tikslinga būtų pritaikyti.

3.2. Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

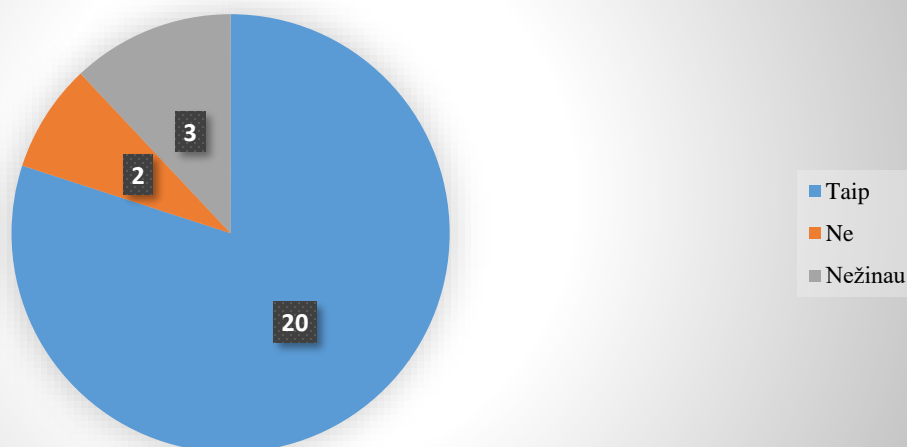
Apklausoje dalyvavo 25 teismo mediatoriai. Tyrimo rezultatai rodo, kad apklausoje dalyvavo nemažą darbo patirtį turintys mediatoriai (žr. 2 pav.). Iš 25 apklaustųjų net 18 respondentų turi nuo 5 iki 10 metų darbo patirtį teisminėje mediacijoje. 5 respondentai įgiję daugiau nei 10 metų darbo patirtį teisminėje mediacijoje ir tik 2 respondentų patirtis nuo 1 iki 5 metų. Ilgametė apklaustųjų patirtis medijuojant ginčus byloja apie tai, kad respondentai puikiai išmano teisminę mediaciją reglamentuojančius teisės aktus bei neabejotinai yra susidūrę su teisminės mediacijos problemomis, gali identifikuoti jų priežastis bei pasiūlyti šių problemų sprendimo būdus, gali rekomenduoti kokių priemonių būtina imtis, kad teisminės mediacijos taikymas Lietuvos Respublikoje taptų efektyvesnis.

2 pav. Teismo mediatorių darbo patirtis. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Net 20 respondentų pastebėjo, kad teisminė mediacija šiandien susiduria su problemomis. 2 respondentai mano, kad teisminės mediacijos taikymas nėra problemišku bei 3 respondentai šiuo klausimu savo pozicijos nepateikė (žr. 3 pav.).

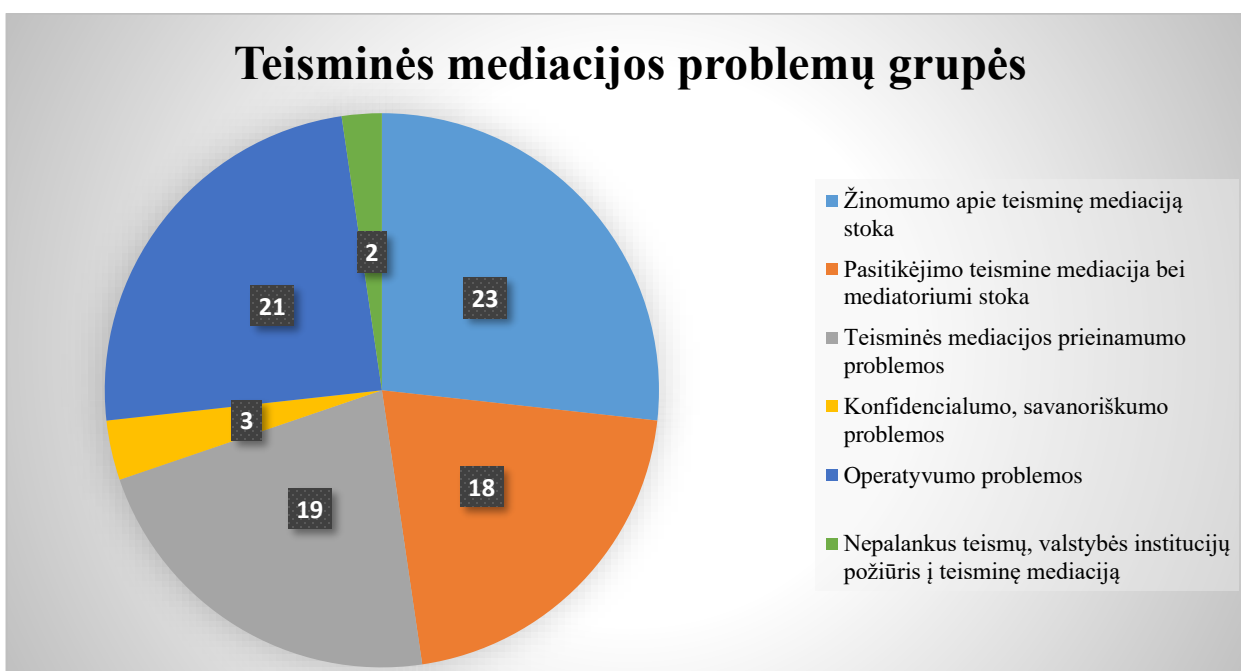
Požiūris į teisminės mediacijos problemas

3 pav. Teismo mediatorių požiūris į teisminės mediacijos problemas. *Šaltinis:* sudaryta remiantis apklausos duomenimis.

Teismo mediatoriai turėjo identifikuoti konkrečias problemas, trukdančias teisminės mediacijos efektyvumui (žr. 4 pav.). Pabrėžtina, kad didžioji dalis respondentų mano, kad teisminė mediacija šiandien yra mažai žinoma. Šią problemą pažymėjo net 23 respondentai. 18 respondentų teigimu, visuomenė nepasitiki teismine mediacija ar teismo mediatoriumi. 15 respondentų mano, kad teisminė mediacija iki šiol nėra prieinama visuomenei. 21 respondentas pastebėjo problemas užtikrinant teisminės mediacijos operatyvumo principą ir tik 3 apklaustieji nurodė esant konfidencialumo bei savanoriškumo problemų. 2 respondentai taipogi pabrėžė, kad teismo mediacija nėra efektyvi dėl nepalankaus teismų, valstybės institucijų požiūrio į teisminę mediaciją. Iš to, kas pasakyta, seka išvada, kad esminėmis teisminės mediacijos problemomis respondentai įvardija jos nežinomumą visuomenėje, nepasitikėjimą mediacija, jos neprieinamumą bei operatyvumo problemas. Vis dėlto, nors ir nedaugelis respondentų, tačiau kai kurie yra susidūrę su konfidencialumo ar savanoriškumo principo pažeidimais, teismų ir kitų institucijų nepalankiu požiūriu į teisminę mediaciją.

Teisminės mediacijos problemų grupės

4 pav. Problemų teisminėje mediacijoje grupės. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Teismo mediatorių įvardintas teisminės mediacijos žinomumą mažinančias priežastis galima padalinti į tris grupes: 1) švietimo apie teisminę mediaciją visuomenėje stoka; 2) nesavalaikis visuomenės švietimas apie teisminę mediaciją; 3) visuomenės nenoras domėtis teismine mediacija (žr. 5 pav.).

Švietimo apie teisminę mediaciją stoka. Tarp esminių priežasčių, mažinančių teisminės mediacijos žinomumą visuomenėje, respondentai įvardija švietimo apie mediaciją stoką. Šią priežastį nurodė net 15 respondentų. Respondentų poziciją patvirtina sekantys teiginiai: „Žmonėms trūksta informacijos apie šį institutą, t.y. kas tai, kaip vyksta“ (Resp¹¹⁸. Nr. 22); „Mažai kalbama apie mediacijos naudą, efektą, statistiką, kuri nurodytų, kiek buvo pasiekta taikių susitarimų mediacijos metu“ (Resp. Nr. 1); „Mediacija dar pakankamai jaunas institutas Lietuvos teisinėje sistemoje, todėl natūralu, kad ir visuomenė nežino šios galimybės. Manychiau mediacija turėtų būti aktyviau reklamuojama per masines informacijos priemones, televizijos laidose ir t.t. (Resp. Nr. 8); „(...) bendra teisinės informacijos stoka masinės informacijos priemonėse, o apie mediaciją - praktiškai nieko“ (Resp. Nr. 6); „(...) maža sklaidos, informacijos trūkumas (...)“ (Resp. Nr. 4); „(...) teisminės mediacijos pasiektų rezultatų statistika yra sudaroma, tačiau sudėtingai prieinama visuomenei“ (Resp. Nr. 25) ir kt. Taigi teismo mediatoriai pastebi, kad iki šiol visuomenei trūksta informacijos apie

¹¹⁸ Resp. - respondentas

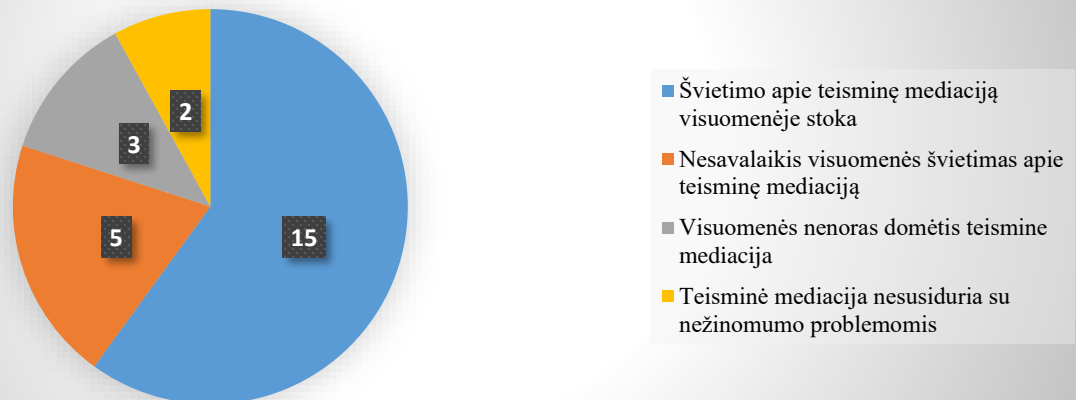
šį ginčų sprendimo būdą, apie jo privalumus, pasiektų rezultatų statistiką. Tai reiškia, kad nepaisant Lietuvoje naudojamų teisminės mediacijos žinomumą keliančių priemonių, visuomenė negauna šios informacijos arba nežino kur jos ieškoti.

Nesavalaikis visuomenės švietimas apie teisminę mediaciją. Šią priežastį įvardijo 5 apklaustieji. Jų poziciją patvirtina sekantys teiginiai: „(...) Šalis bandoma įtikinti pasinaudoti teismine mediacija, tačiau jos nežino kas tai bei kaip ji vyksta (...)“ (Resp. Nr. 9); „teismo posėdžio metu kai kurioms ginčo šalims bandoma paaiškinti, kad jų ginčas gali būti išsprendžiamas pasinaudojus teismo mediacija. Šalys išgirdusios žodį „teisminė“, mano, kad jų ginčą spręs teismas ir siūlys susitaikyti, (...) tačiau supratusios, kad teisminės mediacijos metu, jos privalės savarankiškai rasti ginčo sprendimą, nusileisti ar susitaikyti, atsisako teisminės mediacijos“ (Resp. Nr. 10); „Ginčo šalys į teisminę mediaciją privalo ateiti ne tiek išmanydamos jos taisykles, tačiau jos pobūdį, poreikį, savo vaidmenį (...)“ (Resp. Nr. 22) ir kt. Respondentų atsakymai patvirtina ankstesnėse darbo dalyse darbo autoriaus pateiktą poziciją, kad informavimas apie teisminės mediacijos galimybes, jos privalumus iškilus ginčui teisme yra būtinas, tačiau per vėlus. Jau iki ginčo iškilimo asmuo privalo disponuoti pakankama informacija apie teisminės mediacijos privalumus, o teisėjo siūlymas ginčo šalims pasinaudoti teismine mediacija privalo tapti ne įtikinėjimu, bet paskatinimu ginčą spręsti taikiai.

Visuomenės nenoras domėtis teismine mediacija. 3 respondentai mano, kad teisminė mediacija visuomenėje nėra žinoma, nes asmenys nesidomi šiuo ginčo sprendimo būdu. Šią respondentų poziciją patvirtina sekantys teiginiai: „(..) Trūksta savišvietos“ (Resp. Nr. 16); „Niekas nesidomi teismine mediacija ir mediacija apskritai dėl poreikio viešai išsikalbėti. Teismo posėdis – vienintelė galimybė“ (Resp. Nr. 21): „Visuomenės teisinės kultūros lygis per žemas, kad ji domėtųsi taikiais ginčų sprendimo būdais, tame tarpe teismine mediacija“ (Resp. Nr. 12). Manytina, kad visuomenės nenorą domėtis mediacija sąlygoja skirtingos priežastys. Tai, visų pirma, respondentų paminėtas žemas teisinės kultūros lygis, kuomet siekiama nubausti kitą ginčo šalį, nenoras nusileisti savo principams, noras laimėti daugiau ir pan. Iš kitos pusės, nenoro domėtis teismine mediacija priežastimi gali būti ir informacijos trūkumas apie tokio ginčo sprendimo egzistavimą.

3 respondentai nurodė, kad šiandien teisminė mediacija nesusiduria su žinomumo problemomis: „Mediacija žinoma, bet nepageidaujama“ (Resp. Nr. 7); „Negalima sakyti, kad ji nežinoma. Svarbu, kad ji žinoma tarp asmenų, kurie dalyvauja bylinėjimosi procese, o tarp šių asmenų TM tikrai gerai žinoma; klausimas kitas - ar sudarytos tinkamos prielaidos naudotis šiuo įrankiu“; (Resp. Nr. 3); „Manau, kad visuomenė yra pakankamai informuota apie teisminę mediaciją ir jos galimybes, tačiau ji sunkiai prieinama“ (Resp. Nr.2).

Teisminės mediacijos žinomumą mažinančios priežastys

5 pav. Teisminės mediacijos žinomumą mažinančios priežastys. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Dėl pasitikėjimo teismine mediacija ar teismo mediatoriumi tarp teismo mediatorių nėra vieningos pozicijos (žr 6 pav). Trečdalis teismo mediatorių mano, kad visuomenė pasitiki teismine mediacija bei mediatoriais. Respondentai teigia, kad „(...) nėra prielaidų kalbėti apie nepasitikėjimą teismine mediacija“ (Resp. Nr. 6); „teismine mediacija pasitikima taip pat kaip ir teismais“ (Resp. Nr. 15); „Ginčo šalys turi pasitikėti ne mediacija ar mediatoriumi, bet savo jėgomis sprendžiant kilusį ginčą. Nėra priežasčių nepasitikėti teismine mediacija, nes niekas nėra verčiamas ja pasinaudoti, bet kuriuo metu galima pasitraukti iš teisminės mediacijos, niekas nėra verčiamas sutikti su jam nepalankia taikos sutartimi“ (Resp. Nr. 23) ir kt. Iš respondentų, manančių, kad visuomenė pasitiki teismine mediacija bei mediatoriumi, atsakymų matyti, kad apklaustieji akcentuoja teisminės mediacijos savarankiškumo bei bendradarbiavimo principus. Apklaustųjų manymu, ginčo šalys turi pasitikėti teismine mediacija, nes už ginčo sprendimą yra atsakingos pačios, joms nėra primetama nei teismo mediatoriaus nei kitų teismo subjektų pozicija. Vis dėlto, kita respondentų dalis laikosi priešingos nuomonės. Net 18 respondentų mano, kad pasitikėjimas teismine mediacija šiandien vis dar yra žemas. Žemą pasitikėjimą teismine mediacija respondentai sieja su keliomis priežastimis. Net 8 respondentai mano, kad žemą pasitikėjimą mediacija sąlygoja nežinomumas apie teisminę mediaciją: „Manau, kad lemia tai, jog žmonės nežino apie ką yra mediacijos procesas, todėl nežino ir mediatoriaus vaidmens“ (Resp. Nr. 3); „žmonės nepasitiki teismine mediacija, nes nežino kas tai,

kokį vaidmenį atlieka teismo mediatorius” (Resp. Nr. 19); „žmonės disponuoja silpna informacija apie teisminę mediaciją, dėl to ja nepasitiki” (Resp. Nr. 4); „Žmonės pasitiki teisingumą vykdančiomis institucijomis, o apie kitus ginčo sprendimo būdus mažai žino arba nenori domėtis, dėl to nepasitiki. Teismines mediacijos nežinomumas apriboja galimybes sėkmingai ją taikyti ir skatina nepasitikėjimą” (Resp. Nr. 11) ir kt. Kita respondentų dalis nepasitikėjimą mediacija bei mediatoriumi sieja su teismo mediatorių neprofesionalumu, komunikacinių gebėjimų stoka bei pasyvumu: „teismo mediatoriai nepriekaištingai išmano Lietuvos teisės aktus, nes jų taikymas neatsiejama jų profesijos dalis. Tačiau teisminė mediacija tai daugiau negu teisės aktų taikymas. (...) Nesugebėjus nukreipti ginčo sprendimo tinkamo linkme, neįtikinus ginčo šalių, kad susitarimas galimas (...) ginčo šalys praranda pasitikėjimą teismo mediatoriumi ir palieka teisminę mediaciją” (Resp. Nr. 1); „ne kiekvienas teismo mediatorius turi pakankamai komunikacinių ir psichologinių gebėjimų, reikalingų šalių bendravimui paskatinti. Manau tai skatina nepasitikėjimą teismo mediatoriumi” (Resp. Nr. 7); „Ne kiekvieno teismo mediatoriaus dėmesys teisminei mediacijai yra pakankamas. O ką kalbėti apie žmones? Jei teisėjas pirmenybę teikia teisminiam procesui, taip elgiasi ir žmonės. Manau, kad nepasitikėjimas teismine mediacija ateina nuo teismo mediatoriaus požiūrio į teisminę mediaciją” (Resp. Nr. 10). Vienas iš respondentų nuodo, kad „ne visi teismo mediatoriai yra aktyvūs, nedalyvauja mokymuose, nesutinka medijuoti ginčų. Manau, kad tokie teismo mediatoriai turėtų būti braukiami iš sąrašų, nes jie skatina ir kitų kolegų nepasitikėjimą jų kaip mediatorių gebėjimais” (Resp. Nr. 14). Taigi pastebime, kad teismo mediatoriai išvelgia skirtingas nepasitikėjimo teismine mediacija ar mediatoriumi priežastis. Respondentų, manančių, kad teismine mediacija šiandien nepasitikima, nuomonės pasidalijo beveik po lygiai. 8 respondentai nepasitikėjimą šiuo institutu susiejo su žinomumu apie teisminę mediaciją stoka, kita apklaustųjų dalis su teismo mediatorių neprofesionalumu, komunikacinių gebėjimų stoka bei pasyvumu. Pažymėtina, kad teismo mediatorių manymu, tie teismo mediatoriai, kurie nesutinka medijuoti ginčų, yra pasyvūs, skatina ne tik visuomenės nepasitikėjimą, bet ir šalia dirbančių kolegų nepasitikėjimą jais kaip mediatoriais. Pastebima siūlymų tokius teismo mediatorius braukti iš sąrašų, kas apklaustųjų manymu, palengvintų teismo mediatorių paieškas.

Požiūris į pasitikėjimą teismine mediacija ar teismo mediatoriumi

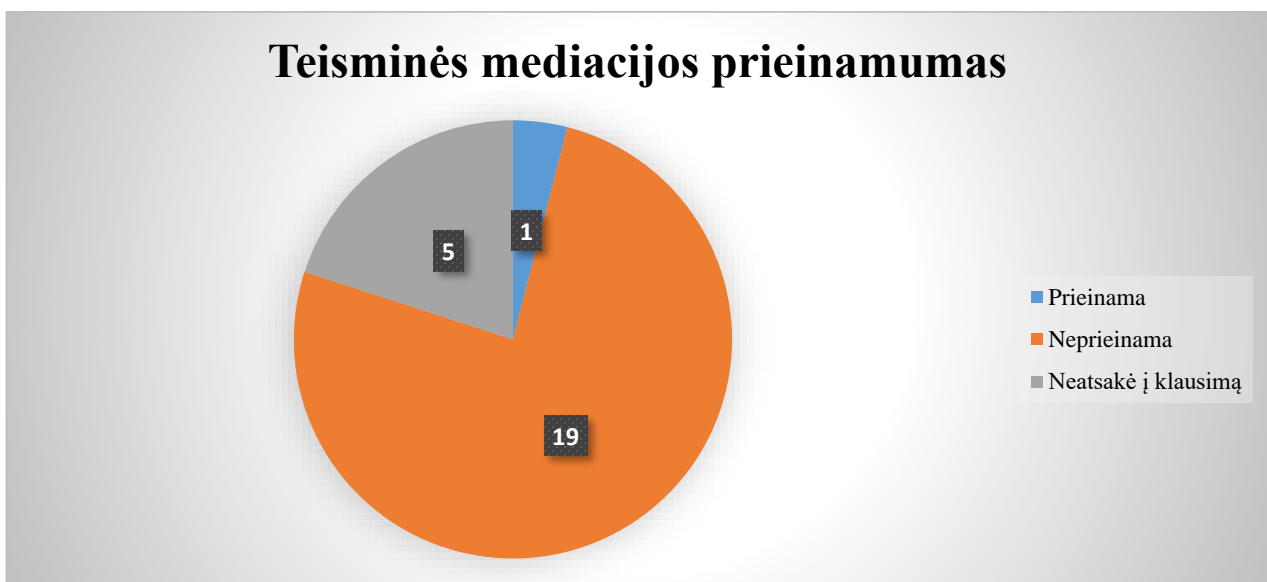
6 pav. Požiūris į pasitikėjimą teismine mediacija ar teismo mediatoriumi. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Atsakydami į klausimą apie teisminės mediacijos prieinamumo problemas, respondentai nebuvo labai aktyvūs. Net 5 respondentai į šį klausimą neatsakė (žr. 7 pav.). Tik vienas iš klausimą atsakusių respondentų mano, kad teisminė mediacija yra prieinama visuomenei: „Prieinamumas tikrai neblogas, yra teisėjų mediatorių kiekviename regione ir beveik kiekviename teisme; klausimas kitas - ar mediatoriai dėl tiesioginio darbo krūvio, teismo administracijos ir kitų kolegų ne mediatorių nepalaikančio požiūrio apskritai nori imtis šios labai atsakingos, daug pastangų reikalaujančios, neatlygintinės veiklos” (Resp. Nr. 3). Vis dėlto, didesnę dalis apklaustųjų mano, kad teisminės mediacijos prieinamumas nėra tinkamai užtikrintas, tokią nuomonę pateikė net 19 respondentų. Iš respondentų atsakymų matyti, kad esmine problema, dėl kurios teisminė mediacija yra neprieinama, glūdi teismuose, jų požiūryje į teisminę mediaciją, jų dideliame darbo krūvyje: „Nėra mediatorių, teisėjai nesiima medijuoti bylų“ (Resp. 1); „Teisėjų mediatorių užimtumas, nepakankama jų motyvacija imtis bylų. Sugaištama gana daug laiko, nors kartais rezultatas pasiekiamas iškart grįžus į teismo posėdžio salę” (Resp. 22); „Teisėjo užimtumas, darbo neatlygintinumas” (Resp. 16); „Mediatorių darbo krūvis tiesioginiame darbe” (Resp. 11). Respondentų pozicija patvirtina ankstesnėse darbo dalyse pateiktus teiginius, kad kelią teisminei mediacijai užkerta didelis teismų užimtumas, nepalankus požiūris į mediaciją, nenoras medijuoti.

Respondentai taipogi išvelgia ir advokatų, teisininkų, teikiančių pirminę teisinę konsultaciją neigiamą požiūrį į teisminę mediaciją. Respondentai pabrėžia, kad teisminės mediacijos prieinamumą

mažina: „pirminę teisminę konsultaciją teikiančio asmens negatyvi nuomonė, teisinių žinių trūkumas“ (Resp. Nr. 5). Vieno apklaustųjų manymu, „didelę reikšmę turi advokatų vaidmuo, kurie, pastebėję galimybes sutaisyti šalis, paskatintų jas pasinaudoti teismine mediacija, tačiau dėl ekonominių sumetimų to nedaro“ (Resp. 7). Manytina, kad advokatų, teisininkų vaidmuo didesnę įtaką turi viešinant teisminės mediacijos galimybes, suteikiant daugiau informacijos apie šio ginčų sprendimo būdo privalumus. Tačiau informacijos nepateikimas advokatūroje, teisinių konsultacijų vietose teisminės mediacijos prieinamumui tiesioginės įtakos neturi, neužkerta kelio ginčą spręsti taikiai, nebent ginčo šalis nori turėti konkretų atstovą teisminės mediacijos metu, tačiau advokatas atsisako dėl respondentų paminėtų ekonominių priežasčių.

Trys respondentai mano, kad teisminė mediacija vis dar yra neprieinama „dėl informacijos stokos“ (Resp. Nr. 9, 25, 17). Pritartina šiai nuomonei. Nors informacijos stoka nėra esmine teisminės mediacijos prieinamumą mažinančia priežastimi, tačiau neabejotina, kad irgi turi tam įtakos. Jei asmenys turėtų pakankamai informacijos apie galimybes naudotis teismine mediacija, apie jos eigos ypatumus, mediatoriaus vaidmenį, manytina, kad ginčo šalys pačios aktyviai domėtusi teismine mediacija, dėtų daugiau pastangų, kad būtų suteikta galimybė ja pasinaudoti.

7 pav. Teisminės mediacijos prieinamumas. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Tik nedidelė dalis respondentų mano, kad teisminėje mediacijoje yra pažeidžiami konfidencialumo ir (ar) savanoriškumo principai (žr. 8 pav.). Tokią nuomonę pateikė respondentai

pabrėžia, kad: „Konfidencialumo principas teisminėje mediacijoje negali būti užtikrinamas pakankamai, nes pati konfidencialumo sąvoka nėra tiksliai apibrėžta” (Resp. Nr. 9); „(...) manau, kad teisminė mediacija nedaug kuo skiriasi nuo teismo proceso, nes joje deklaruojamas konfidencialumo principas neišlaiko turimos prasmės” (Resp. Nr. 15); „konfidencialumo principo užtikrinimo taisyklės teisminėje mediacijoje turėtų būti peržiūretos, ypač tais atvejais, kuomet iškyla kolizija tarp konfidencialumo principo bei ginčo šalies teisių tinkamo užtikrinimo. Tuo tarpu savanoriškumo principas veikia tinkamai, niekas nėra verčiamas naudotis teismine mediacija, niekas nėra verčiamas pasirašyti taikos sutarties. Didžiąja dalimi tai priklauso nuo to, ar teismo mediatorius sugeba išlaikyti ginčo šalis teisminėje mediacijoje kuo ilgiau” (Resp. Nr.19).

Net 20 apklaustųjų mano, kad konfidencialumo bei savanoriškumo principai teisminėje mediacijoje veikia tinkamai. Respondentų teigimu, šiuo metu teisės aktų įtvirtintos konfidencialumo užtikrinimo priemonės yra pakankamos bei veiksmingos: „Dalyviai pasirašo konfidencialumo pasižadėjimą. Kitų priemonių nėra numatyta ir, mano galva, nėra būtina” (Resp. Nr. 11); „Teisminės mediacijos metu dedamos visos pastangos konfidencialumo užtikrinimui. Manau, kad jis nėra pažeidžiamas, nes ginčo šalys bijo pasekmių. Iš kitos pusės, tai priklauso išimtinai nuo bylos šalių padarumo” (Resp. Nr. 25); „Konfidencialumas – tai svarbi priežastis, dėl kurios ginčo šalys renkasi teisminę mediaciją, todėl jos pačios stengiasi nepažeisti šio principo. Nėra poreikio kalbėti apie savanoriškumo principo pažeidimą, nes niekas neverčiamas dalyvauti teisminėje mediacijoje. Mediacija sėkminga tik tuomet, kai šalys pačios nori joje dalyvauti ir siekia taikos” (Resp. Nr. 7).

Respondentai taip pat nurodo, kad tinkamas konfidencialumo bei savanoriškumo principų užtikrinimas glūdi pareigoje informuoti ginčo šalis apie konfidencialumo bei savanoriškumo principus: „(...) Manau, kad konfidencialumo principas gali būti užtikrintas tik tuomet, jei ginčo šalis apie jį yra tinkamai informuota, jeigu jai yra paaiškinta apie pasižadėjimą laikytis konfidencialumo, apie galimybes laisvai išstoti iš teisminės mediacijos” (Resp. Nr. 10); „Galime sakyti, kad konfidencialumo principas yra tinkamai užtikrintas ir ginčo šalis nespaudžiama dalyvauti teisminėje mediacijoje, jei ji žino, ko iš jos bus reikalaujama teisminės mediacijoje metu. Jei nebuvo aptarta kokia informacija laikoma konfidencialia, kyla klausimas kaip laikytis konfidencialumo? Manau, kad šiuo metu šias problemas puikiai išsprendžia konfidencialumo pasižadėjimai bei teisė gauti visą informaciją, susijusia su teisminės mediacijos eiga (...)” teigiama Respondento Nr. 2. Pritartina šiai pozicijai. Susitarimai dėl konfidencialumo bei disponavimas pakankama informacija apie savo, kitos ginčo šalies bei teismo mediatoriaus teises bei pareigas, susijusias su konfidencialumo bei

savanoriškumo principais tai „raktas“ į sėkmingą teisminės mediacijos rezultatą, pagrįstą abipuse ginčo šalių pagarba.

8 pav. Konfidencialumo ir savanoriškumo principų užtikrinimas. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Į klausimą, ar teismo mediatoriai susidūrė su teisminės mediacijos operatyvumo principo pažeidimais, tik 4 mediatoriai atsakė neigiamai. Tuo tarpu 21 respondentas nurodė, kad teisminė mediacija susiduria su operatyvumo principo pažeidimais. Respondentų nurodytas operatyvumo principo pažeidimo priežastis galima sugrupuoti į kelias grupes. Respondentų teigimu, operatyvumo principas pažeidžiamas dėl: 1) teismo mediatorių užimtumo; 2) ginčo šalių siekio vilkinti teisminės mediacijos procesą; 3) kitų valstybės institucijų biurokратиškumo (žr. 9 pav).

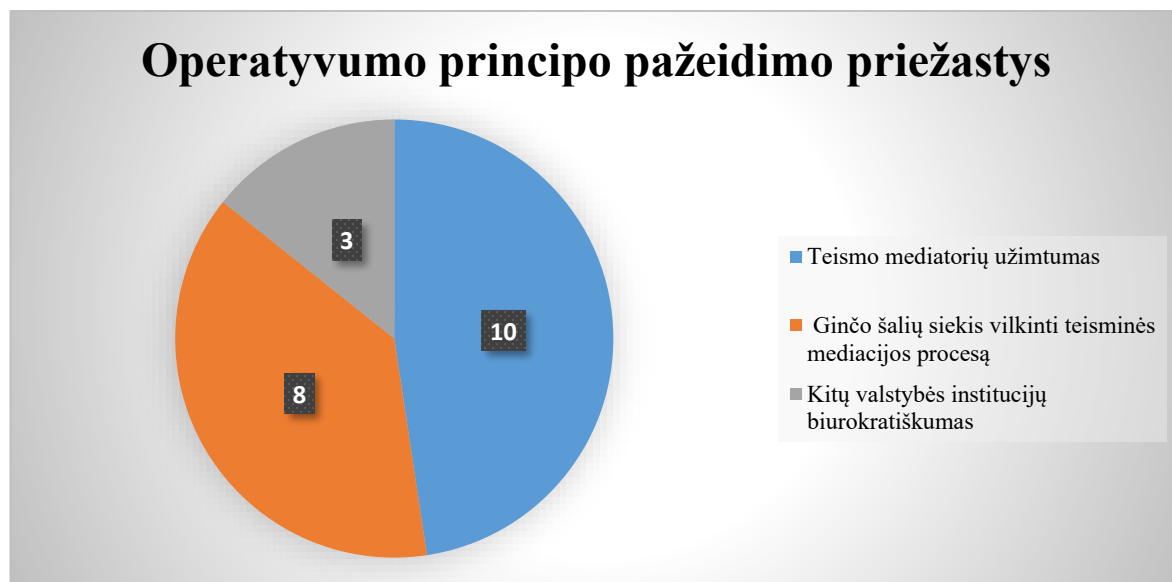
Teismo mediatorių užimtumas. Beveik pusė visų apklaustųjų mano, kad esmine teisminės mediacijos operatyvumo principo pažeidimo priežastimi yra laikomas teismo mediatorių užimtumas. „Teisminė mediacija užtrunka dėl laiko stokos. Tenka ne tik vykdyti mediaciją, bet ir nagrinėti bylas“ – nurodo Respondentas Nr. 5. Kitas respondentas nurodo, kad „(...) daugeliu atvejų šalys pageidauja „populiaraus“ teismo mediatoriaus, todėl mediacija užsitęsia dėl mediatoriaus užimtumo. Taip pat tais atvejais, kai mediatoriai delsia duoti sutikimus ir (ar) nesutinka, mediacija užtrunka dėl mediatoriaus paieškos“ (Resp. Nr. 21). Panašiai atsako ir kiti respondentai, nurodydami, kad: „šiuo metu trūksta kvalifikuotų teismo mediatorių“ (Resp. Nr. 16); „(...) dėl didelio užimtumo teismo mediatoriai negali medijuoti ginčų, taip pat nenori šios naštos užkrauti užimtiems kolegoms. Dažnai tenka atsisakyti teisminės mediacijos, nes fiziškai yra per sunku (...)“ (Resp. Nr. 12). Ypatingo dėmesio sulaukia Respondento Nr. 5 atsakymas: „Teisminė mediacija tai patogus ir labai vertingas

ginčų sprendimo būdas. Taip rašoma medijoje, straipsniuose ir kt. Tačiau tokia antraštė atspindi tik vieną teisminės mediacijos „medalio pusę“. Taip, būtina skatinti taikius ginčų sprendimo būdus, būtina net įtvirtinti teisminės mediacijos privalomumą. Tačiau ar tinkamai yra apgalvotas jos taikymas? Ar dėl didelio teismo mediatoriams tenkančio darbo krūvio jie sutiks medijuoti ginčus? Ar jie sutiks medijuoti ginčą, kai tas nėra tinkamai apmokama? Verčiau ir toliau darys tai, ką gerai išmano ir kas yra tinkamai apmokama. Tai ar teismo mediatorius gali prisidėti prie teisminės mediacijos operatyvumo didinimo? Ne, nes kalta sistema (...)”. Apibendrinant galima daryti išvadą, kad sklandžiai bei operatyviai turintis vykti teisminės mediacijos procesas užtrunka, nes teismo mediatorių darbo krūviai yra labai dideli. Ginčo šalims tenka laukti ginčą medijuoti sutiksiančių teismo mediatorių, kurie ne visada linkę duoti sutikimą, nes yra užimti. Taigi pastebime, kad ir teismo mediatorių paieška nėra lengva, ji užtrunka. Teismo mediatoriai ne tik nenori patys medijuoti ginčų, tačiau ir nenori užkrauti bylų nagrinėjimais užimtų kolegų. Tačiau nei vienas iš apklaustųjų nemini, kad tuo atveju, jei neatsiranda laisvo teisėjo – teismo mediatoriaus, yra galimybė skirti mediatorių iš LR mediatorių sąrašo. Tokia galimybė, manytina, iš dalies padeda spręsti problemą, susijusią su teisėjų užimtumu, nes ginčo šalys neprivalo laukti ginčą galinčio medijuoti teisėjo, bet ginčo medijavimą patikėti kitam mediatoriui.

Ginčo šalių siekis vilkinti procesą. 8 teismo mediatoriai pažymėjo, kad teisminės mediacijos operatyvumo principo pažeidimui įtakos turi ginčo šalių noras prailginti teisminės mediacijos procesą. Ne visi apklaustieji paaiškino, kokiū būdu tai ginčo šalys gali padaryti. Didesnė dalis respondentų atsakė gana trumpai: „ginčo šalys vilkina procesą dėl asmeninių priežasčių, kurių kartais neina suprast“ (Resp. Nr. 8); „ginčo šalys nori vilkinti procesą“ (Resp. Nr. 9); „šalys nenori tartis, bet joms patogų tempti laiką“ (Resp. Nr. 20) ir kt. Vienas respondentų pabrėžė, kad „teisminė mediacija užtrunka, kai ginčo šalys negali suprasti ko čia atėjo, nesikalba, elgiasi lyg atėjo ne susitart, o išsakyt visko, ką galvoja, bet vis tiek nenori nutraukti medijavimo. Manau, kad daugelis į teisminę mediaciją ateinančių asmenų tiesiog nežino kas tai ir kaip ji turi vykti. Tada tenka ilgai pažindinti asmenis su mediacija“ (Resp. Nr. 19). Teismo mediatoriai taip pat akcentuoja ir tai, kad praktikoje pasitaiko situacijų, kuomet pasiekusios sutarimą, ginčo šalys nepateikia tvirtinti taikos sutarties: „Susidūriau su problema, kai bylos šalys, sutarusios ginčą užbaigti taikiai, per 3 savaites nepateikė teismo mediatoriui taikos sutarties“ (Resp. Nr. 1); „(...) apmaudu, kuomet daug pastangų bei laiko pareikalavusi teisminė mediacija nepasibaigia taikos sutartimi. Suprantama, kad ginčo šalis neprivalo sutikti su taikos sutartimi, tačiau kuomet akivaizdžiai matosi, kad susitarimas yra abipusis, kai taikos sutartis tenkina abiejų šalių interesus, nesuprantama, kodėl taikos sutartis nepateikiama

teismui patvirtinti” (Resp. Nr. 23). Taigi pastebime, kad ne kiekviena teisminė mediacija gali pasibaigti taikos sutartimi. Juolab, kad ginčo šalis turi teisę išstoti iš teisminės mediacijos bet kuriuo metu. Taigi didelių teismo mediatoriaus laiko sąnaudų bei didelių ginčo šalių pastangų pareikavęs susitarimo procesas, net ir tais atvejais, kuomet ginčo šalys randa bendrą visiems priimtina sprendimą, gali pasibaigti ne taikos sutarties patvirtinimu, bet susitikimu teisme.

Kitų valstybės institucijų biurokatiškumas. Teisminėje mediacijoje yra sprendžiami įvairaus pobūdžio ginčai. Daugeliui jų būtina gauti reikiamus dokumentus ar informaciją iš kitų valstybės institucijų. Respondentai pastebi, kad tokių reikalų tvarkymas užtrunka labai ilgai. Vienas respondentų pabrėžė, kad „*Manau, kad teisminės mediacijos operatyvumas užtrunka dėl valstybinių institucijų neveiklumo bei biurokratijos. Na dar dėl ginčo šalių neveikimo (...)*” (Resp. Nr. 23). Kitas respondentas nurodė dažnai susiduriantis su operatyvumo principo pažeidimais, nes „*(...) mediacijos metu siekiant sudaryti taikos sutartį šalims neretai tenka parengti daug įvairiausių būtinų dokumentų, pvz., žemės sklypų planavimo dokumentai, pasidalijimo projektai, naudojimosi tvarkos projektai ir t.t., valstybės institucijose jie derinami ilgai, kol neparengti atitinkami dokumentai, šalys neturi galimybės susitarti dėl taikos sutarties tikslų sąlygų*” (Resp. Nr. 3). Respondentas Nr. 10 nurodė, kad „*teisminės mediacijos procesą prailgina poreikis gauti papildomų dokumentų, leidimų iš kitų valstybės institucijų*”.

9 pav. Operatyvumo principo pažeidimo priežastys. Šaltinis: sudaryta remiantis apklausos duomenimis

Nustačius esmines teisminės mediacijos problemas bei identifikuojant šių problemų priežastis, teismo mediatoriai pasiūlė nemažai priemonių, galinčių padėti išspręsti šias problemas arba bent

padidinti teisminės mediacijos efektyvumą. Penki respondentai mano, kad turi būti imamasi papildomų priemonių šviečiant visuomenę apie teisminę mediaciją, jos privalumus (Resp. Nr. 4, Nr. 16, Nr. 10, Nr. 22, Nr. 1). Respondentai siūlo „*viešinti teisminės mediacijos institutą, jo galimybes ir privalumus tiek per visuomenės informavimo priemones, tiek per teisėjus, kurie turėtų kuo dažniau ir kuo daugiau teikti bylos šalims informacijos apie teisminę mediaciją*” (Resp. Nr. 22), „*(...) tiek per advokatus bei teisininkus (...)*” (Resp. Nr. 1). Pritartina tokiam siūlymui. Teisminė mediacija bus efektyvesnė bei dažniau naudojama, jei visuomenė supras jos esmę, jos vykdymo tvarką, susipažins su jos privalumais ir galimybėmis. Toks visuomenės informavimas gali būti vykdomas per medijas, radiją, talpinant informaciją reklaminiuose stenduose, teismų internetinėse svetainėse, teismų skelbimų lentuose ir pan. Visuomenės informavimui apie teisminę mediaciją ypatingą reikšmę turi advokatų, teisininkų bei teisėjų vaidmuo. Šie asmenys visuomenėje yra gerbiami, todėl teisminės mediacijos viešinimas per šiuos subjektus, neabejotina, teigiamai atsilieps ir visuomenės sprendimuose rinktis šį ginčų sprendimo būdą.

Nemaža dalis respondentų pasisakė už darbo krūvio sureguliuojimus teismuose bei už tinkamą teisminės mediacijos apmokėjimą. Tokius pasiūlymus pateikė 6 respondentai. Respondento Nr. 5 teigimu, „*padidinti teisminės mediacijos efektyvumą padėtų darbo krūvio teismo mediatoriams sumažinimas bei tinkamas apmokėjimas už jų darbą*”. Panašiai pasisakė ir kiti respondentai: „*Teisėjams mediatoriams turėtų būti tinkamai apskaitomas medijuojamų bylų krūvis*” (Resp. Nr. 17); „*Turi būti mažinamas darbo krūvis, kol kas jis per didelis*” (Resp. Nr. 11). Pasiiekti didesnių teisminės mediacijos efektyvumo rezultatų padėtų „*Teisėjų mediatorių bylų apskaita. Vertinamas ne tik rezultatas po mediacijos t. y. taika ar ne, bet ir sugaištas laikas. Taip pat neatsižvelgiama į ginčų užbaigimą priimant dalinius sprendimus t.y. kai išsprendžia dalis ginčo*” mano Respondentas Nr. 24. Respondentų Nr. 1 bei Nr. 7 teigimu, darbo krūvio mažinimas svarbus kelias teismo mediacijos efektyvumui, prieinamumui padidinti: „*mediacija bus efektyvi tik tada, jei teismo mediatoriai norės medijuoti ginčus, šiuo metu jie tam neturi laiko*” (Resp. Nr. 1); „*teismo mediatorių užimtumas užkerta kelią tinkamai pasinaudoti suteikiamomis mediacijos galimybėmis, todėl būtina sureguliuoti jų darbo krūvius*” (Resp. Nr. 20). Siūlymui mažinti teisėjų krūvius pritartina iš dalies. Teismų krūviai yra dideli didžiausiuose Lietuvos miestuose, tokiuose kaip Vilnius, Kaunas. Tačiau jau dabar už vieną mediacijos bylą teisėjui yra neskiriama viena įprastinė byla. Todėl manytina, kad ne darbo krūvių sumažinimas ženkliai padidintų teisminės mediacijos prieinamumą, bet teisminės mediacijos administratoriaus teismuose paskyrimas, kuris užsiimtų teisminės mediacijos organizaciniais klausimais.

4 respondentai pastebėjo, kad šiuo metu vis dar trūksta tinkamų mokymų teismo mediatoriams, todėl siūloma dažniau rengti mokymus, kuriuose teismo mediatoriai galėtų kelti savo kvalifikacijas, dalintis patirtimi su kitais teismo mediatoriais, aptarti problemas, rasti šių problemų sprendimo būdus. Respondentas Nr. 21 nurodo, kad: „*norėčiau dažniau dalyvauti teismo mediatorių mokymuose, tačiau jų pasiūla nėra didelė, bet reikšmė akivaizdi. Siūlau juos rengti dažniau*” (Resp. Nr. 14). Resp. Nr. 18 manymu, „*teismo mediatorių kvalifikacijos tobulinimas labai svarbus, nuo jo daugeliu atvejų priklauso ginčo išsprendimo rezultatas. Pasigendu dažnesnių siūlymų kvalifikacijai tobulinti*”. „*Vis dažniau kalbama apie visuomenės švietimą teisminės mediacijos tema, tačiau vis rečiau užsimenama, kad švietimo trūksta ir teismo mediatoriams*” (Resp. Nr. 19), „*mokymai teismo mediatoriams turėtų būti rengiami dažniau*” (Resp. Nr. 22). Pritartina šiems siūlymams. Teismo mediatorių švietimas, galimybių suteikimas kelti komunikacinius, psichologinius gebėjimus, bendrauti su teismo mediatoriais iš kitų Lietuvos vietovių yra būtinas tam, kad teismo mediatoriai jaustųsi drąsesni medijuojant ginčus, kad pasitikėtų savo jėgomis komunikuojant su ginčo šalimis ir sėkmingai judant link taikaus ginčo išsprendimo.

Respondentai taipogi siūlo „*revizuoti teismo mediatorių sąrašus, išbraukiant iš jų mediatorius, kurie yra pasyvūs ir nevykdo šios veiklos*” (Resp. Nr. 11). Manytina, kad pasiūlyta mintis gera, ji padėtų pagreitinti mediatorių paieškas. Siūloma „*ženkliai didinant žyminį mokestį už ieškinius ir padarant brangų bylinėjimąsi (kolkas jis per pigus!), va tada dažniau ir efektyviau suveiktų mediacijos procesai, nes už juos nemokama*” (Resp. Nr. 4). Iš dalies pritartina tokiam siūlymui. Be abejo, dėl tokio sprendimo padaugėtų teisminės mediacijos procesų. Tačiau reikia pabrėžti, kad teisminė mediacija neturėtų būti brukama visuomenei per prievartą. Visuomenė privalo turėti lygiateisį pasirinkimą tarp teismo ir teisminės mediacijos ir savanoriškai, nieko nespaudžiama, suvokdama teisminės mediacijos privalumus, pasirinkti būtent šį ginčo sprendimo būdą. Tokių rezultatų galima pasiekti ne per prievartą, tačiau per tinkamą visuomenės švietimą.

Manytina, kad pateiktos teisminės mediacijos tobulinimo priemonės labai vertingos ir nesudėtingai įgyvendinamos, tačiau nukreiptos į skirtingų problemų sprendimus. Dėl to pritartina Respondento Nr. 3 pozicijai, kad Lietuvos teisminei mediacijai patobulinti „*Reikalingas kompleksas sisteminių priemonių - nuolatinė sklaida visuomenėje, teismų savivaldos ir teismų administracijos palaikymas, teisėjų mediatorių darbo krūvių suregulavimas, tinkamai įskaitant ir apskaitant mediacijos procesus, teisėjų skatinimas ir motyvavimas rinktis mediatoriaus kelią, teisėjas mediatorius turėtų būti norma, o ne kaip išimtis, teisėjas turėtų jausti pašaukimą ir garbę būti mediatoriumi, bet ne įtampą kolektyve dėl to, kad esi mediatorius; būtini teisėjų, pretendentių į*

mediatorius ir mediatorių nuolatiniai mokymai, jų labai trūksta”. Taigi siekiant patobulinti teisminės mediacijos procedūrą nepakanka šviesti visuomenės šiuo klausimu. Reikia imti kelių kompleksinių priemonių: dirbti su visuomene, šviesti teismo mediatorius, juos motyvuoti, susitvarkyti su teismo mediatorių darbo krūviais bei reformuoti apmokėjimo už teisminę mediaciją tvarką ir pan.

Apibedrinant teismo mediatorių apklausos rezultatus darytina išvada, kad teisminės mediacijos efektyvumą mažina:

1. *Visuomenės nežinomumas apie teisminę mediaciją*. Respondentų teigimu, visuomenė vis dar negauna informacijos apie teisminę mediaciją televizijoje, radijuje, internete, kur turėtų būti teikiama daugiau informacijos. Siūloma imtis motyvacinių advokatų, teisininkų bei teisėjų priemonių didinant teisminės mediacijos žinomumą. Be to, dėl žemo teisinės kultūros lygio visuomenė ir pati nesidomi teisminės mediacijos teikiamomis galimybėmis bei privalumais.

2. *Nepasitikėjimas teismine mediacija ir mediatoriumi*. Respondentų teigimu, visuomenės nepasitikėjimą teismine mediacija ir mediatoriumi, pirmiausia, lemia informacijos stoka kas yra teisminė mediacija ir koks yra teismo mediatoriaus vaidmuo. Apklaustieji taip pat mano, kad nepasitikėjimui teismine mediacija įtakos turi ir teismo mediatoriaus profesionalumo, komunikacinių, psichologinių gebėjimų stoka bei jo pasyvumas.

3. *Teisminės mediacijos neprieinamumas*. Esminė teisminės mediacijos prieinamumą mažinančia priežastimi teismo mediatoriai įvardija didelį teismų darbo krūvį, laiko stoką bei netinkamą atlygį už medijuojamus ginčus. Apklaustieji pastebi ir savo kolegų nenorą užsiimti teismine mediacija, jų pasyvumą, neatsakingą požiūrį. Advokatų bei teisininkų neigiamas požiūris į teisminę mediaciją, respondentų teigimu, taip pat turi įtakos teisminės mediacijos neprieinamumui.

4. *Operatyvumo problemos*. Vėlgi, teismo mediatoriai teisminės mediacijos operatyvumo problemas sieja su dideliu teismo mediatorių darbo krūviu, su ilgai besitęsiančiomis teismo mediatorių paieškomis. Įtakos teisminės mediacijos operatyvumui turi ir kitų valstybės institucijų biurokратиškumas. Respondentai taip pat įžvelgia ir ginčo šalių siekį vilkinti teisminės mediacijos procesą dėl asmeninių priežasčių.

Teisminės mediacijos problemoms spręsti teismo mediatoriai pateikia nemažai pasiūlymų, pradedant visuomenės švietimu, advokatų, teisėjų motyvavimu, teismų darbo krūvių sureguliuavimu, tinkamu apmokėjimu ir pan.

IŠVADOS

1. Teisminė mediacija tai civilinio ar administracinio ginčo sprendimo būdas, kuriame dalyvaujant teismo paskirtam mediatoriui ginčo šalys bendradarbiaudamos išsprendžia tarp jų kilusį ginčą. Teisminė mediacija tokia, kokia visuomenė gali naudotis spręsdama savo ginčus šiandien, „nuėjo ilgą kelią“. 2003 m. kilusi idėja teisminės mediacijos projektą išbandyti viename iš Lietuvos teismų, netrukus sulaukė ypatingo susidomėjimo ir palaipsniui išplito visuose teismuose. Žengiant pirmuosius žingsnius teisminės mediacijos link, ji turėjo tik rekomendacinį pobūdį, vis dėlto su laiku įstatymų leidėjas įpareigojo teismus įvertinti kiekvieną ginčą, laiku pastebėti galimybę jį išspręsti taikiai ir nukreipti jį spręsti teisminės mediacijos būdu.

2. Visuomenė vis dar susiduria su kliūtimis, trukdančiomis pasinaudoti teismine mediacija. Pirmiausiai, visuomenei abejonių dėl šio ginčų sprendimo būdo pasirinkimo kyla dėl informacijos trūkumo kas yra teisminė mediacija, kaip ji yra vykdoma. Antra, teismine mediacija pasinaudoti trukdo ir nepakankamas bei neatsakingas siūlymas ginčo šalims rinktis teisminę mediaciją. Šią aplinkybę sąlygoja nemažai priežasčių, tokių kaip teismo mediatorių užimtumas, jų pasyvumas, įsitikinimas, kad ginčo šalys gali būti sutaisytos teisminio proceso metu, nenoras apkrauti kolegas papildomu darbu ir kt.

3. Teisminės mediacijos taikymas nėra pakankamai efektyvus, nes ne visi teismo mediatoriai turi teisminei mediacijai būtinų komunikacinių, psichologinių gebėjimų, o jų kėlimo kursai nėra organizuojami dažnai. Efektyviai taikyti teisminę mediaciją trukdo ir teisminės mediacijos operatyvumo stoka, nes teismuose nėra paskirta asmens, atsakingo už teisminės mediacijos organizavimą, o teismai dėl didelio darbo krūvio neturi galimybių užsiimti teisminės mediacijos organizavimu. Teisminės mediacijos efektyvumas sumažėja ir dėl nepakankamų priemonių, kurios atgrasytų ginčo šalis nuo teisminės mediacijos naudojimo „dėl akių“, teisminės mediacijos vilkinimo nesiekiant taikaus susitarimo.

4. Teismo mediatorių apklausos rezultatai parodė, kad teisminė mediacija susiduria su: 1) žinomumo problemomis, kurias sąlygoja nepakankamas visuomenės švietimas, savišvietos stoka; 2) nepasitikėjimu teismine mediacija ir teismo mediatoriumi, kurio priežastimi teismo mediatoriai įvardija teisminės mediacijos nežinomumą, teismo mediatorių neprofesionalumą, komunikacinių, psichologinių gebėjimų stoką; 3) prieinamumo problemomis, kurių priežastimi yra didelis teismo mediatorių užimtumas, teismo mediatorių pasyvumas bei advokatų ir teisininkų neatsakingas požiūris į teisminę mediaciją; 4) operatyvumo problemomis, kuriuos susijusios su minėtu teismo mediatorių

užimtumu, ilgomis teismo mediatorių paieškomis bei nerimtu ginčo šalių požiūriu į teisminę mediaciją, siekiant ją vilkinti dėl asmeninių priežasčių.

REKOMENDACIJOS

1. Siekiant didinti visuomenės žinomumą apie teisminę mediaciją, siūlytina įtraukti į šį procesą advokatus, suteikiant galimybes advokatūras pažymėti ženkliukais - „Advokatūra draugiška mediacijai“. Tai leistų visuomenei gauti reikiamos informacijos apie teisminę mediaciją vietoje, kur asmenys yra pasiruošę ją suteikti.
2. Pasitikėjimo teismine mediacija didinimui siūlytina dažniau nei kartą į metus rengti teismo mediatorių kvalifikacijos kėlimo mokymus, kuriuose teismo mediatoriai mokytųsi medijavimo technikos, tobulintų komunikacinius, psichologinius gebėjimus. Šie mokymai turėtų būti privalomi, o atsisakantys mokymų ir nemedijuojantys ginčų turėtų būti braukiami iš teismo mediatorių sąrašų.
3. Teisminės mediacijos prieinamumui kelti siūlytina teismuose paskirti teisminės mediacijos administratorių, kuris užsiimtų ne tik teismo mediatorių paieška, bet ir kitais teisminės mediacijos organizaciniais klausimais. Siūlytina taip pat organizuoti pirminius valstybės finansuojamus informacinius susitikimus su teisminės mediacijos administratoriumu, kurių metu ginčo šalys būtų supažindinamos su teisminės mediacijos eiga, privalumais, teismo mediatoriaus vaidmeniu, ginčo šalių teisėmis bei pareigomis. Šio susitikimo metu ginčo šalys turėtų galimybes užduoti klausimus, pateikti savo poziciją ir pan.
4. Siekiant užtikrinti teisminės mediacijos operatyvumo principą ir užkirsti kelią ginčo šalims vilkinti teisminę mediaciją, siūlytina LR mediacijos įstatymą papildyti nuostata, draudžiančia ginčo šaliai pasitraukti iš toli pažengusios teisminės mediacijos. Tai įpareigotų ginčo šalį gerai apgalvoti savo sprendimą įstoti į teisminę mediaciją ir dėti visas pastangas, kad būtų pasiektas taikus susitarimas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai

1. „Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 16 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.72290/asr>.
2. „Lietuvos advokatų etikos kodeksas“. LRS. Žiūrėta 2021 gruodžio 5 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalact/lt/tad/9d7e2bd008c511e687e0fbad81d55a7c?jfwid=fhhu5mn1q>.
3. „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. ETAR, žiūrėta 2021 m. rugsėjo 6 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.8A39C83848CB/asr>.
4. „Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas“. ETAR. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E7C18F61454/asr>.
5. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas“. ESEIMAS. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 2 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=-15uh8wlo8&documentId=TAIS.323020&category=TAP>.
6. „Lietuvos Respublikos civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymo Nr. X-1702 pakeitimo įstatymas“. ESEIMAS. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 14 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/95539982609f11e7a53b83ca0142260e>.
7. „Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. rugpjūčio 10 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.325294/asr>.
8. „Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. LRS. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 6 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5825/asr>.
9. Teisėjų tarybos 2014 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 13P-122-(7.1.2) „Dėl teisminės mediacijos taisyklių patvirtinimo“. *Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 13707.
10. „Teisminės mediacijos taisyklės, patvirtintos 2005 m. gegužės 20 d. Teismų tarybos nutarimu Nr. 13P-348“. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d. <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.teismai.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2007%2F01%2F20070126-15.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.
11. „Lietuvos Respublikos Teisėjų tarybos 2007 m. sausio 26 d. nutarimas Nr. 13P-15 „Dėl bandomojo teisminės mediacijos projekto tęsimo“. Žiūrėta 2021 m. liepos 25 d. <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=https%3A%2F%2Fwww.teismai.lt%2Fdata%2Fpublic%2Fuploads%2F2007%2F01%2F20070126-15.doc&wdOrigin=BROWSELINK>.

12. „2008 m. gegužės 21 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/52/EB dėl tam tikrų mediacijos civilinėse ir komercinėse bylose aspektų“. EURLEX. Žiūrėta 2021 m. liepos 24 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32008L0052>.
13. „Europos mediatorių elgesio kodeksas“. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 14 d. http://www.vilniausarbitrazas.lt/lib/manage/upload/Europos_mediatoriu%C5%B3_elgesio_kodeksas.pdf.
14. „Europos Tarybos Ministrų Komiteto 2001 m. rugsėjo 5 d. rekomendacija Rec (2001)9 „Dėl alternatyvių ginčų tarp viešojo administravimo institucijų ir privačių asmenų sprendimo priemonių“. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 5 d. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2b59.

Specialioji literatūra

1. Atutienė, Eglė. „Verslo ginčų mediacija: teoriniai pagrindai ir taikymo ypatumai“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2020.
2. Averkienė, Dalia. „Procesiniai terminai: teisingo ir efektyvaus civilinio proceso prielaida“. Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2015.
3. Cybulko, Anna. „Mediacja cywilna i rola mediatora w ujęciu psychologii społecznej“. Rozprawa doktorska, Uniwersytet Warszawski, 2018.
4. Čiuladienė, Gražina. „Bendraamžių mediacija Lietuvos mokykloje (atvejo analizė)“. *Pedagogika* 129, 1 (2018): 220–233.
5. Czyżowska, Natalia. „Mediacje w szkole - narzędzie rozwoju uczniów i nauczycieli“. *Kwartalnik naukowy* 2, 34 (2018): 197-206.
6. Izmeteva, Ekaterina M. ir Iulia A. Virchenko. „Mediation during litigation in the modern Russia: analysis of the uncertainties and the perspectives on improvement“. *Actual issues of modern science and society* 3, (2018): 42-47.
7. Jean-Francois, Roberge and Dorcas Quek anderson. „Judicial mediation: From debates to renewal“. *Cardozo Journal of Conflict Resolution* 19, 3 (2019): 613-651.
8. Juškaitė-Vizbarienė, Jomilė. „Ar mediatoriui kyla civilinė atsakomybė už ydingą vadovavimą mediacijos procesui?“ *Teisės apžvalga* 1, 11 (2014): 99-138.
9. Kaczmarek, Damian. „Mediacja w sprawach administracyjnych, sądowoadministracyjnych i cywilnych – zakres i zasady (analiza porównawcza)“. *Studia Administracyjne* 9, (2017): 119–136.

10. Kaminskienė, Natalija ir kt. „Lietuvos advokatų požiūrio į taikų ginčų sprendimą ir mediaciją tyrimas“. *Socialinių mokslų studijos* 8, 1 (2016): 44–62.
11. Kaminskienė, Natalija ir kt. *Mediatoriaus vadovas. Mokomasis leidinys*. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2019.
12. Kaminskienė, Natalija. „Privaloma mediacija: galimybės ir iššūkiai“. *Jurisprudencija* 20, 2 (2013): 683-705.
13. Kaminskiene, Natalija. „Teisminė mediacija Lietuvoje. Quo vadis?“ *Socialinis darbas* 9, 1 (2010): 54-63.
14. Kaminskienė, Natalija ir kt. *Mediacija: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas, 2013.
15. Kamińska, Katarzyna. *Mediacje w polskim języku migowym*. Poznań, 2018.
16. Kłós, Paweł. „Poufność mediacji w sprawach cywilnych w perspektywie analitycznej teorii normy prawnej Jerzego Landego. *Studia Iuridica Lublinensia*, 2018: 163-474.
17. Kosowski, Jakub. „Mediacja w sporach sportowych“. *Iuridica Lublinensia* (2021): 1-11.
18. Lakis, Juozas. „Taikinamojo tarpininkavimo Lietuvos viešajame sektoriuje būtinybė“. *Viešoji politika ir administravimas* 34, (2010): 61–70.
19. Meškys, Linas ir Mažvydas Gerdvila. „Ar galima mediacija administraciniame procese Lietuvos Respublikoje?“ *Teisės apžvalga* 1, 12(2015): 130-158.
20. Milašius, Tadas. „Mediacija kaip alternatyvaus ginčų sprendimo būdas“. *Teisė* 63, (2007).
21. Milvydaitė, Rasa. „Teisėja: prasmė yra taikoje, o ne ginče“ (2021). Žiūrėta 2022 m. kovo 16 d. <https://www.skrastas.lt/gyvenimo-spalvos/teiseja-prasme-yra-taikoje-o-ne-gince>.
22. Miszkin-Wojciechowska, Małgorzata. „Prawne gwarancje poufności mediacji gospodarczej i cywilnej – ocena regulacji prawa polskiego na tle wybranych rozwiązań w prawie obcym“. *Arbitraž i Mediacja* 2, (2010): 23-34.
23. Riyanto, Benny Hapsari Tunjung Sekartaji ir Dewi Nurul Musjtari, „The Repositioning Mediation Court Model in Civil Dispute Resolution with Justice“. *Science* 175, (2018): 1-7.
24. Rogozinska, Agnieszka. „Mediacja w Polskim systemie prawnym“. *Eunomia* 1, 94 (2018): 91-98.
25. Rudolf, Agnieszka i inni. „Diagnoza stanu stosowania mediacji oraz przyczyn zbyt niskiej w stosunku do oczekiwanej popularności mediacji“. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 10 d. <http://docplayer.pl/18813209-Raport-koncowy-diagnoza-stanu-stosowania-mediacji-oraz-przyczyn-zbyt-niskiej-w-stosunku-do-oczekiwanej-popularnosci-mediacji.html>.

26. Saudargaitė, Ieva. „Judicial mediation in civil disputes in Lithuania”. Doctoral dissertation, Mykolas Romeris university, 2015. Serdiukienė, Kristina. „Mediacijos metu ir didžiausi priešai pradeda kalbėtis” (2019). 2021 m. gruodžio 25 d. <https://www.bernardinai.lt/2019-03-19-kristina-serdiukiene-mediacijos-metu-ir-didziausi-priesai-pradeda-kalbetis/>.
27. Sierocka, Iwona. „Postępowanie mediacyjne w sprawach z zakresu prawa pracy“. *Białostockie Studia Prawnicze* 21, (2016): 203-214.
28. Strumiłło, Tomasz. „Skierowanie stron do mediacji przez sąd”. *Kwartalnik ADR* 3, 11 (2010): 111-140.
29. Suchanek, Marek. „Mediacja jako metoda rozwiązywania konfliktów społecznych”. *Studia Administracyjne* 10, (2018): 129–147.
30. Tvaronavičienė, Agnė. „Mediacijos paskirtis šiuolaikinėje visuomenėje“. *Logos*, liepa – rugpjūtis, 2020: 191-205.
31. Tvaronavičienė, Agnė. „Nugalėjo tikėjimas bendravimu“. 2022 m. sausio 10 d. https://www.bernardinai.lt/2015-12-28-agne-tvaronaviciene-nugalejo-tikejimas-bendravimu/?fbclid=IwAR3FJC3FtOrQm5Vn2cID33sbgLbEgr9MGXYIBKvcGnbAz91tmma_c8yKXK_o.
32. Tvaronavičienė, Agnė ir Natalija Kaminskienė. „Privalomoji mediacija šeimos ginčiuose”. *Lietuvos teisė. Esminiai pokyčiai*, 2019: 52-58.
33. Vėbraitė, Vigita. „Notaras mediacijoje: prielaidos, pagrindai ir vaidmuo“. *Notarai ir mediacija – galimybė, iššūkis, menas?* 3 (2021): 6-10.
34. Žukauskaitė-Tatorė, Miglė. „Privalomosios mediacijos civiliniuose ginčiuose ir teisės į teisminę gynybą santykio problemos“. Doktoro disertacija, Vilniaus universitetas, 2021.
35. „2020 m. Teisminės mediacijos komisijos veiklos ataskaita”. TEISMAI. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 7 d. https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/tmk-ataskaita_2020.pdf.
36. Голуб, О. Ю. „О взаимосвязи медиации и правовой культуры“. 2021 m. gruodžio 20 d. <https://cyberleninka.ru/article/n/o-vzaimosvyazi-mediatsii-i-pravovoy-kultury>.

Teismų praktika

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-247/2010“. ETEISMAI. Žiūrėta 2022 m. sausio 16 d. <https://eteismai.lt/byla/266002232102415/3K-3-247/2010>.

2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-62/2014“. ETEISMAI. Žiūrėta 2021 m. sausio 16 d. <https://eteismai.lt/byla/119545824810439/3K-3-62/2014>.
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76-403/2020“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 4 d. liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=bd198f93-da75-483b-b7b4-06ac447a3449.
4. „Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-660-585/2021“. LITEKO. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 1 d. <http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=4ddd0a23-d03d-4fc4-8ed8-1cce89723999>.
5. „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. balandžio 2 d. nutartis administracinėje byloje Nr. E2S-523-864/2020“. ETEISMAI. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 2 d. <https://eteismai.lt/byla/114126996070289/e2S-523-864/2020>.
6. „Vilniaus apygardos teismo 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2S-1445-232/2020“. ETEISMAI. Žiūrėta 2022 m. sausio 7 d. <https://eteismai.lt/byla/262470899632839/e2S-1445-232/2020>.
7. „Šiaulių apylinkės teismo 2019 m. birželio 20 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2-248-1004/2019“. ETEISMAI. Žiūrėta 2022 m. sausio 9 d. <https://eteismai.lt/byla/272771652473146/e2-248-1004/2019>.
8. „Teisėjų etikos ir drausmės komisijos 2019 m. birželio 10 d. sprendimas Nr. 18 P-3“. TEISMAI. Žiūrėta 2021 m. rugsėjo 10 d. <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2019/12/tekd-sprendimas-del-r.-s-2019-nuasmenintas-4.pdf>.
9. Allen v. Leal 27 F. Supp. 2d 945 (United States District Court, S.D. Texas, Houston Division, 1998), iš *Zatwierdzenie i stwierdzenie wykonalności ugody w kontekście zasady poufności mediacji*: zeszyty naukowe, Maria Kierska ir Tomasz Marek (Nr. 57-2, 2014): 67-79.
10. Olam v. Congress Mortgage Company, 68 F. Supp. 2d 1110 (United States District Court for the Northern District of California, 1999), iš *Zatwierdzenie i stwierdzenie wykonalności ugody w kontekście zasady poufności mediacji*: zeszyty naukowe, Maria Kierska ir Tomasz Marek (Nr. 57-2, 2014): 67-79.

Kiti šaltiniai

1. „Kalinčių asmenų dalyvavimas mediacijoje kai kuriose užsienio valstybėse“. Seimo informacijos ir komunikacijos departamento tyrimo skyriaus analitinė apžvalga 19/64. LRS. Žiūrėta 2021 m. gruodžio 15 d. https://www.lrs.lt/sip/getFile3?p_fid=15138.
2. „Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija“. Žiūrėta 2022 m. kovo 6 d. <https://tm.lrv.lt/mediacija>.
3. „Lietuvos teismai“, 2022 m. sausio 2 d., <https://www.teismai.lt/lt/mokymai-pagal-teiseju-kurie-yra-mediatoriai-kvalifikacijos-kelimo-programa-mediacijos-proceso-valdymas-praktiniai-psichologiniai-aspektai/9373>.
4. „Lietuvos teismai veiklos rezultatai (2020)“. Žiūrėta 2022 m. kovo 14 d, <https://www.teismai.lt/data/public/uploads/2021/03/teismai2021-g.pdf>.

Jaroslavas Kozlovskis (2022). *Mediacijos Lietuvos teismuose taikymo problematika* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe atskleidžiamos esminės teisminės mediacijos problemos. Tyrimo esmę atspindi ir pasirinktas baigiamojo darbo tikslas – nustatyti esmines teisminės mediacijos problemas, trukdančias efektyviai naudoti teisminę mediaciją sprendžiant šalių ginčus.

Darbas baigiamas pateikiant išvadas, kuriose konstatuota, jog teisminė mediacija susiduria su tokiomis problemomis kaip teisminės mediacijos nežinomumas, nepasitikėjimas teismine mediacija ar mediatoriumi, neprieinamumas, operatyvumo stoka.

Raktiniai žodžiai: teisminė mediacija, teismas, Lietuvos Respublikos mediacijos įstatymas, ginčo šalys, taikus ginčo sprendimas.

Jaroslavas Kozlovskis (2022). *The Problems of Applying Mediation in Lithuanian Courts* (master's thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University.

ANNOTATION

The master's thesis identifies the key issues in judicial mediation. The essence of the research is also reflected in the chosen aim of the final thesis, i.e., to identify the main problems of judicial mediation, which hinder the effective application of judicial mediation in resolving disputes between parties.

The thesis concludes with a set of conclusions stating that judicial mediation faces problems such as unfamiliarity with judicial mediation, lack of trust in judicial mediation or in the mediator, inaccessibility, and lack of expediency.

Keywords: judicial mediation, court, Law on Mediation of the Republic of Lithuania, parties to a dispute, peaceful settlement.

Jaroslavas Kozlovskis (2022). *Mediacijos Lietuvos teismuose taikymo problematika* (magistro baigiamasis darbas). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

SANTRAUKA

Teisminė mediacija tai civilinio ar administracinio ginčo sprendimo būdas, kuriame dalyvaujant teismo paskirtam mediatoriumi ginčo šalys bendradarbiaudamos išsprendžia tarp jų kilusį ginčą. Šiandien teisminė mediacija vis dar susiduria su iššūkiais. Šio baigiamojo darbo tikslas yra nustatyti esmines teisminės mediacijos problemas, trukdančias efektyviai naudoti teisminę mediaciją sprendžiant šalių ginčus. Tikslui pasiekti keliami uždaviniai: 1. Pateikti teisminės mediacijos sąvoką bei šio ginčų sprendimo būdo Lietuvoje esminius raiškus. 2. Nustatyti esmines kliūtis, trukdančias visuomenei naudotis teismine mediacija. 3. Identifikuoti priežastis, sąlygojančias teisminės mediacijos proceso efektyvumo mažinimą. 4. Ekspertinio interviu pagrindu nustatyti esmines problemas, trukdančias teisiniams mediatoriams ginčus spręsti teisminės mediacijos būdu. Magistro baigiamajame darbe naudojami sekantys metodai: dokumentų analizės metodas, mokslinės literatūros analizė, lyginamasis metodas, sisteminės analizės metodas, apibendrinimo metodas ir anketinė apklausa.

Magistro baigiamąjį darbą sudaro įvadas, 3 dalys, išvados, santrauka lietuvių bei anglų kalba, anotacija lietuvių ir anglų kalba bei literatūros sąrašas. Pirmoje baigiamojo darbo dalyje atskleidžiama teisminės mediacijos samprata, paskirtis, esminiai jos principai, reglamentavimo ypatumai. Antroje magistro baigiamojo darbo dalyje vertinamos esminės teisminės mediacijos problemos, nustatomos šių problemų priežastys, ieškoma jų sprendimo būdų. Trečioji dalis skirta empiriniam tyrimui. Šioje magistro baigiamojo darbo dalyje vertinami teismo mediatorių apklausos rezultatai, nustatoma, su kokiomis problemomis teismuose susiduriama taikant teisminės mediacijos institutą, nustatomos šių problemų priežastys, siūlomos pateiktų problemų sprendimo kryptys. Darbas baigiamas pateikiant išvadas, kuriose konstatuota, jog teisminė mediacija susiduria su tokiomis problemomis kaip teisminės mediacijos nežinomumas, nepasitikėjimas teismine mediacija ar mediatoriumi, neprieinamumas, operatyvumo stoka.

Jaroslavas Kozlovskis (2022). *The Problems of Applying Mediation in Lithuanian Courts* (master's thesis). Vilnius: Mykolas Romeris University.

SUMMARY

Judicial mediation is a method of settling civil or administrative disputes in which the parties to a dispute work together to resolve the dispute in the presence of a court-appointed mediator. Today, judicial mediation still faces challenges. The aim of the final thesis is to identify the main problems of judicial mediation, which hinder the effective application of judicial mediation in resolving disputes between parties. The following objectives were set to achieve the aim: 1. To outline the concept of judicial mediation and the main characteristics of the development of this method of dispute resolution in Lithuania. 2. To identify key barriers to public access to judicial mediation. 3. To identify the reasons for the reduced effectiveness of the judicial mediation process. 4. To identify, through expert interviews, the main problems preventing judicial mediators from resolving disputes through judicial mediation. The following methods are used in the master's thesis: document analysis, literature review, comparative method, systematic analysis, generalisation, and questionnaire survey.

The master's thesis consists of an introduction, 3 chapters, conclusions, a summary in the Lithuanian and English languages, an abstract in the Lithuanian and English languages, and a list of references. The first chapter of the thesis presents the concept and purpose of judicial mediation, its essential principles, and the peculiarities of its regulation. The second chapter of the master's thesis assesses the key problems of judicial mediation, identifies the causes of these problems, and seeks solutions to them. The third chapter focuses on the empirical study. This chapter of the master's thesis assesses the results of the survey of court mediators, identifies the problems encountered in the application of judicial mediation in courts, identifies the causes of these problems, and proposes solutions to these problems. The thesis concludes with a set of conclusions stating that judicial mediation faces problems such as unfamiliarity with judicial mediation, lack of trust in judicial mediation or in the mediator, inaccessibility, and lack of expediency.

PRIEDAI

ANKETA

Gerbiamas Respondente,

Esu Mykolo Romerio universiteto

Teisės mokyklos mediacijos programos studentas Jaroslavas Kozlovskis. Šiuo metu rengiu magistro baigiamąjį darbą, kurio tema yra tema „**Mediacijos Lietuvos teismuose taikymo problematika**“. Šio tyrimo tikslas – nustatyti esmines teisminės mediacijos problemas, trukdančias efektyviai naudoti teisminę mediaciją sprendžiant šalių ginčus.

Maloniai kviečiu sudalyvauti anoniminėje apklausoje ir atsakyti į pateiktus klausimus.

1. Kokia Jūsų darbo patirtis teisminėje mediacijoje? Pasirinkite vieną iš atsakymų.

- a) Iki 1 metų
- b) Nuo 1 iki 5 metų
- c) Nuo 5 iki 10 metų
- d) Virš 10 metų.

2. Kaip manote, ar šiuo metu teisminė mediacija susiduria su problemomis? Pasirinkite vieną iš atsakymų.

- a) Taip
- b) Ne
- c) Nežinau.

3. Kokios, Jūsų manymu, problemos mažina teisminės mediacijos efektyvumą? Pasirinkite vieną iš atsakymų.

- a) Žinomumo apie teisminę mediaciją stoka
- b) Pasitikėjimo teismine mediacija bei mediatoriumi stoka
- c) Teisminės mediacijos prieinamumo problemos
- d) Konfidencialumo, savanoriškumo problemos
- e) Operatyvumo problemos
- f) *Kita (įrašykite)*

4. Kodėl, Jūsų manymu, teisinė mediacija iki šiol nėra plačiai žinoma visuomenėje? Įrašykite.

.....

5. Kas, Jūsų manymu, lemia žemą pasitikėjimą teismine mediacija ir/ar teismo mediatoriumi? Įrašykite.

.....
6. Kokios priežastys, Jūsų manymu, mažina teisminės mediacijos prieinamumą? *Irašykite.*

.....
7. Ar, Jūsų manymu, teisminėje mediacijoje yra pakankamai užtikrinami konfidencialumo ir savanoriškumo principai? Jei ne, kodėl? *Irašykite.*

.....
8. Ar per Jūsų teismo mediatoriaus praktiką susidūrėte su teisminės mediacijos operatyvumo problemomis? Jei taip, su kokiomis? *Irašykite.*

.....
9. Kokios priemonės, Jūsų manymu, turėtų būti taikomos siekiant išspręsti teisminėje mediacijoje vyraujančias problemas? *Irašykite.*

a)

b)

c)